

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FARMACEUTICKÁ FAKULTA V HRADCI KRÁLOVÉ

Katedra sociální a klinické farmacie

**DĚJINY VOJENSKÉ NEMOCNICE A VOJENSKÉ LÉKÁRNY
V PRAZE V KONTEXTU DĚJIN VOJENSKÉHO ZDRAVOTNICTVÍ A
VOJENSKÉ FARMACIE NA ÚZEMÍ DNEŠNÍ ČESKÉ REPUBLIKY**

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Vedoucí rigorózní práce: Doc. PhDr. Karel KRÁL, Csc.

Hradec Králové 2006

Mgr. Václava Voženílková

Při zpracování rigorózní práce mi pomáhala řada lidí, kterým bych tímto chtěla vyjádřit své poděkování. Především bych ráda poděkovala Doc. PhDr. Karlu Královi, Csc. za jeho odborné vedení a poskytnutou pomoc.

Dále děkuji mjr. Mgr. Liboru Jakešovi za poskytnuté fotografie ze zahraničních misí vojenských lékárníků.

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně a použila literaturu, která je uvedena v seznamu literatury.

Mgr. Václava Voženílková

Obsah	strana
1. Úvod.....	5
2. Vybrané problémy teorie a historie vojenské farmacie.....	9
2.1. Kategorie vojenské farmacie.....	9
2.2. Základní úkoly a funkce vojenské farmacie.....	15
2.3. Vývojové etapy vojenského zdravotnictví a vojenské farmacie....	17
2.4. Vznik profesionální farmacie.....	25
2.5. Vojenské lékárny v jednotlivých historických etapách vývoje vojenské farmacie.....	30
2.5.1. Vojenské lékárny za Rakouska a Rakouska-Uherska.....	30
2.5.2. Vojenská farmacie v Československu 1918 – 1939.....	32
2.6. Vojenské nemocnice a vojenské lékárny v letech 1945 – 2004.....	39
2.6.1. Řízení vojenského zdravotnictví.....	39
2.6.2. Vojenské nemocnice a vojenské lékárny v letech 1945 – 2004.	41
2.7. Příprava vojenského farmaceuta v jednotlivých etapách vývoje vojenské farmacie.....	48
2.7.1. Příprava vojenského farmaceuta za Rakouska-Uherska.....	48
2.7.2. Příprava vojenského farmaceuta v Československu 1918 – 1939	51
2.7.3. Příprava vojenského farmaceuta po roce 1945.....	53
2.8. Vojenský lékopis a jeho vývoj.....	55
2.9. Vybavení lékárny v jednotlivých etapách jejího vývoje.....	64
2.10. Závěr kapitoly.....	69
3. Dějiny vojenské nemocnice v Praze.....	71
3.1. Vznik posádkové nemocnice č. 11 a její vývoj za Rakouska- Uherska.....	71
3.2. Divizní nemocnice č. 1.....	82
3.3. Masarykova vojenská nemocnice.....	85
3.4. Vojenská nemocnice v Praze v dějinném vývoji po roce 1945... ..	94
3.5. Ústřední vojenská nemocnice v Praze v letech 1945 – 2005.....	95
4. Dějiny lékárny vojenské nemocnice v Praze.....	106

4.1. Vznik a budování lékárny posádkové nemocnice č. 11 za Rakouska a Rakouska-Uherska.....	106
4.2. Budování divizní lékárny č. 1.....	109
4.3. Personální obsazení vojenské lékárny.....	111
4.4. Lékárna vojenské nemocnice v Praze po roce 1945.....	117
5. Závěr.....	122
6. Literatura.....	123
7. Přílohy.....	128

1. Úvod

Švýcarský vojenský teoretik H. Babef spočítal, že za dobu dějinného vývoje, který je zachycen v dokumentech (časově sledovanou dobu vymezil obdobím 4000 př. n. l. – 1986 - kdy sepsal svoji práci), lidstvo žilo pouhých 80 let v míru. Ve zbývajícím období vedlo války, místní, lokální, mezi státy, kontinentální a v posledním zkoumaném období i války světové. Snažil se vyčíslit vojenské ztráty, tj. počty mrtvých a raněných za dobu existence válek. Došel k astronomickým číslům. Mrtvých bylo kolem poloviny miliardy a počty raněných se blížily miliardě.

Do jaké míry jsou jeho údaje přesné lze jen obtížně posoudit. Faktem je, že statistiky mrtvých a raněných (stejně jako statistiky počtu vojáků bojujících v nejrůznějších válkách), které lze považovat za hodnověrné, existují od počátku 19. století. V průběhu bitev bylo nutné pohřbit mrtvé a léčit raněné vojáky. Specifické podmínky boje si vyžádaly vznik specifického systému – **vojenského zdravotnictví, jehož neodmyslitelnou součástí jsou vojenské lékařství a vojenská farmacie.**

Vojenská farmacie, která se spolu s vojenským lékařstvím podílí na zdravotnickém zabezpečení vojáků, představuje významný proud v dějinném vývoji farmacie.

Zatímco dějinami „civilní farmacie“ se v tomto století zabývali např. Emil Šedivý (1872 - 1923), Josef Svetožár Novák (1877 - 1943), Jaroslav Hladík (1903 - 1975), Václav Rusek (1928 - dosud), je dějinám vojenské farmacie věnována nepoměrně menší pozornost. (98,57,94,95)

K předním autorům, kteří se ve svých pracích zabývali dějinami vojenské farmacie patřil ve 30. letech 20. století Karel Pejml (1892 - 1965). K jeho základním pracím z oblasti dějin vojenské farmacie patří odborné stati, které uveřejňoval v odborném vojenském časopise – Vojenských zdravotnických listech. Jeho stati, např. „Slavný vojenský lékárník“, „Nástin dějin vojenského lékárnictví v bývalé rakousko-uherské armádě“,

„Dějinný vývoj vojenského lékárnictví“, „Vojenské lékárnictví v bývalé rak.-uherské armádě“, „Vojenský lékárník v ligistické armádě“, „Polní lékárna ke konci XVI. věku“ představují dílčí studie jednotlivých problémů vojenské farmacie. (59,60,61,62,63,64)

V 70. letech se problematikou dějin vojenské farmacie zabýval plukovník RNDr. Ph.Mr. Karel Pozbyl. Jako odborník na lékopisnou literaturu se věnoval vývoji vojenských medikamentních norem a vojenských lékopisů. K jeho zásadním pracím patří rigorózní práce „Léčiva a léky rakouských medikamentních norem a rakouských vojenských lékopisů“ a učební text pro studenty Vojenského lékařského výzkumného a doškolovacího ústavu J. E. Purkyně v Hradci Králové - „Kapitoly z dějin vojenské farmacie“. (86,87,88)

V pracích výše uvedených autorů byl částečně dán sumarizující pohled na vývoj vojenské farmacie. Co je však nejpodstatnější, historické zkoumání končí rokem 1939 a další vývoj, zejména po roce 1948, není popsán. Důvodem je profesní zaměření autorů. Karel Pozbyl se orientuje především na problematiku vojenského lékopisu, kontroly léčiv.

Dalším autorem, který se zabýval problematikou vojenské farmacie, je plukovník RNDr. Ph.Mr. Vladimír Šperling, CSc. (1919 - 2003). Ve vojenské farmacii působil po roce 1950 a jeho činnost je spojena se vznikem Vojenské lékařské akademie v Hradci Králové. Vladimír Šperling byl odborníkem na vojenskou farmaceutickou technologii, přístrojové vybavení lékáren stálých i polních, jejich provozování, ošetřování, udržování a na organizační otázky činnosti vojenské lékárny v poli. (99)

Po roce 1995 se problematice vojenské farmacie věnuje Doc. PhDr. Karel Král CSc., který vedle zpracování základů teorie vojenské farmacie napsal řadu prací, ve kterých se především zabýval dějinami vojenské farmacie za Rakouska-Uherska (1794 - 1918) a Československa (1918 - 1939) (14,15,16,17,18)

Malá pozornost byla v pracích všech uvedených autorů věnována dějinám jednotlivých vojenských lékáren a lékárníkům, kteří v nich

pracovali. Z mnoha desítek rakouských vojenských lékáren - 27 lékáren posádkových nemocnic a 12 lékáren divizních nemocnic Československa (nepočítaje více jak desítku posádkových lékáren, které doplňovaly systém vojenské farmacie) jsou podrobněji zpracovány dějiny jediné vojenské lékárny a to lékárny vojenské nemocnice v Josefově. (3)

Obdobná situace částečně platí o dějinách vojenských nemocnic. V historické literatuře nalezneme stručný nástin dějin vojenské nemocnice v Praze, Bratislavě, Komárně a Ružomberoku: „Divizní nemocnice 1 v Praze“, „Divizní nemocnice 9 v Bratislavě“, „Stručné dějiny divizní nemocnice 10“. (6, 7, 100)

Dějiny vojenské farmacie nelze zkoumat bez souvislostí a návazností na dějiny vojenského zdravotnictví (vojenského zdravotnického zabezpečení) a dějiny vojenské medicíny. Pro pochopení dějin vojenských lékáren je nezbytný stručný pohled na dějiny místa, ve kterém lékárna existuje. Pochopení dějin vojenských rovněž vyžaduje alespoň stručný pohled na dějiny vojenství - dějiny vojenského umění. Proto je v rigorózní práci věnována pozornost i těmto aspektům.

Na základě analýzy dosavadních prací z oblasti vojenské farmacie je cílem práce:

- řešit některé otázky teorie vojenské farmacie, které umožní hlubší pohled na dějiny vojenské lékárny v Praze, zejména vývojové etapy vojenského zdravotnictví a vývojové etapy vojenské farmacie
- stručně zachytit dějiny vojenské nemocnice v Praze, její místo a úlohu ve vojenském zdravotnictví Rakouska, Rakouska-Uherska, Československa a České republiky; ukázat, jak vývoj vojenské nemocnice ovlivnil vývoj vojenské lékárny
- na tomto základě zachytit vývoj vojenské lékárny v Praze od jejího vzniku do současnosti

Při objasňování dějin vojenské lékárny budeme věnovat pozornost nejen jejímu prostorovému umístění ve vojenské nemocnici, ale rovněž

personálnímu obsazení, vybavení léčivý a potřebným zařízením (přístroji, nábytkem atd.).

2. Vybrané problémy teorie a historie vojenské farmacie

K prvořadým teoretickým problémům vojenské farmacie patří **vymezení vývojových etap vojenského zdravotnictví a vojenské farmacie**. Teorie vojenské farmacie zahrnuje rovněž objasnění řady pojmů - kategorií, nezbytných pro pochopení specifík vojenské farmacie ve vztahu k farmacii „civilní“. Ke **kategoriím vojenské farmacie** patří především obecný termín - **vojenská lékárna**. Uvedená kategorie zahrnuje všechny formy a typy vojenských lékáren, které se vyvinuly v různých historických obdobích. To znamená, že vojenská lékárna má vždy konkrétní podobu a označení: **stálá vojenská lékárna, pohyblivá vojenská lékárna - polní lékárna, posádková lékárna, lékárna posádkové nemocnice, lékárna divizní (sborové) nemocnice, lékárna armádní nemocnice, lékárna okružové nemocnice**.

K základním problémům teorie vojenské farmacie patří vymezení, co je **vojenský zdravotnický sklad, filiální vojenský sklad zdravotnického materiálu**, atd. Teorie vojenské farmacie by byla neúplná bez objasnění **základní a dílčích funkcí vojenské farmacie**.

2.1. Kategorie vojenské farmacie

Vojenská farmacie

je nedílnou součástí farmacie jako jeden z jejích vývojových proudů. Jako relativně samostatný proud má řadu specifík, které ji odlišují od farmacie civilní a zejména od klášterního lékárenství. K nim patří:

- vlastní systém řízení, který je daný organizací vojenství (armády) a systémem řízení a velení armády
- relativně samostatný systém vojenských lékáren s některými odlišnými úkoly ve vztahu k lékárnám veřejným (měšťanským a městským) a klášterním; odlišnosti jsou nejen ve způsobu zřizování

vojenských lékáren, ale odlišné je vybavení lékáren, používaná léčiva, vlastní normy a lékopisy atd.

- relativně samostatné etapy vývoje; vývoj vojenské farmacie v podstatě respektuje vývoj farmacie (jako jednoty tří proudů), ale množství specifík vyplývajících z vojenství ve svých důsledcích přináší odlišnou etapizaci vývoje vojenského zdravotnictví a vojenské farmacie
- vlastní systém pojmů a kategorií, jež jsou dány specifikou vojenství

Vojenská lékárna

je obecný **pojem** pro označení všech typů lékáren, přičemž v každé vývojové etapě vojenské farmacie má vojenská lékárna neopakovatelnou podobu. Postupně vznikly polní lékárny, posádkové lékárny, lékárny posádkových nemocnic, lékárny divizních nemocnic, lékárny zdravotních praporů, lékárny sborových nemocnic, lékárna armádních nemocnic atd. (56, 93)

Polní lékárna

je lékárna, jejíž vznik datujeme od počátku vývoje vojenství (vojenského zdravotnictví a farmacie). Výrazně se její funkce uplatnily v etapě vzniku a existence stálých armád. Pro zdravotnické zabezpečení byly budovány polní mobilní nemocnice. Pro zabezpečení léky byly vytvořeny polní lékárny. Od svého vzniku měly podobu jednoduché přenosné dřevěné skříňky, ve které byla uložena léčiva.

S polní lékárnou v podobě skříňky bychom se mohli pravděpodobně setkat ve vojenství Indie, Řecka, Říma a dalších civilizací. Vzhledem k nedostatkům historických dokumentů nemůžeme s jistotou popsat, jak vypadala, zda měla podobu přenosné skříňky s léčivy, jako tomu je od prvních dochovaných historických dokumentů (9. -10. stol) do 17. století, nebo zda se jednalo o plátěnou brašnu nebo proutěný košík atd. Lze ovšem předpokládat, že léčitelé, kteří pečovali o vojevůdce, popřípadě o další bojovníky, s sebou nosili připravená léčiva, nebo je připravovali v čase potřeby. V druhém případě museli mít, kromě léčiv, i vybavení, které jim umožnilo přípravu léčivých přípravků - nádoby, kelímky, nože atd. (96)

V souvislosti s rozvojem vojenství a vznikem početných armád (desetitisícových) sloužila polní lékárna k bezprostřednímu zabezpečení

léčivý raněných vojáků. Byla vždy tam, kde se bojovalo. Musela tudíž být mobilní. Pro zabezpečení většího počtu vojáků již nestačila na uložení léčiv skříňka, a tak bylo třeba někam uložit velké množství léčiv (připravených předem) a rovněž zařízení k jejich konečné úpravě. Polní lékárna se tak sestávala z řady beden, soudků, nádob, atd., které bylo nutné převážet. Zařízení polní lékárny bylo zpravidla převáženo na voze taženém čtyřspřežím. (61)

Uvedená podoba polní lékárny, tj. vozu a potřebným vybavením, se udržela prakticky až do 1. světové války. S nastupující motorizací armád je polní lékárna převážena motorovým vozidlem. V souladu s vývojem farmacie se mění jak léčiva, tak používané vybavení.

V etapě integrace farmacie do zdravotnictví (po roce 1948 do současnosti) plní polní lékárna obdobné funkce. Aby byla zachována její mobilita, je její zařízení (léčiva, lékařské přístroje a materiál) převáženo motorovými vozidly. (101)

Lékárna posádkové nemocnice

je lékárna, která je budována v posádkové nemocnici. Uvedený typ lékárny vzniká a vyvíjí se v 19. století (v Rakousku-Uhersku po roce 1812 na základě výnosu Vojenského lékárnického ředitelství). Pro označení vojenských lékáren, které byly zřizovány u vojenských nemocnic, se v té době používal termín „stálé“ vojenské lékárny z důvodů odlišení od polních lékáren. Pojem „stálá vojenská lékárna“ však není přesný.

Stálé vojenské nemocnice existují od vzniku stálých armád a mají podobu mobilní (pohyblivé) nemocnice. Rovněž polní lékárny budované se vznikem stálých armád musíme charakterizovat jako stálé. Termín „pevná“ vojenská nemocnice a „pevná vojenská lékárna“ je přesnější; vyjadřuje skutečnost, že se jedná o nemocnici a lékárnu umístěnou v areálu nemocnice.

Umístění nemocnice a lékárny v budově umožňuje podstatně kvalitnější lékařské a farmaceutické zabezpečení. V souvislosti s rozvojem

teorie by bylo vhodné pevné vojenské lékárny vymezit jako „radikované vojenské lékárny“ (vojenské lékárny, které vznikly na základě práva reálného radikovaného). Civilní lékárny mohly provozovat svoji činnost na základě povolení, tzv. reálného práva, které bylo buď radikované, tj. vázané na dům a pozemek, nebo neradikované, tj. vázané na osobu a tudíž volně prodejné. Termín „radikovaná vojenská lékárna“ tedy označuje vojenskou lékárnu umístěnou trvale v budově (budovách), ve kterých je zřízena vojenská nemocnice. (15)

Lékárna vojenské nemocnice, která je především určena pro zásobování léčivy a zdravotnickým materiálem vojenské nemocnice, je **vojenskou nemocniční lékárnou**. V dobových dokumentech nalezneme označení „ústavní lékárna“. Vzhledem k uvedeným úkolům pracuje v lékárně několik farmaceutů - magistrů farmacie a řada „subjektů“ (označení pro pomocný personál v Rakousku-Uhersku). K plnění úkolů má kromě oficíny řadu místností - laboratoře, sklady a další prostory, které ovšem nejsou určeny normou, ale závisí v mnohém na dispozičním řešení lékárny.

Lékárna divizní nemocnice, lékárna sborové nemocnice

je vojenská lékárna, na kterou se vztahují stejné charakteristiky jako na lékárnu posádkové nemocnice. Vzhledem k tomu, že se změnila organizace vojenské zdravotnické služby (v Československu byly vojenské nemocnice a lékárny organizačně začleněny k divizím), je použit pro označení vojenské lékárny, která zabezpečuje léčivy a zdravotnickým materiálem zdravotnická zařízení divize (a zdravotnická zařízení na území, které spadá pod divizní nemocnici, tzv. spádové území), termín lékárna divizní nemocnice. K 1. 1. 1937 došlo k přejmenování divizních nemocnic na sborové a lékárny se staly lékárnami sborových nemocnic. (15)

Posádková lékárna

je lékárna, která vzniká zpravidla v místech velkého soustředění vojsk (vojenská posádka) a kde není zřízena vojenská nemocnice typu divizní,

sborové atd. Stejně jako lékárna vojenské nemocnice je posádková lékárna trvale umístěna v budově (zpravidla budově velitelství nebo v jeho bezprostřední blízkosti), a proto ji rovněž můžeme označit jako „radikovanou vojenskou lékárnu“. Vzhledem k tomu, že jejím úkolem není zásobovat léčivy nemocnici, je rozsah jejích činností menší. V posádkové lékárně, která není součástí vojenské nemocnice, pracoval zpravidla jeden magistr farmacie a několik „subjektů“ (za Rakouska-Uherska). Posádkové lékárny existují ve vojenském zdravotnictví Rakouska-Uherska a rovněž ve vojenském zdravotnictví Československa. Vedením posádkové lékárny byl v Československu pověřen zpravidla smluvní lékárník. Nebyl to tedy farmaceut - voják z povolání, ale civilní lékárník, který vykonával svoji činnost na základě smlouvy - odtud jeho vymezení „smluvní lékárník“.

Lékárna okruhové nemocnice

Od roku 1950 v souvislosti s reorganizací armády (vytvoření vojenských okruhů) se část nemocnic přeměnila na okruhové. Lékárny nesou název lékárna okruhové nemocnice. Jejich role a úkoly v systému vojenského farmaceutického zabezpečení se nezměnily, změnil se pouze název.

Lékárna Ústřední vojenské nemocnice

V rámci reorganizace armády a vojenského zdravotnického zabezpečení v roce 1950 získala jedna z existujících vojenských nemocnic výsadní postavení. Stala se specializovanou nemocnicí Ministerstva národní obrany s označením **Ústřední vojenská nemocnice**. Výsadnímu postavení odpovídal specifický systém financování, zásobování i role v systému vojenského zdravotnictví. Výsadní postavení měla i lékárna Ústřední vojenské nemocnice. (109)

Lékárna armádní nemocnice

Armádní nemocnice vznikly v souvislosti s další reorganizací armády v roce 1958, kdy 1. vojenský okruh byl rozdělen na armády. Vojenské

nemocnice, které dříve spadaly pod okruh a nesly označení okruhové nemocnice, byly přejmenovány na armádní nemocnice a lékárny se staly lékárnami armádní nemocnice. Uvedené označení neplatilo v celé armádě. U 2. vojenského okruhu bylo zachováno původní označení okruhové nemocnice a název lékárna okruhové nemocnice.

V 60. letech byl rozdílný systém pojmenování vojenských nemocnic zrušen a pro označení vojenských nemocnic a jejich lékáren bylo přijato označení vojenská nemocnice. Všechny vojenské lékárny u vojenských nemocnic nesou označení lékárny vojenské nemocnice. Zachováno zůstalo pouze označení Ústřední vojenské nemocnice a její lékárny. (56)

Vojenský sklad léčiv

je obecné označení pro sklad, ze kterého je prováděno zásobování vojenských zdravotnických zařízení léčivy a zdravotnickým materiálem. Pro kvalitní zásobování je vytvořen systém skladů, který zahrnuje **hlavní sklad léčiv a filiální sklady**. V jednotlivých vývojových etapách vojenské farmacie a v souvislosti s jejich úlohou existovala různá označení pro vojenské sklady léčiv: hlavní sklad léčiv, filiální sklady léčiv, skladiště zdravotních potřeb, sklad zdravotnického materiálu atd. Hlavní sklad léčiv byl zpravidla umístěn v hlavním městě státu, filiální sklady byly umístěny v jednotlivých zemích (za Rakouska - Uherska), nebo v místech, která zajišťovala rychlé zásobování (za existence ČSR). (86)

Hlavní vojenský sklad léčiv

je sklad, který má rozhodující úlohu při zásobování armády léčivy a zdravotnickou technikou. Je současně zařízením, ve kterém dochází k „malovýrobě“ řady léčiv, obvazového materiálu a zařízení, které armáda potřebuje ke kvalitnímu zdravotnickému zabezpečení a které není možno nakoupit v civilním sektoru (nebo je nákup finančně náročný). V některých etapách vývoje vojenské farmacie bylo vybudováno několik hlavních skladů léčiv (v Československu to bylo v Čechách, na Moravě a na Slovensku).

Filiální sklad léčiv

je sklad, který byl zřízen v každé zemi Rakouska-Uherska a byl určen pro operativní zásobování vojenských zdravotnických zařízení dané země. Byl vojensky podřízen hlavnímu skladu, ze kterého probíhalo doplňování potřebným materiálem a léčivy. Ve druhé polovině 19. století jsou filiální sklady postupně rušeny. Zásobování vojenských nemocnic a lékáren potřebnými léky a vybavením je prováděno z hlavního skladu nebo nákupem z civilních lékáren.

2.2. Základní úkoly a funkce vojenské farmacie

Základní funkce vojenské farmacie se výrazně neliší od základní funkce farmacie, kterou je **získávat léčiva, přetvářet je do léčivých přípravků a ty vydávat v čas potřeby, v požadovaném terapeutickém účinku, potřebném množství a nejlepší kvalitě, aby se jich využilo jako léků.** (95)

Vojenská farmacie slouží k zabezpečení léčivými přípravky vojáků jak v době míru, tak v době války. V různých etapách vývoje vojensko-farmaceutického zabezpečení zahrnuje rovněž zabezpečení rodinných příslušníků vojáků. Proto **základní funkcí vojenské farmacie je dodat léčivý přípravek vojákům, kteří plní úkoly v organizačním systému vzniklém pro plnění vojenských úkolů (armádě), popřípadě rodinným příslušníkům spadajícím do systému vojensko-zdravotnického zabezpečení.**

Základní funkce vojenské farmacie v sobě zahrnuje i další úkoly. Vojenská farmacie má nejen dodat potřebný léčivý přípravek, ale také zabezpečuje vojenská zdravotnická zařízení potřebným zdravotnickým materiálem. Proto musíme funkce vojenské farmacie vymezit následovně: **základním úkolem vojenské farmacie je organizovat, řídit a provádět v rámci působnosti vojenské zdravotnické služby materiálně technické zabezpečení (MTZ) zdravotnickým materiálem a léčivy všech**

odborných úkolů a činností, uskutečňovaných v rámci léčebně preventivního a hygienicko-protiepidemického zabezpečení a dalších odborných činností zdravotnické služby v míru i ve válce.

Obecná funkce vojenské farmacie nabývala v jednotlivých vývojových etapách vojenské farmacie specifickou podobu. Mezi základní povinnosti rakousko-uherské vojenské farmacie patřilo:

- udržovat zásoby předepsaných léčiv a podle potřeby z nich připravovat léčivé přípravky
- zásobovat léčivy, léčivými přípravky a zdravotnickým materiálem jednotlivá vojenská zdravotnická zařízení
- zásobovat léčivy, léčivými přípravky a zdravotnickým materiálem určené vojenské útvary
- vydávat na lékařské předpisy léky nemocným, kteří byli oprávněni k odběru za hotové ve vojenských lékárnách
- udržovat mobilizační zásoby léčiv, lékárnického náradí a potřeb předepsaných do pole.

Obdobné vymezení základní funkce vojenské farmacie můžeme nalézt v předpisech vojenského zdravotnictví v ČSR z let 1918 - 1947. Tyto funkce se nezměnily ani po roce 1948. V práci Vladimíra Šperlinga jsou funkce vojenské farmacie - základní i dílčí (odvětvové) - vymezeny následovně:

- *stanovení potřeby vojenského zdravotnického materiálu (VZM) pro dané plánovací období a zpracování plánů MTZ útvarů a zařízení ozbrojených sil*
- *stanovení rozsahu centralizovaného a decentralizovaného zajišťování materiálu, zabezpečení potřebných finančních zdrojů a stanovení finančních limitů*
- *zajištění materiálu od dodavatelských organizací*
- *přejímání, přeprava a ukládání materiálu*
- *manipulace s materiálem ve spojitosti s jeho skladováním nebo přípravou k výdeji*
- *rozdělování a výdej materiálu nižším zásobovacím článkům nebo přímo spotřebitelům*
- *výroba léků pro součásti léčebných zdravotnických zařízení*
- *kontrolní činnost při příjmu a výdeji materiálu*
- *stanovení a dodržování zásad provozu a využívání materiálu a sledování jeho kvality a životnosti*

- *ošetřování materiálu při ukládání a v provozu, obměňování zdravotnického materiálu uloženého pro válečnou potřebu*
- *zajišťování a provádění oprav zdravotnického materiálu*
- *provádění kontrol, revizí a inventarizace materiálu*
- *vedení evidence a účtování materiálu*
- *vyhodnocení spotřeby materiálu*
- *zrušování opotřebovaného a znehodnoceného materiálu*
- *řešení škod a ztrát zdravotnického materiálu*
- *stanovení norem přirozeného úbytku zdravotnického materiálu při skladování a manipulaci*
- *stanovení organizace, náplně činnosti, materiálního a kádrového zabezpečení sil a prostředků vojenské farmacie a jejich začlenění do organizace zdravotnické služby, stanovení zásad jejich řízení v době míru a ve válce*
- *vytvoření systému zásobování v míru i ve válce*
- *zpracování norem spotřeby, zásob a životnosti materiálu pro zajištění mírové i válečné potřeby zdravotnické služby*
- *zpracování normativů, předpisů a směrnic o zásadách a způsobu provádění uvedených činností v míru a ve válce*
- *zajišťování, ukládání a obhospodařování materiálu určeného pro válečnou potřebu (99)*

2.3. Vývojové etapy vojenského zdravotnictví a vojenské farmacie

Jedním z důležitých teoretických problémů vojenské farmacie je stanovení etap vývoje vojenské farmacie. Vymezení vývojových etap vojenské farmacie je složité, protože doposud neexistuje ucelená teorie vojenské farmacie. Každý z autorů, např. K. Pejml, K. Pozbyl, V. Šperling, kteří se zabývali problematikou vojenské farmacie, zkoumal pouze určitou problematiku vojenské farmacie bez širšího teoretického vymezení jím zkoumané etapy. Podnětné pro vědecké vymezení etap vojenské farmacie jsou práce K. Krále. (15)

Východiskem pro zkoumání vojenské farmacie byla a je teorie farmacie, na jejímž utváření se podílel kromě jiných autorů Václav Rusek. Václav Rusek vymezil **pět vývojových etap farmacie**, přičemž opustil zavedenou etapizaci podle společensko-ekonomických formací, která se přežila. Zatímco v medicínských vědách zůstaly zachovány staré přístupy, je etapizace farmacie na základě její funkce podnětná. Mnohé aspekty vojenské farmacie jsou natolik odlišné od civilního vývoje, že pouhé

převzetí existující etapizace není možné. Etapy vývoje farmacie podle V. Ruska ukazuje následující tabulka:

Tabulka č. 1: Etapy vývoje farmacie (95)

ETAPA	ČASOVÉ VYMEZENÍ	OBSAH ETAPY
I.	od vzniku člověka do 5. - 4. stol. př. n. l.	farmaceutická funkce je integrovaná v léčitelství
II.	od 5. - 4. stol. př. n. l. do poloviny 1. stol. n. l.	farmaceutická funkce se vyděluje z léčitelství
III.	od poloviny 1. stol. n. l. do 1830/48 (roky 1830/48 se váží k vývoji rakouské farmacie)	farmaceutická funkce je relativně samostatná, jednotná, nediferencovaná a je obsahově shodná s lékárenstvím
IV.	od 1830/48 do 1945/48	farmaceutická funkce je relativně samostatná, vnitřně diferencovaná a jejím obsahem je vznik farmaceutických odvětví
V.	1945/48 - dosud	farmaceutická funkce je relativně samostatná, vnitřně diferencovaná a je plně integrovaná do zdravotnictví

Vývoj vojenské farmacie především významně souvisí s vývojem **vojenství**, ve druhém pořadí pak s vývojem **vojenského zdravotnického zabezpečení a vojenské medicíny**. Vědecké vymezení etap vývoje vojenské farmacie musí uvedená specifika respektovat. Charakter práce nedovoluje jejich hlubší analýzu, proto byly převzata etapizace K. Krále. Etapy vývoje vojenské farmacie lze vymežit následovně:

Tabulka č. 2: Etapy vývoje vojenské farmacie

ETAPA	ČASOVÉ VYMEZENÍ	OBSAH ETAPY
I.	vznik vojenství - 5. - 4. stol. př. n. l.	vojenská farmacie (vojensko-farmaceutická funkce) je integrovaná v léčitelství
II.	5.- 4. stol. př. n. l. - pol. 1. stol. n. l.	vojenská farmacie se vyděluje z léčitelství
III.	pol. 1. stol. n. l. - poč. 17. stol. (do vzniku stálých armád)	funkce vojenské farmacie jsou plněny „civilní“ farmacií pouze po dobu bitev
IV.	poč. 17. stol. - 1794 (vznik profesionální vojenské farmacie)	funkce vojenské farmacie jsou plněny „civilní“ farmacií trvale v době války i v období míru
V.	1794 – pol. 20. stol.	vojensko- farmaceutická funkce je relativně samostatná a je plněna profesionální vojenskou farmacií
VI.	pol. 20. stol. - dosud	vojenská farmacie (vojensko-farmaceutická funkce) je relativně samostatná, integrovaná do vojenského zdravotnictví a je plněna profesionální vojenskou farmacií (17)

První etapa vývoje vojenské farmacie ovšem není časově shodná s první etapou farmacie (vznik člověka až 5. - 4. stol. př. n. l.), která nese označení **léčitelství (farmaceutická funkce je integrovaná v léčitelství)**. Lékařství a farmacie v této etapě nejsou oddělené, ale vytváří systém, který termín léčitelství nejpřesněji vymezuje. Léčitel plnil současně funkci lékaře i farmaceuta. Vojenská farmacie vzniká až se vznikem válek a vojenství, někde na přelomu 8. - 7. tisíciletí př. n. l.

V této souvislosti je významné a metodologicky neopominutelné vymezení války, respektive, od kdy můžeme jakýkoliv boj (kmene, rodu,

tlupy) nazvat válkou. Významná část autorů teorie vojenství a filosofů se domnívá, že války vznikly až existuje politický cíl pro vedení války. Prostý boj o loviště, potravu, nebo ženy, který probíhal mezi kmeny, nelze nazvat válkou.

Zdravotnické zabezpečení v bitvách této etapy má podobu svépomoci a vzájemné pomoci. Pokud se bitev zúčastnili léčitelé, tak zpravidla poskytovali pomoc pouze vojevůdci a jeho družině. **Vojensko-farmaceutická funkce je v první etapě rovněž integrovaná v léčitelství.** (9)

Druhou etapou ve vývoji farmacie (i vojenské) je časový úsek (5. - 4. stol. př. n. l. - pol. 1. stol. n. l.), ve kterém se farmaceutická funkce vyděluje ze systému léčitelství. Typické pro tuto etapu je vznik prvotních lékáren (Řím, Bagdád, Byzancie atd.). Ve vojenské farmacii probíhá obdobný proces. Vyděluje se z léčitelství, ale nelze obecně říci, že vznikají vojenské lékárny, jako tomu je ve sféře civilní. Jen jako výjimka vznikly v antickém Římě za vlády císaře Augusta vojenské lékárny ve vojenských nemocnicích - **valetudináriích**. (96) /příloha č. 1/

*Každý římský tábor (ležení vojska) měl svoje valetudinarium, ať již polní, později stálé. Vedením valetudinária byl pověřen **praefectus castrorum**, léčení raněných a nemocných prováděl lékař-**medicus clinicus**. Prefektovi podléhali **optiones valetudinarii** - poddůstojníci, kteří vykonávali funkce ošetřovatelů. Další nezbytnou pomoc a péči nemocným poskytovali jim podřízení vojáci.*

*Ve valetudináriu byla i vojenská lékárna. Její správce měl označení **curator operis armarii**. I když nejsou přesnější údaje o vojenské lékárně, lze říci, že již nemá podobu stánku, jako tomu je u římských lékáren-**tabernen**, ale má spíše vzhled lékárny, kterou známe z pozdějšího období mnišského léčitelství, tedy skříň (skříňky) s léčivy nebo místnosti, ve které jsou uložena léčiva. Vojenská lékárna nebyla majetkem konkrétní osoby, ale **curator operis armarii** měl spíše postavení provizora.*

*Farmaceutické zabezpečení v boji nadále poskytují převážně léčitelé, jejich funkce však postupně přebírají lékaři (u vojevůdců a velitelů). Typickým představitelem této etapy je Pedanius Dioskorides (kol. 70 př. n. l.) z Anazarby, který sepsal jeden z prvních farmaceutických spisů „**De materia medica**„ (O léčivých látkách). Tento spis ovlivnil autory evropských herbářů do 16. století. Méně známým faktem je, že Dioskorides byl vojenským lékařem a farmaceutem. Doprovázel bojující římská vojska, sbíral léčivé rostliny a připravoval z nich léky pro raněné a nemocné. Můžeme ho nazvat jedním z prvních vojenských lékařů a farmaceutů.*

Vojenské lékárny po pádu římské říše v roce 476 zanikly. Bylo to způsobeno tím, že změny vojenství přinesly zánik stálých vojsk. Pro

dočasná vojska nebylo třeba budovat valetudinária. Spolu s jejich zánikem zanikly i vojenské lékárny pevně vázané na budovu.

Pro **třetí etapu** vývoje vojenské farmacie je typické (na rozdíl od civilní sféry, kde třetí etapa je charakteristická vznikem a existencí lékáren, a proto se nazývá etapou lékárenství), že **neexistují** vlastní profesionální vojenské lékárny. Pro farmaceutické zabezpečení bojujících vojsk byli zpočátku využíváni lidoví léčitelé, později lazebníci, bradýři, ranhojiči a postupně (od 13. - 14. století) stále častěji civilní lékárníci, kteří byli dočasně povoláni do armády. Léčení raněných velitelů a vojevůdců ovšem prováděli zkušení, univerzitně vzdělaní lékaři nebo příslušníci církevních řádů znalí lékařství. (108)

Ranhojiči ošetřovali rány způsobené v boji, zaměřovali se na obvazování a sešívání ran, prováděli amputace končetin atd. Je pravděpodobné, že kromě chirurgických nástrojů měli ve své výbavě masti k lepšímu hojení ran. Protože se setkávali s raněnými, kteří byli vysílení, mohli mít ve své výbavě skříňku (lze ji nazvat prvotní polní lékárna) s posilujícími nápoji, odvary atd. Kromě ošetřování ran připravovali nejpotřebnější léky, zpravidla masti. Jejich označení bylo „felčar“. Slovo felčar pochází z německého „Feldscherer“ - doslova polní stříhač. Zřejmě proto, že felčari působili i jako lázeňští nebo holiči a jejich profese ranhojiče byla využita jen v bitvách. V rakouské armádě byl takovýto systém „felčarů“ používán až do druhé poloviny 18. století. (9)

Z uvedeného vyplývá, že v této etapě neexistovaly vojenské nemocnice (jako tomu bylo např. v Římě) a rovněž neexistovaly vlastní vojenské lékárny. Pokud byly potřeba léky, připravovali si je sami felčari nebo je nakupovali ve veřejných lékárnách, pokud tyto existovaly. Protože lékáren v 13. až 16. století byl stále ještě malý počet, byla pravděpodobnější první varianta.

První zmínku o službě lékárníka v armádě přináší Medicinální řád města Kostnice z roku 1387, který zavazuje lékárníka k službě v případné válce. V roce 1566 bojoval v českém vojsku Vilém z Ružomberka a ten si s sebou vzal Tadeáše Hájka z Hájku, který byl protomedikem Království českého, prvním lékařem království (v roce 1585 byli v Čechách ustanoveni

první Zemští lékaři, protomedik byla obdoba uvedeného postavení) a lékárníka Kristiána Trunkeliuse. Po roce 1590 se rovněž levočský lékárník Eliáš Voith stal vojenským lékárníkem generála Hradecka. (59)

Lékárníci vykonávali v armádě jen dočasnou službu po dobu bojů a dobu léčení po bitvě. Byli najímáni význačnými osobnostmi, nebo jim tato povinnost byla uložena v různých nařízeních. Přípravovali léky pro vymezený okruh osob. Nevíme, zda si s sebou brali pomocníky - učně a tovaryše, ale je to pravděpodobné. Z vlastní lékárny si přinášeli léčiva a vše potřebné pro zhotovení léčivých přípravků. Výběr záležel na jejich zkušenostech a na souboru léčiv, které měl lékárník k dispozici. Později byl seznam potřebných léků určen v předpisech - normách. Vše potřebné nosil nebo vozil lékárník zabalené a připravené v „přenosné“ či „pojízdné“ lékárně, která dostala název vojenská lékárna - **pharmacotheca campestris, cista militaris - polní lékárna**. Polní lékárna byla umístěná v dřevěné okované skříni nebo truhle a byla zpravidla převážena na voze s ostatním zdravotnickým materiálem. Vůz, na kterém cestoval obvykle i lékař, felčar a lékárník, byl tažen čtyřspřežím. /příloha č. 2/

Počátek třetí etapy datujeme do poloviny 1. stol. n. l. a její konec je spojen s obdobím vzniku stálých armád (období válek s Tureckem - kolem roku 1600). Stálé armády vyžadovaly zdravotnické a farmaceutické zabezpečení nejen po dobu bitev, ale i v době míru. Vojenská farmacie se vznikem stálých armád vstupuje do své **čtvrté etapy**.

Čtvrtá etapa vývoje vojenské farmacie je spojena s existencí stálých armád. Vznik stálých armád ovšem neznamena okamžité budování stálých-pevných vojenských nemocnic a vojenských lékáren. Vývoj směřoval k pohyblivým nemocnicím, které se pohybovaly spolu s vojsky a zabezpečovaly svoz a léčení nemocných a raněných vojáků. Pro jejich označení se vžil název **polní nemocnice**. U polních nemocnic vytvořených u každého armádního sboru jsou budovány **polní lékárny**. Ty nejsou organickou součástí polních nemocnic, ale jsou jim přiděleny. Polní lékárna už není pouhá okovaná bedna s léčivy, ale tvoří ji vybavení a přístroje, které je nutné převážet na samostatném voze. Farmaceutické

zabezpečení je ještě stále v rukou civilních lékárníků, kteří po dobu bitev budují polní lékárnu. /příloha č. 3/

V roce 1937 publikuje Karel Pejml stat' s názvem „Polní lékárna ke konci XVI. věku“, ve které se zabývá problematikou polních lékáren v době Rudolfa II. K polní lékárně patřil podle údajů i pes, který běžel za vozem a v noci pak hlídal drahocenný náklad léčiv. Lékárník připravoval léky podle "Dispensatoria Valeria Corda", které bylo ve vybavení lékárny. (61) /příloha č.2/

Budování stálých-pevných vojenských nemocnic, které časově souvisí s vládou Marie Terezie a Josefa II., znamená přechod do **páté vývojové etapy** vojenské farmacie. Rovněž v této etapě je zpočátku zabezpečení léky svěřeno civilním lékárníkům, kteří dodávají (stejně jako ve IV. etapě) léky do pohyblivých a pevných vojenských nemocnic. V řadě případů se na léčení raněných vojáků rovněž podílejí jednotlivé církevní řády ve svých hospitalech. V nich existují církevní - klášterní lékárny, které zabezpečují léky pro zraněné vojáky.

Byl to především vznik a početní růst stálých armád v Evropě 17. a 18. století, který vyvolal potřebu kvalitnějšího zdravotnického zabezpečení. Postupně vzniká síť pohyblivých vojenských nemocnic a polních lékáren, které plní svoje poslání nejen v době bitev, ale i době míru. Zřejmě první armádou s pevnou organizací zdravotnické služby byla armáda německých katolických knížat sdružených v katolickou ligu. Jedná se o období 1609-1620, kdy s různými přestávkami existuje ligistická armáda. V čele polního zdravotnictva byl vojenský chirurg Tobiáš Geiger, který na základě vlastních zkušeností vypracoval jednu z prvních norem pro polní lékárnu. Norma dostala název po svém tvůrci „Geigerova norma“ (viz dále).

V průběhu třicetileté války si jednotlivé pluky vytvářely pro vlastní raněné a nemocné vojáky, kteří nebyli schopni dalšího pochodu, nemocniční zařízení. Zde se jim dostalo ošetření a léčení. Po třicetileté válce se objevuje nová zásada v činnosti armád - pluky se po skončení války nerušily (nerozpouštěly), ale zůstaly zachovány i v době míru. Postupně vzniká stálé vojsko. Vznik stálých armád na počátku 17. století (IV. etapa vojenské farmacie) a jejich početní růst vyvolal potřebu kvalitnějšího zdravotnického zabezpečení. Početní růst můžeme dokumentovat na příkladu habsburské armády; v roce 1748 byl její početní stav 108 000, v roce 1756 byl již 195 000 a v roce 1788 má armáda 245 000 mužů.

Postupně se ukázalo, že je nereálné, aby si každý útvar (pluk) zřizoval vlastní polní zdravotnické zařízení. Ve druhé polovině 18. století vznikají polní nemocnice, které jsou určeny k léčení raněných a nemocných od

většího počtu útvarů. Spolu s tím je řešen odsun raněných do polních nemocnic. Ranění byli soustředěni zdravotnickým personálem za druhým šikem, kde se nacházely i vozy určené k odsunu raněných.

*V roce 1738 byl vydán polní nemocniční řád, podle kterého každá operující armáda měla být vybavena **polním hlavním špitálem** a podle potřeby mohly vzniknout **filiální polní nemocnice**. Polní nemocnici řídil štábní důstojník, lékařskou službu vykonávali dva štábní ranhojiči a štábní chirurg. V řadě případů byli pro plnění úkolů zdravotnické služby vyzváni členové řádu milosrdných bratří znalých medicíny. Pro uvedené zásluhy v péči o raněné vojáky nebyl řád v roce 1770 zrušen, jako tomu bylo v případě mnoha dalších církevních řádů. Polní nemocnice byly zřizovány na zámcích, klášterech nebo v obcích nedaleko bojiště. Tam, kde nebyly podmínky, stavěly se narychlo dřevěné provizorní objekty. (86)*

Vzniku profesionální vojenské farmacie a vzniku další vývojové etapy vojenské farmacie předcházela vznik vojenských posádkových nemocnic. Pro zdravotnické zabezpečení stálých armád vzniká postupně se rozšiřující síť stálých a pohyblivých vojenských nemocnic. Pro specifiku a význam pro tuto práci bude vznik vojenských nemocnic a vojenských lékáren popsán v další části.

Dne **1. března 1794** došlo k založení **Vojenské medikamentní režie**; vzniká tak vlastní **profesionální vojenská farmacie**. V čele Vojenské medikamentní režie a pro její řízení je ve Vídni zřízeno **Vojenské lékárnické ředitelství**. Prvním ředitelem medikamentní režie byl jmenován Dr. Martin Lessner, který byl za zásluhy o vojenskou farmacii povýšen v roce 1804 do šlechtického stavu a byl pověřen vedením vídeňské dvorní lékárny.

Vznik umožnil budování vlastních **pevných vojenských lékáren** (nemocničních, pevnostních, posádkových, při vojenských útvech, ve vojenských lázních, léčebnách atd.), budování vlastního vojenského zásobování, vojenských zdravotnických a farmaceutických skladů a malých výroben zdravotnického a farmaceutického materiálu. Byl vytvořen vlastní vojenský lékopis a jsou položeny základy vojenské historiografie. Nyní již lze oprávněně hovořit o vojenské farmacii, která má řadu vlastních, vojensko-farmaceutických odvětví. (16,17,18)

Šestá etapa ve vývoji vojenské farmacie je obsahově shodná s pátou etapou vývoje „civilní“ farmacie, pro níž je charakteristická integrace lékařství a farmacie do jednotného systému zdravotnictví, který umožňuje kvalitnější plnění základních funkcí jednotlivých prvků systémů (diagnostická a terapeutická funkce, zabezpečení kvalitními a účinnými léčivy, bezchybná organizace diagnostické, terapeutické a léčebné funkce). Vojenská farmacie vstoupila do etapy integrace, kdy integrujícím prvkem je vojenské zdravotnictví (vojenské zdravotnické zabezpečení).

Právě v této etapě se jasně ukazuje podmíněnost vojenského zdravotnictví, lékařství a farmacie organizací armád. Změna politického systému, přechod na sovětský model vojenství, změny politické situace vyvolávají neustále organizační změny v armádě. Těmto pak odpovídají změny vojenského zdravotnictví. Zatímco v období Rakouska-Uherska i Československa (1918-1939) se organizace vojenského zdravotnictví v podstatě neměnila, je VI. etapa etapou změn, jejichž pouhé vyčíslení je obtížné i odborníka na vojenské zdravotnictví – vojáka z povolání. (56)

2.4. Vznik profesionální vojenské farmacie

V krátké studii se nemůžeme podrobně zabývat všemi vývojovými etapami vojenské farmacie. Pozornost však zasluhuje doposud málo analyzovaný proces vzniku profesionální vojenské farmacie, který lze charakterizovat jako významný kvalitativní posun ve vojensko-farmaceutickém zabezpečení vojsk.

Stejně jako všechny evropské státy muselo Rakousko (od roku 1867 Rakousko-Uhersko) řešit zdravotnické, tj. lékařské a farmaceutické zabezpečení armády. Historické práce (pokud existují) tento úsek dějin, ve které vznikají pevné vojenské nemocnice a lékárny, opomíjejí. A pokud se již uvedenou etapou zabývají, zůstávají na povrchu a nepronikají více do problematiky. Budování vojenských lékáren při vznikajících posádkových nemocnicích představuje významnou změnu ve vývoji vojenské farmacie, kterou se pokusíme hlouběji analyzovat.

Významnou roli v reorganizaci vojenského zdravotnictví a také farmacie sehrál vojenský chirurg (protochirurg) rakouského vojska a osobní lékař císaře Josefa II. Giovanni Alessandro Brambilla (1728 - 1800; v některých člancích je nepřesně uváděno J. H. Brambilla). Z titulu své funkce dohlížel, kromě vojenských nemocnic, i na všechny polní lékárny. V roce 1784 bylo na jeho podnět ve Vídni založeno Lékařsko-chirurgické vojenské učiliště - Josefinum. Josef II. později učiliště povýšil na akademii a dal jí právo promovat své absolventy. Po vytvoření vojenské lékařské akademie byl vedením všech polních lékáren a skladů léčiv pověřen profesor chemie a botaniky na vojenské akademii. Vrchní dohled nad polními lékárnami měl současně protochirurg, který stál v čele vojskové zdravotnické služby. (86)

V roce 1789 G. A. Brambilla vypracoval řád upravující činnost vojenského zdravotnictví - „Reglement für die k. k. Feldchirurge auf Befehl Seiner k. k. Apostol. Majestät Joseph des Zweiten, von G. A. von Brambilla“. Řád byl určen pro vojenské chirurgy, ale byl v něm oddíl, kde se mluví o polních lékárnách - „Catalog der in der k. k. Feldapotheke befindlichen Arzneystücke, nach welchen sich alle Feldchirurgen der k. k. Armes bey ihren Fassungen zu richten haben“ (Katalog léčiv nacházejících se v c. k. polní lékárně, podle něhož se mají všichni polní chirurové c. k. armády řídit při odběrech). (88)

Císař Josef II. z podnětu svého osobního lékaře stál u zrodu řady vojenských nemocnic. Na jeho příkaz byly založeny vojenské nemocnice v Pešti, Sibini, Mantue a Miláně. V našich zemích pak v Praze (pražská vojenská nemocnice byla zřízena od roku 1781 v budovách, které po zrušení jezuitského řádu Josefem II. – 1773 - sloužily jako kasárna; v roce 1783 byla vojenská nemocnice rozšířena o další budovu a v roce 1787 byl k areálu vojenské nemocnice připojen kostel sv. Františka), Brně (1783, od 1784 ve zrušeném klášteře v Zábrdovicích; 200 lůžek), Olomouci (1790 na Hradisku), Jihlavě (1786), Znojmě (1787). Další nemocnice postupně vznikají v Terezíně, Hradci Králové, Bratislavě (1781 v bývalém klášteře trinitářů), Komárně (1818 rovněž v bývalém klášteře trinitářů). Proti záměrům G. A. Brambilly budovat vojenské nemocnice byli chirurgové,

kteří byli zastánci rozptýlu raněných do domů a do soukromé péče, aby se předešlo rozšíření infekcí ran. Někteří chirurgové byli proti nemocnicím ještě v 19. století. /příloha č. 4/

Spolu s budováním vojenských nemocnic se Brambilla zasadil o budování všeobecných nemocnic. Ve Vídni byla vybudována a 16. srpna 1786 slavnostně otevřena první všeobecná nemocnice (kapacita 2000 lůžek). Další nemocnice byly vybudovány v Brně (1786 nemocnice u sv. Anny), v Olomouci (1787), v Praze (1790; kapacita 300 lůžek). V Praze v té době existuje v sousední budově nová posádková nemocnice.

Jak vyplývá ze stručného výčtu, byly vojenské nemocnice v řadě případů umisťovány do objektů rušených klášterů, z nichž některé do té doby plnily zdravotnickou funkci ve prospěch armády. V kláštorech některých řádů byly vybudovány hospitaly a klášterní lékárny, proto byly vhodné pro budování vojenských nemocnic a lékáren. Nejznámějším řádem, v jehož kláštorech se léčili vojáci, byl hospitalský řád **milosrdných bratří**, který vzhledem k rozsahu a zásluhám v péči o raněné vojáky nebyl Josefem II. zrušen (jako např. jezuitský řád) a ve svých konventech poskytoval lékařskou pomoc v době míru nemocným chudým a v době války raněným vojákům. Řád měl konventy v Praze, Brně, Prostějově, Letovicích, Novém Městě nad Metují, Valticích, Kuksu, Spišském Podhradí, Bratislavě a Uherské Skalici. (13)

Vojenské nemocnice vznikají také při nově budovaných vojenských pevnostech např. v Terezíně, Josefově a Hradci Králové. Nesmíme také zapomenout na nemocnici, která byla vybudována při Vojenské lékařsko-chirurgické akademii ve Vídni a stala se jakýmsi vzorem pro ostatní vojenské nemocnice. „Garnisonsspital Nr.1“ mohl poskytnout lékařskou péči až 1200 nemocným a raněným vojákům. /příloha č. 5/

Vojenské nemocnice vyžadovaly pružnější a kvalitnější zabezpečení léčivy. Při jejich vzniku nebyly ovšem současně budovány vojenské lékárny, a bylo proto nezbytné vyřešit jejich zásobování léčivy. Do vzniku profesní vojenské farmacie se na zabezpečení léčivy podílejí civilní lékárníci. V polovině 18. stol. se vídeňské lékárnické grémium zavázalo dodávat rakouské armádě potřebná léčiva. Grémiem byla vybrána jedna

vídeňská lékárna, jejíž majitel byl jmenován „polním lékárníkem“. Z této tzv. „císařské polní lékárny“ byla prováděna distribuce potřebných léčiv armádě. Která léčiva je nutné dodávat, určovala tzv. „Krátká norma“ z roku 1756. Dodávky vídeňského grémia trvaly až do roku 1782, kdy v nich byly zjištěny značné nesrovnalosti, především špatná kvalita a záměny léčiv. Dodávky léčiv armádě poté soustředil ve svých rukách velkodrogista Natorp. (88)

Když v roce 1793 na začátku války proti Francii velkodrogista Natorp neočekávaně vypověděl armádě smlouvu na dodávky léků, ukázalo se, že je nezbytné vytvořit vlastní vojenskou organizaci, která by s konečnou platností řešila zabezpečení armády léčivy. Dne **1. března 1794** došlo k založení **Vojenské medikamentní režie (Militär-Medicamenten-Regie)**. Vzniká tak vlastní **profesionální vojenská farmacie**. V čele Vojenské medikamentní režie a pro její řízení je ve Vídni zřízeno **Vojenské lékárnické ředitelství**.

Mezi základní povinnosti rakousko-uherské vojenské farmacie patřilo: udržovat zásoby předepsaných léčiv a podle potřeby z nich připravovat léčivé přípravky; zásobovat léčivy, léčivými přípravky a zdravotnickým materiálem jednotlivá vojenská zdravotnická zařízení; zásobovat léčivy, léčivými přípravky a zdravotnickým materiálem určené vojenské útvary; vydávat na lékařské předpisy léky nemocným, kteří byli oprávněni k odběru za hotové ve vojenských lékárnách a udržovat mobilizační zásoby léčiv, lékárnického nářadí a potřeb předepsaných do pole.

Aby vojenská farmacie mohla plnit výše uvedené úkoly, musela si vybudovat vlastní sklady léčiv, vojenské lékárny a v neposlední řadě mít k dispozici vlastní profesionální vojenské lékárníky. Za 150 000 zl. byly vykoupeny zásoby léčiv velkodrogisty Natorpa, jeho lékárny a zejména sklady, které připravovaly léčivé přípravky. Spolu s tím byl vybrán nový lékárnický personál. Jeho příslušníci byli jmenováni „**vojenskými medikamentními úředníky rakouské armády**“ (Militär-Medicamenten-Beamten; v historických dokumentech nalezneme i složený výraz Militärmedicamentenbeamte).

Za celou dobu existence v rakousko-uherské armádě se vojenským farmaceutům nepodařilo dosáhnout toho, aby byli převedeni z úřednické kategorie do důstojnické a zbavili se tak druhořadého postavení. Teprve v roce 1927 dosáhli toho, že se k jejich hodnostnímu označení užilo slov „vojenský lékárník“. (102)

Vojenští lékárníci dostali uniformy a podle zastávaných funkcí jim byl stanoven plat. Postupně dochází k budování vojenských skladů a pevných vojenských lékáren při posádkových a pevnostních nemocnicích ve všech provinciích Rakouska-Uherska. Vojenská medikamentní režie vznikla v roce 1794, ale vojenské lékárny jsou budovány teprve na základě výnosu Vojenské medikamentní režie z 12. února 1802.

Hlavní vojenský sklad léčiv s galenickou laboratoří byl vybudován ve Vídni. V hlavních městech zemí tvořících Rakousko byly budovány filiální vojenské sklady léčiv, které sloužily pro zásobování léčivy armády na území dané země. U hlavního skladu vznikla laboratoř, která vyráběla z nakoupených surovin potřebné galenické přípravky. Můžeme použít termín výroba, protože léčivé přípravky byly vyráběny hromadně a o přípravě hovoříme při malém množství léčivých přípravků. Od druhé poloviny 19. století bylo zařízení laboratoře modernizováno a výroba byla podstatně rozšířena. Modernizace přinesla zároveň zlevnění výroby. Vzhledem k hromadné výrobě bylo možné podstatně omezit elaboraci ve filiálních skladech léčiv a později tyto sklady zrušit.

K dalšímu rozšíření výroby na základě modernizace došlo na začátku 20. století. Byla zahájena výroba tablet a kaučukových náplastí. Novým odvětvím byla výroba obvazů, která se neobyčejně rozrostla v době 1. světové války. Obdobně vzrostla výroba injekčních roztoků v ampulkách, která byla zahájena těsně před vznikem války.

Jednou z povinností vojenských skladů bylo udržovat mobilizační zásoby léčiv, lékárnického nářadí a zdravotnických potřeb. Centrální zásoby byly uloženy v hlavním skladu ve Vídni. Byl tu materiál pro 14 polních skladů léčiv určených pro 24 armádních sborů. Mobilizační

materiál pro 15. a 16. armádní sbor byl uložen v posádkových nemocnicích v Sarajevu a v Mostaru. Ve Vídni byl uložen materiál polních zdravotnických zařízení, které podléhaly vrchnímu velitelství rakousko-uherské armády nebo velitelství armád. Byl to materiál pro vybudování polních nemocnic, záložní nemocnice a nemocničních vlaků.

Ve skladu se nacházel rovněž materiál dobrovolných organizací zdravotnické péče, např. rakouské společnosti Červeného kříže, řádu maltézských rytířů a řádu německých rytířů. Rakouský Červený kříž v případě vojenského konfliktu budoval pro rakousko-uherskou armádu dvě polní nemocnice včetně lékáren, řád německých rytířů 4 polní nemocnice s lékárnami a řád maltézských rytířů 6 nemocničních vlaků.

Ve skladu se nacházel materiál pro 30 dní činnosti uvedených zařízení (30 dní vedení bojové činnosti). Poté bylo nutné zásoby léčiv a zdravotnického materiálu doplnit. Zdravotnický materiál a léčiva, která neměla tak dlouhou životnost, nebyla uložena v mobilizačních zásobách, ale jejich doplnění bylo smluvně zajištěno v civilním sektoru k dodání v mobilizaci.

Ve vojenských lékárnách se udržovala v době míru jednorocní záloha materiálu (ale ne léčiv). Při ní se vycházelo z dvojnásobné spotřeby materiálu v předcházejícím roce. Dostatečná zásoba léčiv pro vojenské lékárny byla uložena v hlavním skladu. Důležitá léčiva, zejména z dovozu, u nichž se předpokládalo ztížené zásobování v době války (jod, chinin, kokain, morfin, opium atd.), byla nakoupena ve zvýšeném množství již v době míru.

2.5. Vojenské lékárny v jednotlivých historických etapách vývoje vojenské farmacie

2.5.1. Vojenské lékárny za Rakouska a Rakouska-Uherska

Pro realizaci farmaceutického zabezpečení armády byly budovány vojenské lékárny. Jak již bylo řečeno, vojenské lékárny nevznikají

současně se vznikem vojenské nemocnice. K jejich zřízení byla nutná koncese, kterou Vojenská medikamentní režie obdržela až v roce 1802. Počet vojenských lékáren (lékáren posádkových nemocnic a posádkových lékáren) se stabilizoval ve druhé polovině 19. století. Z první poloviny 19. století máme jen málo zpráv. V podstatě pouze víme, ve kterých místech vznikly vojenské lékárny bez přesnějšího časového vymezení jejich vzniku (celkem bylo vybudováno 36 lékáren posádkových nemocnic). Podrobnější údaje máme z poloviny 19. století a nejpodrobněji jsou zpracována data o vojenských lékárnách z let 1879 - 1917. (21-54)

V roce 1879 existuje v Rakousku - Uhersku 26 vojenských lékáren posádkových nemocnic (**Apotheken der Garnisonsspitäler**) (v roce 1906 byla zřízena ještě 27. lékárna) a 12 posádkových lékáren (**Garnisonsapotheken**), což byl maximální počet současně existujících posádkových lékáren. Počet posádkových lékáren se měnil - řada z nich byla zrušena nebo naopak podle potřeby vznikaly posádkové lékárny nové. Ve **Vídni** existovaly dvě lékárny u posádkových nemocnic č. 1 a 2 (nemocnice č. 2 měla v letech 1899 - 1906 filiálku v Baden Badenu; v roce 1906 byla nemocnice a lékárna v **Badenu** osamostatněna a dostala číslo 27). Další lékárny byly zřízeny v **Přemyšlu** (lékárna posádkové nemocnice č. 3; do roku 1899 měl č. 3 Baden), **Linci** (č. 4), **Brně** (č. 5), **Olomouci** (č. 6), **Štýrském Hradci** (č. 7), **Lublani** (č. 8), **Terstu** (č. 9), **Inšpruku - Insbruku** (č. 10 - filiálky v Solnohradu a Tridentu), **Praze** (č. 11 - filiálka na Hradčanech), **Josefově** (č. 12), **Terezíně** (č. 13), **Lvově** (č. 14), **Krakově** (č. 15 - filiálka v Tarnopolu), **Budapešti** (č. 16 a 17), **Komárně** (č. 18), **Prešpurku-Bratislavě** (č. 19 - filiálka v Šoproni), **Košicích** (č. 20), **Temešváru** (č. 21), **Sibíni** (č. 22 - filiálka v Brašově), **Záhřebu** (č. 23), **Dubrovníku** (č. 24 - filiálka v Bílku), **Sarajevě** (č. 25 - filiálka v Plevlje a Banjaluce) a **Mostaru** (č. 26 - filiálka v Trebinje). (21,22)

V roce 1879 byla pro farmaceutické zabezpečení vojenského námořnictva zřízena vojenská lékárna námořní nemocnice v **Pulji** (**Apotheke des Marinespitals in Pola**).

Kromě lékáren vojenských nemocnic zřídilo Rakousko-Uhersko **posádkové lékárny** v Hradci Králové, Jaroslavi, Aradu, Černovici, Oseku, Bělehradu Sedmihradském (v historických materiálech je uváděn pod názvy Karlsburg nebo Karlovec), Petrovaradinu, Kluži, Celovci, Zadaru, Kotoru, Trnavě, Velkém Varadinu a v posádce Stanislav.

2.5.2. Vojenská farmacie v Československu 1918 - 1939

Československá republika musela po svém vzniku v roce 1918 řešit řadu problémů. Jedním z nich bylo vybudování armády, která by vojensky zabezpečila nově vzniklý stát. Neméně důležitým úkolem bylo vybudování funkčního zdravotnického zabezpečení jak pro období míru, tak pro období války. Zdravotnické zabezpečení bylo ovlivněno stávající armádní organizací. Vrcholným řídicím orgánem bylo Ministerstvo národní obrany (MNO), jemuž byla podřízena zemská vojenská velitelství (ZVV) v Praze, Brně, Bratislavě, Užhorodě (v roce 1925 bylo přemístěno do Košic) a velitelství jednotlivých divizí (divizí bylo 12; v roce 1936 se přešlo na sborový systém). Proto se divize stala základním článkem systému zdravotnického zabezpečení.

Po vzniku Československé republiky bylo třeba zorganizovat vojenskou farmacii tak, aby mohla bez velkého přerušení pokračovat v plnění základní funkce, tj. zabezpečit armádu potřebnými léky a zdravotnickým materiálem. Nedostatek léčiv i zdravotnického materiálu, který byl způsoben 1. světovou válkou, uvedený úkol neobyčejně ztěžoval. Rovněž počet hromadně vyráběných léčivých přípravků byl v té době malý, takže bylo třeba, aby armáda měla k dispozici alespoň minimální množství základních lékopisných léčiv k magistraliter přípravě léčivých přípravků.

V lékárnách Rakouska-Uherska sloužilo v roce 1917 ve 27 lékárnách posádkových nemocnic a posádkových lékárnách celkem 104 vojenských lékárníků (jejich označení bylo úředník vojenské medikamentózní služby). Velká část z nich byli lékárníci české, slovenské a německé národnosti (občané německé národnosti žijící na území ČSR). Z uvedeného počtu

přešlo v roce 1918 do vojenských lékáren v ČSR a na další místa, kde byla vyžadována odbornost farmaceuta, 22 lékárníků. Proto důležitým úkolem při budování zdravotnického a farmaceutického zabezpečení bylo rovněž získání nových vojenských lékárníků.

K řízení vojenské farmacie bylo v roce 1919 zřízeno Vojenské lékárnické ředitelství v Praze IV, které sídlilo v Kanovnické ulice 13. Již název Vojenské lékárnické ředitelství naznačuje, že se vojenská farmacie řídí v organizaci a řízení modelem Rakouska-Uherska, což nebylo na závadu, protože se uvedený model osvědčil. Po zřízení vojenské zdravotnické služby MNO zde vznikla lékárnická skupina, která řídila vojenskou farmacii.

Po rakousko-uherské armádě zůstala v ČSR celá řada zdravotnických, oděvních a lůžkových skladů, ve kterých byl „roztroušen“ zdravotnický materiál. V roce 1919 bylo rozhodnuto vybudovat centrální „Skladiště zdravotních potřeb“ v Praze. Jeho vybudováním byl pověřen mj. Ph.Mr. František Šperling.

František Šperling nastoupil 1. 2. 1896 jako vojenský medikamentózní úředník v hodnosti akcesisty do lékárny posádkové nemocnice č. 14 ve Lvově. Dne 1. 5. 1899 byl povýšen na oficiála III. třídy a 1. 5. 1905 na vrchního oficiála. Současně s povýšením byl přemístěn do lékárny posádkové nemocnice č. 1 ve Vídni. Od roku 1916 pracoval na 14. oddělení c.k. ministerstva války.

V Praze však nebyly nalezeny vhodné prostory pro zřízení skladiště. Tyto byly nakonec nalezeny u Jaroměře ve vojenské pevnosti z dob císaře Josefa II. - Josefově. Do roku 1920 mělo „Skladiště zdravotních potřeb“ pobočku v Bratislavě (Polní zdravotní skladiště), kterou vedl nadporučík Ph.Mr. Alexander Kosík. (69)

Dne 1. srpna 1920 bylo v Josefově zahájeno budování „Vojenského lékárnického skladiště“. Jeho zřízením a vedením byl opět pověřen v té době již podplukovník Ph.Mr. František Šperling. V roce 1923 zde pracovalo již deset vojenských farmaceutů, důstojníků - magistrů farmacie a 4 smluvní magistři - civilisté. Zdravotnický sklad v Josefově nebyl určen jen pro zásobování zdravotnickým materiálem, ale byl současně místem,

kde se vyráběly například obvazy a léčivé přípravky. Postupně byly v Josefově vybudovány analytické a chemicko-farmaceutické laboratoře, které byly vybaveny přístroji k výrobě a zkoušení léčiv, léčivých přípravků, stroji na výrobu obvazů a dalšího zdravotnického materiálu.

Jediné vojenské zdravotnické skladiště nemohlo stačit pro zásobování zdravotnických zařízení v celé ČSR. Proto bylo v roce 1923 zahájeno budování dalších vojenských zdravotnických skladišť. Josefovské zdravotnické skladiště bylo určeno pro zásobování útvarů v Čechách a bylo v témže roce přejmenováno na „Zdravotnický sklad 1“. Pro zásobování zdravotnických zařízení na Moravě bylo rozhodnuto vybudovat zdravotnický sklad v Bystrovanech, ale v roce 1926 bylo vybráno místo vhodnější - Hodonín. „Zdravotnický sklad 2“ byl vybudován v roce 1926.

Pro zdravotnické zásobování Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny bylo určeno „ČS polní zdravotnické skladiště“ v Uherském Hradišti. Toto bylo v roce 1923 přemístěno do Bzence a přejmenováno na „Zdravotnický sklad 3“. V roce 1927 byl „Zdravotnický sklad 3“ přemístěn do Liptovského Mikuláše. Z počtů farmaceutů v jednotlivých skladech je zřejmé, že největší zdravotnický sklad a nejrozsáhlejší zdravotnická a farmaceutická výroba byla v Josefově. (15)

Zdravotnické sklady měly kromě zásobování divizních a posádkových lékáren léčivy a zdravotnických zařízení zdravotnickým materiálem povinnost skladovat veškeré náležitosti pro polní zdravotnické sklady (armádní zdravotnické parky). Skladování, ošetřování a obměna materiálu pro zabezpečení vojsk v poli bylo dalším nemalým úkolem zdravotnických skladů.

Základním článkem zdravotnického (lékařského a farmaceutického) zabezpečení byla divize. U každé divize byla zřízena **divizní nemocnice** (do roku 1920 se dočasně používal ještě původní název z Rakouska-Uherska - posádková nemocnice). Místo některých zrušených oddílových nemocnic byly budovány **posádkové nemocnice** (do roku 1920 se nazývaly záložní). Současně byly zrušeny nemocnice, které poskytovaly zdravotnické zabezpečení v době války a staly se nadbytečné. V roce 1936 byly divizní nemocnice v souvislosti s přechodem na sborový systém

přejmenovány na sborové. Číslování nemocnic zůstalo zachováno. Vznik divizních a posádkových nemocnic vyžadoval změnu systému farmaceutického zabezpečení.

Na území ČSR po zániku Rakouska-Uherska zůstalo **osm lékáren posádkových nemocnic**, které byly vybudované, zařízené a obsazené personálem (v Praze, Terezíně, Josefově, Brně, Olomouci, Bratislavě, Komárně a Košicích). Organizačně byly změněny a přejmenovány na lékárny divizních nemocnic. V souladu s divizní organizací vznikly **nové divizní nemocnice** v Plzni, Českých Budějovicích, Opavě a Užhorodě. Za Rakouska-Uherska v uvedených městech byly oddílové nemocnice. Protože u oddílových nemocnic nebyly vojenské lékárny, byly v uvedených nemocnicích vybudovány lékárny zcela nové.

Československé vojenské zdravotnictví mělo k dispozici 12 divizních nemocnic s lékárnami. Oproti Rakousku-Uhersku se změnilo jejich číslování. Divizní nemocnice v **Praze** dostala číslo 1. Byla umístěna v historických budovách v Praze na Karlově náměstí. Tato nemocnice měla pobočku na Hradčanech. Divizní nemocnice v **Plzni** dostala číslo 2, v **Terezíně** číslo 3, v **Josefově** číslo 4, v **Českých Budějovicích** číslo 5, v **Brně** číslo 6, v **Olomouci** číslo 7, v **Opavě** číslo 8. Na Slovensku to byla divizní nemocnice v **Bratislavě** s číslem 9, v **Komárně** s číslem 10, v **Košicích** s číslem 11. V Podkarpatské Ukrajině byla divizní nemocnice v **Užhorodě** s číslem 12.

Tam, kde byly zřízeny posádkové nemocnice (opět z bývalých oddílových nemocnic), bylo nutné zřídit **posádkové lékárny**. V roce 1923 existovaly vojenské posádkové lékárny v Chebu (vedením lékárny byl pověřen smluvní lékárník Ph.Mr. Arnošt Hirschberg), v Liberci (smluvní lékárník Ph.Mr. Václav Rapp), v Mukačevu (smluvní lékárník Ph.Mr. Václav Blecha), v Pardubicích (vojenský lékárník npor. Ph.Mr. Josef Pavelec), v Ružomberoku (smluvní lékárník Ph.Mr. Bořivoj Ondruš), v Trnavě (smluvní lékárník Ph.Mr. Valentin Šťastný) a Užhorodě (smluvní lékárník Ph.Mr. Josef Vortel). Princip budování lékáren u vojenských nemocnic se osvědčil a byl v podstatě převzat z rakousko-uherské armády.

Skutečnost, že vedením posádkových lékáren byli pověřeni smluvní lékárníci – civilisté, svědčí o určitém nedostatku vojenských lékárníků. Počet posádkových lékáren postupně klesá. V roce 1926 zůstaly zachovány posádkové lékárny v Ružomberoku (smluvní lékárník Ph.Mr. František Pouč), v Trnavě (smluvní lékárník Ph.Mr. Valentin Šťastný), v Mukačevu (smluvní lékárník Ph.Mr. František Vylíčil) a Užhorodě (nadále smluvní lékárník Ph.Mr. Josef Vortel). V roce 1937 zůstaly posádkové lékárny v Praze-Hradčanech, Karlových Varech, Šternberku, Ružomberoku a Mukačevu. (84)

Vojenská farmacie čerpala vojenské lékárníky z civilního prostředí. Při vzniku Československa neexistovala vojenská zdravotnická škola - vojenská škola typu lékařské akademie pro přípravu vojenských lékařů jako tomu bylo za Rakouska-Uherska ve Vídni (Josefinum). Neexistovala ani vojenská škola nebo vojenská fakulta pro přípravu vojenských farmaceutů. Vojenská farmacie měla k dispozici vojenské lékárníky bývalého Rakouska-Uherska. Vzhledem k různým problémům přešlo do vojenských lékáren v Československu pouze 18 lékárníků. Byl to naprosto nedostatečný počet, a proto bylo nutné provést nábor vojenských lékárníků. Obdobná situace byla u vojenských lékařů. Bezprostředně po vzniku ČSR se nedostávalo „aktivních důstojníků zdravotnictva, jichž rok od roku stále ubývalo, až v roce 1926 snížil se jejich počet pod 50 % systematizovaného stavu“. Bylo tomu tak proto, že v civilu byly lepší podmínky, zejména finanční. (55)

Rozhodující postavení v zabezpečení vojsk léčivou mělo dvanáct lékáren divizních nemocnic. V roce 1923 byla v Praze na Hradčanech zřízena filiálka divizní nemocnice č.1, ve které byla lékárna typu divizní lékárny. Další vojenskou lékárnu, která se svým charakterem a vybavením více podobala divizní lékárně, bychom našli ve Vojenské akademii v Hranicích (vedením lékárny pověřen nadporučík Ph.Mr. František Drábek). Vlastní vojenskou lékárnu měl Vojenský lázeňský ústav v Karlových Varech (vedením pověřen kapitán Ph.Mr. Vilém Janovec) a Vojenský plicní ústav ve Šternberku (vedením pověřen smluvní lékárník Ph.Mr. Karel Hrbáč). (70)

Kromě vojenských lázní v Karlových Varech existovaly v systému vojenského zdravotnického zabezpečení vojenské lázně v Jáchymově, Františkových Lázních, Teplicích, Bechyni, Poděbradech, Bílině,

Bohdanči u Pardubic, Bělohradě, Luhačovicích, Piešťanech, Rájeckých Teplicích a Vojenský plicní ústav v Chomutově. V uvedených místech při studiu personálií nebylo zjištěno přidělení vojenských či smluvních farmaceutů a lze se domnívat, že zde vojenské lékárny nebyly a potřeba léků těchto zařízení byla kryta centrálně (z vojenských zdravotnických skladů), nebo nákupem z civilních lékáren. (15)

K určité organizační změně dochází v roce 1932. Zdravotnické sklady v Josefově, Hodoníně a Liptovském Mikuláši zůstaly zachovány. Ale ve vojenských skladech byly zřízeny ústavní lékárny. Ústavní lékárny byly zachovány do okupace Německem. Zachováno zůstalo rovněž 12 lékáren divizních (lékárny divizních nemocnic). Počet posádkových lékáren poklesl na pět. Posádkové lékárny zůstaly v Praze na Hradčanech, v Karlových Varech (ve vojenském lázeňském zařízení), Šternberku (ve vojenské léčebně), Ružomberoku a Mukačevu.

V roce 1936-7, kdy se výrazně měnila mezinárodní situace, bylo rozhodnuto, že zdravotnický sklad č. 1 je příliš blízko možné frontové linii. V roce 1937 je Vojenský zdravotnický sklad 1 přemístěn do Bystřice pod Hostýnem. Lékárnický kalendář z roku 1939 již uvádí jeho nové místo. Ale současně je uvedeno, že ústavní lékárna při zdravotním skladu v Josefově zůstala stejně jako lékárna divizní (v té době již sborové) nemocnice.

Lékárny při divizních nemocnicích byly podle současné terminologie v podstatě **nemocniční lékárny**, tj. určené pro zabezpečení léky převážně divizních nemocnic. Vojenské lékárny rovněž vydávaly léky přesně vymezenému okruhu osob, tj. fungovaly jako specifické veřejné lékárny. Činnosti a úkolům odpovídalo i umístění a vybavení lékáren. Kromě již zmíněných úkolů v době míru měla každá vojenská lékárna povinnost uskladňovat v mobilizačních zásobách léčiva, lékárenské potřeby a další materiál pro polní formace zdravotnické služby - polní nemocnice a polní lékárny.

Normy léků a přístrojového vybavení lékáren divizních nemocnic pro dobu míru určoval předpis Zdrav -1-3 (S - V - 3) Lékárnická služba v míru,

Praha, MNO 1931. Normy léků pro vojenskou polní lékárnu určoval předpis S - I 4 A-D Polní zdravotnická výzbroj vojskových těles, Praha MNO 1926-193.(Normy byly vydávány postupně v letech 1926-31, podle toho, jak postupovalo jejich zpracování a schválení.) (107)

Velikost vojenské lékárny byla zpravidla odvozena od velikosti a úkolů vojenské nemocnice. Největší vojenskou divizní nemocnicí byla nemocnice č. 1 v Praze II, která byla umístěna na Karlově náměstí v bývalé jezuitské koleji (kolej byla založena 1659). Rozhodnutím Josefa II. z roku 1781 byla kolejní budova nejprve přeměněna na kasárna. Koncem téhož roku císař rozhodl, že zde bude zřízena vojenská nemocnice.

Divizní lékárny, posádkové lékárny či lázeňská lékárna v Karlových Varech nebyly jedinými místy, kde se můžeme setkat s vojenskými farmaceuty. Vojenští lékárníci pracovali rovněž na MNO v Praze-Bubenči, na ZVV (Zemském Vojenském velitelství) v Praze, Brně a Bratislavě (každá země Československa měla své vlastní vojenské velitelství, které plně zodpovídalo a řídilo vojenství na daném území). Lékárníci rovněž pracovali ve Vojenské odborné účtárně při MNO a ve Vojenských účtárnách při jednotlivých ZVV. (69,70,71,72)

Celkem v Československých ozbrojených silách na různých farmaceutických postech pracovalo v roce 1923 **65 důstojníků**, a **32 smluvních** lékárníků - magistrů farmacie. Podle vojenských hodností to byli 3 plukovníci, 8 podplukovníků, 6 majorů, 9 štábních kapitánů, 33 kapitánů a 6 nadporučíků. Uvedené počty poněkud převyšovaly tabulkové počty vojenských lékárníků. Pro vojenské lékárníky bylo z počtu důstojnických míst vyhrazeno 60 tabulkových míst: 1 generál, 2 plukovníci, 4 podplukovníci, 6 majorů, 15 štábních kapitánů, 16 kapitánů, 11 nadporučíků a 8 poručíků. Počet vyhrazených míst pro vojenské lékárníky se měnil; při zkoumání musíme brát do úvahy příslušný rok.

Vojenští lékárníci **poprvé** od vzniku institucionální vojenské farmacie v roce 1794 obdrželi vojenské hodnosti platné v Československé armádě. Za Rakouska-Uherska byli pouze medikamentózními úředníky. Při vzniku vojenské farmacie byly rovněž sjednoceny tituly a označení absolventů vysokoškolského studia farmacie. V minulosti byli magistři farmacie

označování Pharm.Mag., Pharm.Mg., Mag.Pharm., Ph.Mg., ph.g. atd. Výnosem ministerstva vojenství ze dne 26. 4. 1913, odd.14., čís. 826, byla pro vojenské farmaceuty zavedena zkratka **Ph.Mr.** V důsledku 1. světové války se její zavedení opozdilo. Postupně ji užívají nejen vojenští lékárníci, ale i lékárníci „civilní“.

Z uvedeného důvodu v celé práci používáme výnosem stanovené označení Ph.Mr.

2.6. Vojenské nemocnice a vojenské lékárny v letech 1945 - 2004

Po osvobození Československa a ukončení 2. světové války začala již od května 1945 urychlená obnova čs. armády. Zdravotnická služba byla budována na obdobných principech jako před válkou. Uvedený systém zůstal zachován až do roku 1950, kdy byl nahrazen zcela novou organizací útvarů zdravotnické služby, vycházející ze vzoru zdravotnické služby Sovětské armády.

2.6.1. Řízení vojenského zdravotnictví

Součástí opětovně budovaného MNO se tak již od dubna 1945 stalo zdravotnické oddělení, zařazené stejně tak jako před 2. světovou válkou v podobě 4. oddělení I. odboru. Přednostou zdravotnického oddělení se stal pplk. zdrav. MUDr. Štefan Darvaš, který v průběhu SNP zastával funkci náčelníka zdravotnické správy 1. čs. armády na Slovensku. Uvedené oddělení mělo ve své kompetenci řízení zdravotnické služby, léčebné péče a hospodaření se zdravotnickým materiálem. Do struktury zdravotnické služby již nepatřily vojenské invalidovny, které řídila obnovená Kancelář čs. legií, ale zdravotnická služba invalidovnám poskytovala potřebný lékařský personál. Při jedné z četných reorganizací MNO bylo dnem 30. 4. 1946 zdravotnické oddělení MNO zrušeno a od 1. 5. 1946 jej nahradil VI. (zdravotnický) odbor MNO, jehož přednostou se stal pplk. zdrav. MUDr. Josef Škvařil, hlavní chirurg I. čs. armádního sboru v SSSR, později povýšený na generála zdravotnictva.

Do kompetence tohoto I. odboru přešla i veterinární a remontní služba (v říjnu 1946 byla remontní I. služba pro svoji příbuznost sloučena se službou veterinářskou). Zdravotnický odbor se následně skládal z těchto oddělení: 1. - všeobecného, 2. - preventivního, 3. - lékařského, 4. - materiálního (lékárnického), 5. - veterinářského.

V létě 1950 došlo ke zrušení VI. odboru MNO a na jeho základě se jako součást Hlavního týlu čs. armády nově vytvořila Hlavní zdravotnická správa, přejmenovaná v říjnu 1951 na Zdravotnickou správu. Po zrušení 7.oddělení (rekreační péče) I. odboru MNO do působnosti zdravotnické správy od 1. 7. 1950 přešla i vojenská rekreační péče, tj. vojenská výcviková a rekreační střediska. Řízení veterinární služby naopak převzalo veterinární oddělení MNO, působící samostatně v rámci Hlavního týlu. Do složení zdravotnické správy od roku 1950 příslušely následující oddělení: 1. - léčebné, 2. - preventivní, 3. - materiální, 4. - organizační a výcvikové, 5. - lázeňské a rekreační. Z důvodu zjednodušení poskytování rekreační péče byla původní vojenská výcviková a rekreační střediska, přejmenovaná v roce 1951 na vojenské zotavovny a ozdravovny, dnem 1. 4. 1954 podřízena velitelstvím vojenských okruhů a administrativně- hospodářské správě MNO. V roce 1955 zdravotnickou správu tvořilo oddělení: 1. - preventivní a léčebné péče, 2. - hygienické a epidemiologické, 3. - bojové a politické přípravy, 4. - zdravotnického zásobování. V roce 1959 došlo k převedení lázeňské péče do působnosti Správy vojenských lázeňských a rekreačních zařízení, která zároveň převzala řízení vojenských zotavoven a ozdravoven. V čele zdravotnické správy čs. armády se postupně vystřídali div. gen. doc. MUDr. Josef Škvařil (1950 až 1952), genmjr. MUDr. František Černý (1952 až 1958), genmjr. MUDr. Josef Praveček (1958 až 1965), genmjr. MUDr. Miroslav Hemala (1965 až 1970), genmjr. MUDr. Milan Kubík (1970 až 1979), genmjr. MUDr. Bohumil Indra (1979 až 1983), genmjr. MUDr. Vlastimil Jiránek (1983 až 1990) a podplukovník MUDr. Milan Suchomel (1990 až 1992). (56)

2.6.2. Vojenské nemocnice a vojenské lékárny v letech 1945 -2004

Již v létě 1945 došlo k obnově sítě vojenských nemocnic jako základních prvků léčebné péče o příslušníky čs. armády. V rámci každé ze čtyř vojenských oblastí bylo vytvořeno až pět vojenských nemocnic, z čehož vždy dvě měly charakter "sborových" nemocnic a někdy se tak i krátkodobě nazývaly (VN 1 Praha - Střešovice, VN 2 Josefov, VN 3 Plzeň, VN 4 České Budějovice, VN 5 Brno, VN 6 Olomouc, VN 7 Ružomberok, VN 8 Košice). Uvedené nemocnice zajišťovaly léčebnou péči v oblasti jednoho sboru, tj. u dvou vševojskových divizí.

V místech vyšší koncentrace vojsk, která byla vzdálena od spádové "sborové" nemocnice, dále vznikly menší vojenské nemocnice (VN 11 Terezín, VN 12 Opava, VN 13 Bratislava, VN 21 Praha - Hradčany, VN 22 Milovice, VN 23 Vysoké Mýto, VN 24 Cheb, VN 25 Jihlava, VN 26 Kroměříž, VN 27 Nitra - později Dunajská Streda), přibližující se svým charakterem k dřívějším nemocnicím posádkovým. Řada menších nemocnic ovšem zanikla ještě ve 2. polovině 40. let, na což bezpochyby mělo vliv i snižování celkových počtů čs. armády. Nově vznikla jen VN 25 Prešov, k čemuž došlo v roce 1947, a v Mariánských Lázních krátkodobě působila VN 23 (od 1. 5. 1950 do 1. 9. 1950).

K zásadní reorganizaci existující sítě vojenských nemocnic došlo na sklonku roku 1950, kdy čs. armáda prošla jednou z největších reorganizací. V souvislosti s vytvořením vojenských okruhů se část stávajících nemocnic reorganizovala na okružové nemocnice (3. ON Plzeň, 4. ON České Budějovice, 5. ON Ružomberok), zatímco z ostatních vznikly posádkové nemocnice (PN Jaroměř II - Josefov, PN Brno, PN Olomouc, PN Košice, PN Bratislava a PN Prešov). Svoji specializovanou nemocnici získalo i MNO v podobě Ústřední vojenské nemocnice Praha - Střešovice, která se vytvořila na základě stávající VN 1 Praha - Střešovice, VN 21 Praha - Hradčany (pobočka Praha - Hradčany byla zrušena 1. 7. 1954) a VN 11 Terezín (pobočka ÚVN v Terezíně se již v únoru 1951 osamostatnila jako PN Terezín). Vzhledem ke zvyšujícím se počtům čs. armády dodatečně

vznikly v roce 1953 ještě další posádkové nemocnice (PN Mladá, PN Tábor a PN Karviná). (56)

Dílejší úpravy v uvedené struktuře nemocničních zařízení čs. armády byly provedeny v roce 1958 a opětovně souvisely s reorganizací orgánů operačního stupně velení pozemního vojska. V daném roce zaniklo velitelství 1. vojenského okruhu a od 15. července je nahradila velitelství 1. a 4. armády. Nemocnice 1. vojenského okruhu byly rozděleny mezi nově vzniklá operační velitelství, přičemž okruhové nemocnice byly přejmenovány na armádní nemocnice. Velitelství 1. armády převzalo 3. AN Plzeň, PN Mladá a PN Terezín, zatímco do působnosti velitelství 4. armády přešla 4. AN České Budějovice a PN Tábor. Vzhledem ke snížení koncentrace vojsk na severní Moravě při reorganizaci zanikla PN Karviná. Velitelství 2. vojenského okruhu zůstaly podřízeny PN Brno, PN Olomouc, PN Košice, PN Bratislava a PN Prešov. Do podřízenosti MNO byla od rušeného I. VO předána PN Jaroměř.

V 60. letech došlo ve struktuře nemocnic čs. armády k provedení řady dalších změn. Především je nutné uvést přejmenování všech existujících nemocnic (okruhových, armádních, posádkových) na vojenské nemocnice, provedené k 1. 10. 1960. O rok později na sklonku srpna zanikly Vojenská nemocnice Mladá, Vojenská nemocnice Hroby u Tábora (z Tábora do Hrobů se přemístila v květnu 1960) a Vojenská nemocnice Prešov. Z Vojenské nemocnice Terezín se opětovně stala pobočka Ústřední vojenské nemocnice. V roce 1964 byl Vojenské nemocnici Ružomberok prezidentem republiky udělen historický název "Slovenského národního povstání". (92, 109)

Při další reorganizaci operačních svazů pozemního vojska, kdy na základě dosavadních armád vznikly tzv. vojenské okruhy armádního typu (z 1. armády se vytvořil Západní vojenský okruh a ze 4. armády Střední vojenský okruh zahrnující i Jihomoravský kraj, zatímco 2. vojenský okruh byl přejmenován na Východní vojenský okruh), přešly k 1. 9. 1965 ke Střednímu vojenskému okruhu Vojenská nemocnice Brno (od 2. VO) a Vojenská nemocnice Jaroměř (od MNO). Poté, co vstoupil v platnost

zákon o čs. federaci, byla uvedenému okruhovému velitelství k 1. 1. 1969 podřízena ještě Vojenská nemocnice Olomouc, protože i Severomoravský kraj se stal součástí teritoria Středního vojenského okruhu. V neposlední řadě při výčtu organizačních změn, ke kterým došlo v 60. letech ve struktuře vojenských nemocnic, je nutné uvést přemístění Vojenské nemocnice Jaroměř do Hradce Králové v říjnu 1968 a vynucené předáním jejich dosavadních prostorů do užívání Střední skupiny sovětských vojsk, rozmístěné na území Československa od 21. 8. 1968.

V září 1969 byla provedena další reorganizace operačního stupně velení pozemního vojska. Stávající vojenské okruhy "armádního typu" byly zpětně reorganizovány na armády a nově se vytvořil vojenský okruh "frontového typu". Z velitelství Západního vojenského okruhu se znovu stalo velitelství 1. armády v Příbrami, z velitelství Středního vojenského okruhu vzniklo velitelství 4. armády v Písku a "frontový stupeň velení" reprezentoval Západní vojenský okruh v Táboře, jemuž byly obě armádní velitelství podřízeny. Východní vojenský okruh zůstal zachován beze změn. V návaznosti na provedené změny byly vojenské nemocnice, které se doposud nacházely v podřízenosti vojenských okruhů "armádního typu", předány velitelství Západního vojenského okruhu. V prosinci 1969 došlo k přejmenování Vojenské nemocnice Jaroměř na Vojenskou nemocnici Hradec Králové, ale stísněné ubytovací prostory vedly k jejímu zrušení dnem 1. 9. 1970.

Do 70. let vstoupily vojenské nemocnice v podřízenosti následujících vyšších velitelství:

MNO: Ústřední vojenská nemocnice Praha, pobočka ÚVN Terezín

Západní vojenský okruh:

Vojenská nemocnice Plzeň,

Vojenská nemocnice České Budějovice

Vojenská nemocnice Brno

Vojenská nemocnice Olomouc

Východní vojenský okruh

Vojenská nemocnice Bratislava

Vojenská nemocnice SNP Ružomberok

Vojenská nemocnice Košice.

V průběhu 70. a 80. let zůstala výše uvedená organizace vojenských nemocnic téměř beze změn. Pouze některé ze zdravotnických praporů působících v západních Čechách rozšířily svoji činnost do té míry, že byly někdy označovány jako vojenské nemocnice (stalo se tak u zdravotnických praporů v Terezíně a Klatovech).

Poslední výrazná změna systému vojenských nemocnic jako základních léčebných zařízení čs. armády byla v souvislosti s přijetím nových zásad čs. vojenské doktríny po roce 1989. Dosavadní velitelství 1. a 4. armády byla k 1. 12. 1991 zrušena a k 1. 1. 1992 došlo k reorganizaci velitelství Západního vojenského okruhu v Táboře na Vojenské velitelství ZÁPAD a velitelství Východního vojenského okruhu v Trenčíně na Vojenské velitelství VÝCHOD. K 1. 3. 1992 se následně vytvořilo Vojenské velitelství STŘED v Olomouci.

V návaznosti na výše uvedené změny byly vojenské nemocnice předány od vojenských okruhů k vojenským velitelstvím:

Vojenské velitelství ZÁPAD

Vojenská nemocnice Plzeň

Vojenská nemocnice České Budějovice

Vojenské velitelství STŘED

Vojenská nemocnice Brno

Vojenská nemocnice Olomouc

Vojenské velitelství VÝCHOD

Vojenská nemocnice Bratislava

Vojenská nemocnice SNP Ružomberok

Vojenská nemocnice Košice

V tomto organizačním složení vojenské nemocnice působily do konce roku 1992, kdy v důsledku rozdělení republiky na Českou a Slovenskou československá armáda svoji existenci ukončila. Jejími nástupci se od 1. 1.

1993 staly Armáda České republiky a Armáda Slovenské republiky, které všechny výše uvedené vojenské nemocnice převzaly do svého složení.

Na léčebné péči o příslušníky čs. armády se v letech 1945 až 1992 mimo vojenských nemocnic podílely také léčebné a lázeňské ústavy. Již krátce po skončení 2. světové války začala obnova těchto specializovaných léčebných zařízení. Vycházelo se přitom z ústavů, které působily v rámci meziválečném čs. armády. Především se od roku 1945 podařilo postupně vybudovat poměrně rozsáhlou síť lázeňských ústavů, která koncem 40. let zahrnovala 9 lázeňských zařízení - VLÚ Karlovy Vary, VLÚ Teplice-Šanov, VLÚ Piešťany, VLU Mariánské Lázně, VLU Jáchymov, VLU Františkovy Lázně, VLU Poděbrady, VLU Luhačovice a VLÚ Trenčianské Teplice. Některé menší lázeňské ústavy svoji činnost v průběhu 2. poloviny 50. let ukončily (VLÚ Jáchymov - 1955, VLÚ Poděbrady - 1955, VLÚ Trenčianské Teplice - 1956 a VLÚ Luhačovice - 1959). Ostatní byly v roce 1959 předány od zdravotnické správy HT k nově vytvořené Správě vojenských lázeňských a rekreačních zařízení a v jejím organizačním rámci působily po celou dobu existence čs. armády. Následně byly převedeny do užívání nástupnických lázeňských a rekreačních organizací AČR a ASR. Součástí léčebných zařízení čs. armády byly i specializované ústavy pro léčení plicních chorob. Svoji činnost obnovily prvorepublikové ústavy ve Šternberku a Matliaroch. Šternberský ústav se v létě 1947 přestěhoval do Moravského Berouna, kde svoje působení ukončil na počátku roku 1958. Druhý ústav se v říjnu 1954 přemístil do Nové Polianky, kde přetrval až do roku 1992, kdy byl předán do složení ASR.

Péče o válečné invalidy byla stejně tak jako v prvorepublikové armádě zajišťována prostřednictvím vojenských invalidoven, řízených do roku 1950 Kanceláří čs. legií. V roce 1945 byla obnovena nejenom dřívější stálá vojenská invalidovna v Hořicích v Podkrkonoší, ale postupně ji doplnila celá řada dočasných (tzv. zatímních) vojenských invalidoven. V letech 1945 až 1946 bylo celkem zřízeno 10 dočasných invalidoven, které ovšem svoji činnost nejpozději do roku 1948 ukončily. Jednalo se o následující zatímní vojenské invalidovny - Malá Chuchle (1945 až 1948), Poděbrady (1945 až 1946), Praha "Na Jenerálce" (1945 až 1947), Bohosudov (1945 až 1947), Čeklís (1945), Heřmanův Městec (1945), Hrubá Skála (1945), Bratislava (1945 až 1948), Piešťany (1945 až 1946) a Senica (1946). Stálá vojenská invalidovna působila v Hořicích v Podkrkonoší do konce roku 1964. (56)

Stejně tak jako ostatní útvary zdravotnické služby byly po válce obnoveny i vojenské zdravotnické sklady. Vývoj těchto útvarů ale výrazně ovlivňovaly změny v organizačním uspořádání operačních svazů pozemního vojska.

V létě 1945 v podřízenosti MNO svoji činnost zahájily prvorepublikové VZS 1 v Bystřici pod Hostýnem a VZS 2 Liptovském Mikuláši, které doplnil nový VZS 3 v Josefově, přemístěný v létě 1946 do Hostovic u Prahy. V návaznosti na celkovou reorganizaci čs. armády,

provedenou na sklonku roku 1950, byl VZS 3 předán do složení 1. VO jako 1. zdravotnický sklad Hostivice a VZS 2 do složení 2. VO jako 2. zdravotnický sklad Liptovský Mikuláš. Stávající VZS 1 byl reorganizován na Ústřední zdravotnický sklad Bystřice pod Hostýnem. V podřízenosti MNO v březnu 1953 dále vznikl Zdravotnicko-hospodářský sklad v Července u Olomouce s pobočkou v Liberci, přejmenovaný v červenci 1954 na Ústřední zdravotnicko-hospodářský sklad. V téže době byly přejmenovány i dosavadní 1. a 2. zdravotnický sklad na 1. a 2. okruhový zdravotnický sklad. V roce 1957 se v rámci Ústředního zdravotnického skladu vytvořily pobočky v Dobré u Místku a Mladoticích u Rakovníka.

Na zrušení 1. VO a vytvoření armád v létě 1958 reagovala i struktura skladových zařízení vojenské zdravotnické služby. 1. OZS v Hostivicích byl předán MNO a přeměněn v 1. ústřední zdravotnický sklad, zatímco sklad v Bystřici pod Hostýnem byl očíslován jako 2. ústřední zdravotnický sklad. Pro potřeby jednotlivých armádních velitelství se nově vytvořily 1. armádní zdravotnický sklad v Liberci (na základě stávající pobočky Ústředního zdravotnicko-hospodářského skladu) s odloučeným oddělením ve Vlčí Hoře a 4. armádní zdravotnický sklad v Golčově Jeníkově. Ústřední zdravotnicko-hospodářský sklad v Července byl zrušen. V roce 1961 došlo k přeměně 2. ústředního zdravotnického skladu v Bystřici pod Hostýnem na 1. zdravotnickou základnu a reorganizaci 1. ústředního zdravotnického skladu v Hostivicích na Vývojové a zkušební středisko 160.

V rámci reorganizace vševojskových armád na vojenské okruhy "armádního typu" k 1. 9. 1965 byly jejich zdravotnické sklady přejmenovány z armádních na okruhové při zachování dosavadního číslování i rozmístění. Stávající 2. okruhový zdravotnický sklad v Liptovském Mikuláši se dočasně stal pobočkou 1. zdravotnické základny, ale již v roce 1966 se osamostatnil a vrátil k původní organizační podobě. V srpnu 1966 se v Brně vytvořil Zdravotnický sklad 05, přímo podřízený MNO. O rok později proběhla reorganizace Vývojového a zkušebního střediska 160 v Brně na Výzkumné a zkušební středisko 160. V létě 1969 byl okruhový zdravotnický sklad v Liberci předán od reorganizovaného velitelství "armádního" Západního vojenského okruhu v Příbrami nově vytvořenému velitelství "frontového" Západního vojenského okruhu v Táboře a kromě stávající pobočky ve Vlčí Hoře mu byly jako další pobočky podřízeny sklady v Golčově Jeníkově (původní 4. OZS) a Dobré u Místku (dosavadní pobočka 1. zdravotnické základny). V téže době na základě pobočky 1. zdravotnické základny v Mladoticích u Rakovníka vznikl 10. sklad zdravotnického materiálu Plzeň, předurčený pro zásobování letectva zdravotnickým materiálem a podřízený velitelství 10. letecké armády.

V průběhu 70. a 80. let nedošlo k zásadním organizačním změnám ve struktuře skladových zařízení zdravotnické služby čs. armády, pouze v roce 1972 se uskutečnila reorganizace 10. skladu zdravotnického materiálu na 10. zdravotnický sklad. K novému přerozdělení skladových útvarů došlo až na přelomu let 1991 a 1992 v návaznosti na zrušení vševojskových armád a vytvoření vojenských velitelství. Vojenskému velitelství ZÁPAD zůstal podřízen zdravotnický sklad v Liberci a Vojenskému velitelství VÝCHOD zdravotnický sklad v Liptovském Mikuláši. Dosavadní pobočka 1. okruhového zdravotnického skladu v Dobré u Místku přešla do podřízenosti ústřední zdravotnické základny. V podřízenosti zdravotnické

správy MNO zůstaly: výzkumné a zkušební středisko v Hostivících, zdravotnický sklad v Brně a ústřední zdravotnická základna v Bystřici pod Hostýnem.

Zdravotnický sklad v Plzni, zajišťující zásobování letectva zdravotnickým materiálem, byl v roce 1991 předán do podřízenosti 1. smíšeného leteckého sboru, ale v srpnu následujícího roku svoji činnost ukončil.

Nový prvek v organizaci zdravotnické služby představovaly **hygienicko-epidemiologické útvary**. Ustanovily se počátkem července 1953 u velitelství obou vojenských okruhů v podobě hygienicko-epidemiologických skupin v Praze (1.) a Bratislavě (2.). Bratislavská hygienicko-epidemiologická skupina se již na počátku roku 1954 přesunula do Brna. V roce 1957 byly skupiny reorganizovány na okruhové hygienicko-epidemiologické oddíly (OHEO), přičemž se 1. OHEO přemístil z Prahy do Plzně. Při zrušení 1. VO v roce 1958 jeho 1. OHEO přešel do podřízenosti 1. armády jako 1. armádní hygienicko-epidemiologický oddíl. Pro potřeby 4. armády byl od 2. VO převzat brněnský 2. OHEO jako 4. armádní hygienicko-epidemiologický oddíl a v podřízenosti 2. VO se vytvořil nový 2. okruhový hygienicko-epidemiologický oddíl v Bratislavě. V roce 1961 se 4. AHEO přesunul z Brna do Českých Budějovic. Při reorganizaci armád na vojenské okruhy "armádního typu" v roce 1965 byly jejich hygienicko-epidemiologické oddíly přejmenovány z armádních na okruhové. V roce 1969 se uskutečnilo předání zmíněných oddílů velitelství "frontového" Západního vojenského okruhu. Při reorganizaci operačního stupně velení pozemního vojska byly od počátku roku 1992 podřízeny Vojenskému velitelství ZÁPAD hygienicko-epidemiologický oddíl v Plzni, Vojenskému velitelství STŘED hygienicko-epidemiologický oddíl v Českých Budějovicích a Vojenskému velitelství VÝCHOD hygienicko-epidemiologický oddíl v Bratislavě. Počátkem roku 1993 přešly podle místa uvedené útvary do složení AČR nebo ASR. (56)

V neposlední řadě je třeba ve výčtu útvarů zdravotnické služby uvést i zdravotnické útvary vševojskových divizí představované **divizními lazarety a zdravotnickými prapory**. Divizní lazarety se vytvořily na sklonku roku 1950. V červnu 1954 na jejich základě vznikly zdravotnické prapory, které ve složení vševojskových svazků přetrvaly až do počátku 90. let. Obdobné složení jako zdravotnické prapory měly i tzv. **zdravotnické oddíly**, které se v podřízenosti jednotlivých operačních velitelství a MNO vytvořily v roce 1961, ale svoji činnost ukončily již v roce 1963. U ostatních útvarů jednotlivých druhů vojsk a služeb za řízení zdravotnické služby odpovídal šéflékař vojskového tělesa (později hlavní lékař vojenského útvaru), jemuž podléhala útvarová ošetrovna.

Vzhledem k reorganizaci armády (snížení mírových počtů) byly redukovány počty vojenských nemocnic. Pro potřeby armády zůstaly zachovány – Ústřední vojenská nemocnice v Praze, VN v Plzni (končí svoji činnost k 31. 12. 2006 a bude sloučena s FN Plzeň), VN v Brně a Olomouci. Diskutabilní je existence dvou vojenských nemocnic na Moravě. Zvažuje se přeměnit VN v Olomouci na léčebnu pro vojenské veterány.

2.7. Příprava vojenského farmaceuta v jednotlivých etapách vývoje vojenské farmacie

2.7.1. Příprava vojenského farmaceuta za Rakouska-Uherska

Vojenští lékárníci se na výkon své profese připravovali obdobně jako „civilní“ lékárníci. Generální zdravotní normativ z roku 1770 stanovoval obecně pro lékárníky povinnost složit přísahu a zkoušku na některé z univerzit Rakouska. Absolvent zkoušky obdržel titul **magistra farmacie** a mohl vést lékárně. Zkoušku skládal bez předchozího studia. Povinné jednorozční studium bylo zavedeno studijním řádem v roce 1804. Do té doby lékárník získával kvalifikaci systémem řemeslné (učňovské) přípravy v lékárně. V roce 1833 bylo farmaceutické studium prodlouženo na dva roky. Protože neexistovaly farmaceutické fakulty, studovali budoucí lékárníci zpravidla na lékařské fakultě univerzit Rakouska (Rakouska-Uherska). V souvislosti s vývojem farmaceutického školství studovali rovněž na fakultě přírodovědecké nebo filosofické. Po vzniku ČSR se systém studia nezměnil. V Rakousku v roce 1922 dochází k reorganizaci, ale farmaceuti nemají stále vlastní fakultu a studují nadále na fakultě filosofické. Farmaceutická fakulta vznikla v Praze teprve v roce 1952. (75)

Vojenští farmaceuti (úředníci medikamentní služby) se vyučili v některé civilní lékárně. Museli složit zkoušku na univerzitě a získat titul **magistra farmacie**. Později v souladu s předpisy studovali 1 a 2 roky na univerzitě. Pro přijetí do sboru vojenských medikamentních úředníků byly stanoveny různé podmínky. Od roku 1857 musel mít žadatel diplom **magistra farmacie**, nesměl být starší 32 let (předtím 40 let), musel úspěšně

složit zkoušku před komisí Ředitelství vojenské medikamentní režie ve Vídni. Po přijetí pracoval adept vojenské farmacie jeden rok jako čekatel a poté byl pravidelně povyšován podle systému hodností, který v té době platil.

Sytém hodnostních označení se několikrát změnil. Do roku 1853 byly ve vojenské medikamentní režii následující hodnosti: **ředitel, víceředitel, provizor, provizor I. třídy, provizor II. třídy, senior, senior I. třídy, senior II. třídy, senior III. třídy, asistent I. a II. třídy a subjekt**. Před každou hodností bylo označení „vojenský medikamentní“. Celé označení tedy bylo: **vojenský medikamentní ředitel (Militär-Medicamenten-Direktor), vojenský medikamentní provizor II. tř. atd.**

Po roce 1855 dochází ke zjednodušení. Jsou zavedena hodnostní označení: **správce (Medicamenten-Verwalter), správce I. třídy (Medicamenten-Verwalter I. Classe), správce II. třídy (Medicamenten-Verwalter II. Classe), vrchní oficiál (Medicamenten-Ober-Offiziale nebo Medicamentenoberoffiziale), oficiál I. - V. třídy (Medicamenten-Offiziale I.-V. Classe) a akcessista (Accessisten)**. Od roku 1873 jsou zrušeny hodnosti správce I. a II. třídy a oficiála IV. a V. třídy. Vojenské hodnosti od roku 1873 tedy jsou: **správce (Medicamentenverwalter), vrchní oficiál (Medicamentenoberoffiziale), oficiál I. - III. tř. (Medicamenten - Offiziale I. - III. Classe) a akcessista (Medicamenten-Accessisten)**. Od roku 1910 dochází k další změně a platí hodnosti: **vrchní správce (Medikamentenoberverwalter), správce (Medikamentenverwalter), vrchní oficiál (Medikamenteoberoffiziale), oficiál (Medikamentenoffiziale) a akcessista (Medikamentenakzessisten)**. (V článku používáme označení oficiál; v řadě historických dokumentů se setkáme s výrazy oficial, official, officiál, které se liší užívaným pravopisem. Stejně tak se měnil německý pravopis - Medicamenten-Medikamenten, Accessisten-Akcessisten). (11,12)

Stejně jako byly stanoveny hodnosti vojenských farmaceutů, byly stanoveny i jejich platy. V následující tabulce je dán přehled platů podle

hodností a funkčního zařazení. Ředitel vojenské medikamentní služby mohl být zařazen do dvou platových tříd s různou výší platu.

Tab. č. 3 Přehled ročních platů vojenských medikamentních úředníků platných od 1. 1. 1900 (17)

Hodnost - Funkce	Platová třída	Přiznaný roční plat v korunách
voj. med. ředitel	VI	7200,-
voj. med. ředitel	VII	5400,- 6000,-
voj. med. správce	VIII	4000,-
voj. med. oficiál I. tř.	IX	3000,-
voj. med. oficiál II. tř.	IX	2400,-
voj. med. oficiál III. tř.	X.	2040,-
voj. med. akcessista	XI.	1680,-
voj. med. praktikant	XII	800,-
laborant I. tř. jen při mobilizaci		1320,-
technický pomocník I. tř.		960,-
technický pomocník II. tř.		840,-

Počty vojenských farmaceutů se měnily podle požadavků a potřeb zdravotnického zabezpečení. Při vzniku profesionální vojenské farmacie byl počet vojenských lékárníků kolem 100 (přesnější údaje již není možné získat vzhledem k obtížné dostupnosti historických pramenů), v polovině 19. století poklesl počet vojenských farmaceutů na 65. 20. století a 1. světová válka znamenala zvýšení počtu na 104. K poklesu dochází (kromě jiného) v souvislosti s válkami v letech 1859 (severní Itálie) a 1866 (válka s Pruskem), když Rakousko přišlo o část území s vojenskými posádkami v Benátkách, Ferrare, Mantově, Padově, Veroně, Mainzu a Rastattu, ve kterých byly vojenské nemocnice a vojenské lékárny.

Uvedené počty lékárníků stačily pro farmaceutické zabezpečení v době míru. Pro dobu války mělo Rakousko značné rezervy v záložních lékárních. Vytvoření zálohy umožnil zákon o všeobecné branné povinnosti z roku 1868 a zejména branný zákon z roku 1869. Uvedené zákony umožňovaly povolovat pro potřeby armády lékárníky ze zálohy a později i ty, kteří vzhledem ke svému věku byli zařazeni do zeměbrany. Branný zákon z roku 1869 přinesl kromě jiného instituci tzv. **jednoročních**

dobrovolníků. Branci, kteří absolvovali alespoň vyšší gymnázium, vyšší reálku, vysokou školu nebo jinou školu postavenou těmto školám na roveň, mohli vstoupit do armády jako dobrovolníci na jeden rok. Jednoroční dobrovolníci se vystrojovali a stravovali na svůj náklad (nemajetným hradil náklady stát). Magistři farmacie povinní vojenskou službou mohli nastoupit na jeden rok do armády. Službu konali ve vojenských lékárnách, kde procházeli teoretickou přípravou a praktickým výcvikem. Na závěr jednoroční vojenské služby se podrobili zkoušce a po jejím úspěšném absolvování byli povýšeni do nejnižší hodnosti vojenského medikamentního úředníka v záloze - **akcessisty**. (14)

Při odchodu do zálohy byli vzati do evidence jednotlivých zeměbraneckých pluků. Zeměbranecké pluky měly rozmístění po celém Rakousku-Uhersku. Ve Vídni sídlil Zeměbranecký pluk č. 1 a 24, v Linci č. 2, ve Štýrském Hradci č. 3, v Celovci č. 4, v Terstu č. 5, v Chebu č. 6, v Plzni č. 7, v Praze č. 8, v Litoměřicích č. 9, v Mladé Boleslavi č. 10, v Jičíně č. 11, v Čáslavi č. 12, v Olomouci č. 13, v Brně č. 14, v Opavě č. 15, v Krakově č. 16, v Rzesově č. 17, v Přemyšli č. 18, ve Lvově č. 18, v Stanislavi č. 20, v Černovicích č. 21 atd. Na začátku 1. světové války měla rakousko-uherská armáda k dispozici asi **760 vojenských lékárníků v záloze**. (16,17)

2.7.2. Příprava vojenského farmaceuta v Československu (1918-1939)

Vojenská farmacie, stejně jako vojenské zdravotnictví, čerpala vojenské lékárníky z civilního prostředí. Neexistovala vojenská zdravotnická škola (např. vojenská škola typu lékařské akademie) pro přípravu vojenských lékařů ani vojenská škola nebo vojenská fakulta pro přípravu vojenských farmaceutů. Byla zřízena až v roce 1926. Vojenské lékárníky čerpala vojenská farmacie z civilního prostředí.

Pro farmaceuty, magistry farmacie, kteří ukončili vysokoškolská studia, platila, stejně jako pro všechny občany - muže, branná povinnost. Branná povinnost začínala 1. lednem kalendářního roku, v němž občan dokončil 20 let, a trvala do 31. prosince roku, v němž dokončil 22. rok věku. Odvodní komise posoudili brance a v určený termín je povolali k prezenční službě.

Škola pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva v záloze byla založena v Praze v roce 1926 a byla umístěna ve Vršovicích. Rozhodnutí o zřízení bylo dáno usnesením vlády Československé republiky z 25. června 1926 (intimované prezidiem ministerské rady ze dne 28. června 1926 č. j. 10928/26). Vlastní zřízení Vojenské školy lékařské pro výchovu důstojníků zdravotnictva z povolání bylo nařízeno výnosem MNO č. j. 5801/hl. št. - 5. odd ze dne 14. července 1927. Toto rozhodnutí bylo oznámeno Věcným Věstníkem MNO, 1927, číslo 39, článek 384.

Slavnostního otevření školy dne 5. října 1927 v místnostech školy ve Štefánikových kasárnách v Praze se zúčastnili vedle učitelského sboru a žáků: generální inspektor čs. branné moci gen. Alois Podhajský, za hlavní štáb první zástupce náčelníka gen. Horák, přednosta I. odboru MNO gen. Voženílek, přednosta prezidia MNO gen. Weinerek, zemský vojenský velitel gen. ing. Drobný, velitel 1. pěší divize gen. Škvára, šéf zdrav. služby čs. armády gen. Dr. Fisher, předseda voj. zdrav. por. sboru gen. Doc. Dr. Franz, přednosta zdrav. služby ZVV v Praze gen. Dr. Tahal, přednosta zdrav. služby 1. pěší divize gen. Dr. Zapský, velitel divizní nemocnice 1. plk. Dr. Mandaus a jiní. Jménem ministra národní obrany slavnost otevření školy zahájil generální inspektor čs. branné moci gen. Alois Podhajský. Poté promluvil velitel zdravotnické služby čs. armády gen. Dr. Ludvík Fisher. (58)

Vedením školy byl pověřen gen. zdrav. MUDr. R. Pelikán. Připomenul slova prezidenta republiky, která pronesl v r. 1919 při zahájení důstojnických kurzů na Hradčanech, že moderní demokratické vojsko bude posuzováno podle toho, jaká má sanitární zařízení, jak se stará o raněného a slabého, a že výchova vojáka musí být školou hygieny. Svými slovy vystihl tehdy prezident republiky úkoly vojenského lékaře z povolání. Vojenská škola lékařská měla být institucí, která vojenskému lékaři poskytne široký základ praktických i teoretických vědomostí, nezbytných pro vojenskou zdravotnickou službu v míru i ve válce.

Pro výuku byli vybráni špičkoví odborníci divizní nemocnice č. 1, která se nacházela na Karlově náměstí, dále odborníci MNO. Vyučování

ve škole bylo praktické i teoretické. Zvláštní zřetel byl věnován především praktickému výcviku. Budoucí důstojníci zdravotnictví z povolání byli ve škole nabádáni k samostatné, iniciativní a účelné práci, neboť absolventi byli brzo postaveni na samostatná místa ve vojenské zdravotnické službě. Zároveň se dbalo i na výcvik všeobecně vojenský. Vojenská škola lékařská byla prozatím umístěna jenom ve třech místnostech Štefánikových kasáren, kde se konaly čistě teoretické přednášky. Praktické kurzy byly na jednotlivých odděleních divizní nemocnice 1 a její odbočky a na vojenském oddělení bakteriologického a sérologického ústavu české lékařské fakulty.

Na Vojenské zdravotnické škole se vyučovaly všeobecné vojenské předměty, probíhal řadový vojenský výcvik, studovaly se vojenské předpisy lékárnické služby. Studující byli hodnoceni podle prospěchu. Podle prospěchu byli i povyšováni a byla jim přidělena posádka, v níž sloužili prezenční službu. Po škole byli absolventi přiděleni do vojenských lékáren a vojenských zdravotnických skladů.

2.7.3. Příprava vojenského farmaceuta po roce 1945

V roce 1948 došlo k reorganizaci československé lidové armády, a tím se změnila příprava vojenského farmaceuta. Vojenské zdravotnictví se potýkalo s nedostatkem lékařů a farmaceutů. Problém neřešilo ani ustanovení branného zákona, který umožňoval i několikaleté mimořádné cvičení lékařů a farmaceutů, což se prakticky rovnalo povinné službě v armádě. Vznik Vojenské lékařské akademie Jana Evangelisty Purkyně (VLA JEP) v Hradci Králové v roce 1951 přinesl personální stabilitu vojenskému lékařství a farmacii.

Do Hradce Králové se z Prahy přemístila *Škola pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva v záloze*. Na výuce se podílili rovněž učitelé VLA JEP. Nesporným přínosem byl vznik *oddělení vojenské farmacie* na katedře organizace a taktiky zdravotnické služby (KOTZS) a samostatné katedry vojenské farmacie v roce 1970. Po vzniku vojenské akademie byl do Hradce Králové převelen Ph.Mr. Vladimír Šperling a ustanoven do

funkce staršího učitele KOTZS, kde měl na starosti výuku vojenských farmaceutů.

V roce 1958 je akademie přejmenována na Vojenský výzkumný a doškolovací ústav Jana Evangelisty Purkyně (VLVDÚ JEP). Vladimír Šperling se stal zástupcem náčelníka katedry vojenské farmacie, kde pracoval až do svého odchodu do zálohy v roce 1977.

Od roku 1976 se na výchově vojenských farmaceutů, vojáků z povolání, spolu s VLVDÚ JEP podílí Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové, na niž první vojenští farmaceuti promovali v roce 1981. Do roku 2002 absolvovalo tuto fakultu 103 vojenských farmaceutů - magistrů farmacie. Mnozí získali tituly doktorů farmacie (PharmDr.) a vědecké hodnosti. Od roku 1948 pracovalo ve vojenské farmacii více jak 200 vojenských farmaceutů. (102)

Důležitým úkolem vojenské farmacie byla po roce 1948 příprava lékárníků - záložníků. Prodloužení vysokoškolského studia farmacie na 4 roky v roce 1948 a zejména vznik farmaceutických fakult v Brně a Bratislavě (1952; v roce 1960 je fakulta v Brně zrušena a studenti přešli do Bratislavy) a Hradci Králové (1969) znamenal přínos pro vojenskou farmacii. Budoucí důstojníci v záloze - farmaceuti nejprve studovali na vojenských katedrách fakult a poté ve Škole pro důstojníky v záloze v Hradci Králové. Na výuce vojenských farmaceutů - záložníků se podíleli zkušení učitelé VLA JEP a VLVDÚ JEP, zejména z katedry vojenské farmacie. Po zrušení vojenských kateder probíhá příprava farmaceutů - záložních důstojníků na v roce 1988 obnovené VLA JEP.

V současnosti je příprava vojenských farmaceutů nadále společným úkolem Fakulty vojenského zdravotnictví univerzity Obrany ČR a Farmaceutické fakulty UK v Hradci Králové.

2.8. Vojenský lékopis a jeho vývoj

Méně známou skutečností je, že vojenská farmacie v Rakousku-Uhersku měla nejen svoje vlastní zásobování (velkodistribuci jako relativně samostatné vojensko-farmaceutické odvětví), ale rovněž vlastní vojenské normy vybavení lékáren léčivy a vojenské lékopisy.

Vojenský lékopis je poměrně vysokou etapou ve vývoji vojenských medikamentních a lékopisných norem. Než vývoj dospěl k vojenskému lékopisu, prošel mnoha etapami. Když ve III. vývojové etapě vojenské farmacie (16. - poč. 17. stol.) civilní lékárníci zabezpečovali léky bojující armády, v podstatě jim nikdo neurčoval, jaké léky s sebou mají mít. Při výběru léků vycházeli z vlastních zkušeností. V polní lékárně převažovaly léky k léčení bodných, sečných a řezných ran, později ran střelných. Obsah „polní lékárny“, která je v té době typickým představitelem vojenské lékárny, se v průběhu staletí měnil a léčiva používaná v polní lékárně odpovídala tehdejšímu pojetí nemoci.

V podstatě do vzniku a používání „Krátké normy“ v Evropě vládne Hippokratovsko-Galenovské pojetí nemoci, které určuje i používaná léčiva. Hippokrates (460-370 př.n.l.) vycházel v pojetí zdraví a nemoci ze čtyř šťáv - humores: krev, hlen, světlá žluč, černá žluč, jimž přísluší „kvality“ - teplo, chlad, vlhko a sucho. Zdraví představuje jejich rovnováha, nemoc je nerovnováhou uvedených humores. Léčení spočívá k odstranění nerovnováhy (převahy nebo nedostatku jedné z humores) léčivy.

Ještě v době platnosti „Krátké normy“ se lékařství a farmacie opírá o dávno překonané poznatky, opírá se o scholastickou medicínu. Proto i normy, které určovaly obsah polních lékáren a které předcházely uvedené normě, musíme posuzovat z uvedeného úhlu pohledu.

Jeden z prvních popisů polní lékárny máme od Wilhelma Fabricia von Hilden (žil v letech 1560 - 1634 a byl znám pod jménem Hildanus), který byl tělesným lékařem markraběte Badenského a později mediko-chirurgem města Bernu. Lékárnu představovala skříň s 18 odděleními na

léčiva a 2 oddělení na obvazy a chirurgické nástroje. Lékárna obsahovala asi 300 druhů léčiv převážně rostlinného původu.

Za povšimnutí stojí i jeho návrh na adjustaci léčiv v polní lékárnice, aby nedošlo při přepravě k jejich znehodnocení. Rostlinné drogy balí do lněných a kožených váčků, náplasti do hovězího měchýře, masti ukládal do hliněných nebo cínových nádob. Balzámy ukládá do nádob skleněných, cínových, popřípadě stříbrných. Destilované vody, sirupy a silice plní do úzkohrdlých lahví uzavřených zátkou, která je zajištěna voskem a hovězím měchýřem. Leptavé látky navrhoval ukládat do oddělených skříněk tak, aby při eventuálním rozbití neznehodnotily obsah lékárny. (87)

Daniel Ludwig (tělesný lékař saského vévody Ernsta I.) sestavil lékárníčku, ve které bylo 27 druhů léčiv. Jejich úhrnná cena činila 53 říšských tolarů. Nacházela se v ní jednoduchá léčiva, na minimum byla omezena tekutá léčiva, nechyběla laxativa a nezbytný „Theriak“ (i zde se hrála svoji roli cena; obvykle Theriak obsahoval až 70 součástí, zde byl sestaven z 10 součástí).

Autorem, který podává důležitou informaci o vojenské medicíně a farmacii na počátku 17. stol., je pozdější fyzikus císařského říšského města Augšpurku, doktor medicíny Raimund Minderer, který se podílel na přepracování 6. vydání „Augšpurského lékopisu“ v roce 1613. Tento lékopis, známý pod názvem Pharmacopoea Augustana byl vedle norimberského dispensatoria Valeria Corda nejvýznamnějším lékopisem té doby a používal se i v armádě. Minderer sice uvádí, že se osobně nezúčastnil žádného válečného tažení, ale byl tělesným lékařem feudálních pánů, kteří dávali stavět a vystrojovat pluky vojsk. Byl proto v neustálém styku s vojskem, znal jeho poměry a potřeby léčení. Svoje zkušenosti sepsal v díle „Medicina militaris“ (1620 Norimberk). V roce 1679 ji doplnil poznámkami a znovu vydal J. H. Cardilucius pod názvem „Pharmacopolium campestre et itinerarium oder Feld-und Reise-Apothecklein“ (polní a cestovní lékárníčka). Protože je stoupencem Paracelsa, nalezneme v jeho lékárnice i chemická léčiva. (88)

Další popis léčiv máme z roku 1620. Z článků Karla Pejmla se dovídáme, že polní lékárna byla v té době již běžnějším zařízením, než v době Rudolfa II. Každá hlavní vojenská nemocnice a rovněž vojenské nemocnice jí podřízené měly polní lékárny. Jejich vybavení bylo dáno "Geigerovou instrukcí". Polní lékárna musela mít 19 druhů lektvarů, 12 druhů pilulek, 12 druhů čajů, 3 druhy tinktur, 8 druhů sirupů, 4 druhy destilovaných vod, 16 druhů olejů, 15 druhů mastí a další léčiva (20 druhů simplicii, 15 druhů bylin a květů, 14 druhů koření atd.). Mezi léky nechyběl ani vyhlášený "theriak" - král léků. Ve vojenské polní lékárně však nebyl "theriak nebeský", který se skládal se 139 ingrediencí, ale v polní lékárně používali tzv. "theriace diatessaron", který obsahoval kořen hořce, kořen angeliky, vavřínové bobule a myrhu. Prach těchto drog se mísil lege artis s čištěným medem a vznikl "theriace diatessaron". (59,60,61)

Výběr léků pro potřeby vojenské farmacie se prováděl v 18. století podle tzv. „císařské normy“ (Norimberk 1735), která obsahovala 127 druhů léčiv, nebo podle „Kramerovy normy léčiv“ - což byla v podstatě zjednodušená císařská norma. Císařský protomedikus Johan Georg Heinrich Kramer nebyl s používanou císařskou normou spokojen, upravuje ji podle svých dvacetiletých vojensko-lékařských zkušeností. V jeho normě byla uvedena léčiva proti chorobám, které sužovaly vojáky - žloutenka, svrab, syfilis, kurděje atd.

Ze zajímavých léčiv císařské normy zasluhují pozornost např. Cornu Cervi ustum (pálený jelení roh), Oleum Lumbricorum praeparatum (olej z žížal očištěných lihem a vařených v růžovém oleji; používal se při bolestech ucha) nebo Oleum Scorpionum simplex (olej připravený macerací škorpiónů v hořkomandlovém oleji po dobu 30 dní). Náplast Emplastrum de Ranis cum Mercurio obsahovala žáby, žížaly, zmijí tuk, v Emplastrum de Spermate Ranarum byla jako jedna součást přípravku použito žabí sperma. Císařská norma obsahovala i chemické látky. Byly to především soli rtuti - Mercurius dulcis, Mercurius praecipitatus ruber a Mercurius sublimatus a přípravky založené na antimonu - Antimonium diaphoreticum, Tartarus emeticus a tinctura Antimonii tertarica. Dále se v

soupisu nacházely soli získané spálením rostlin a vyluhováním jejich popela - Sal Absynthii, Sal Cardui benedicti a Sal Centaurei minoris. (88)

Kramerova norma léčiv „**Medicina castrensis**“ je redukcí císařské normy. Řada složených přípravků je nahrazena jednoduchými léčivy. Některá léčiva jsou dokonce označena za neúčinná - Pulvis dysentericus stypticus, Pulvis purgans. Jednoduchá léčiva a některé chemické látky jsou dány do Kramerovy normy proto, aby si ordinující mohl sám připravit některé přípravky. To znamená, že norma počítala s tím, že lékař nevyužije k přípravě léčiv služeb lékárníka, ale připraví je sám. Jednalo se zřejmě o málo složitou přípravu, na kterou vědomosti vojenského lékaře stačily. Příprava se prováděla na ošetřovacích útvarech z jednoduchých léčiv, které byly nakupovány z veřejných lékáren. Norma kryla potřebu léčiv pro jeden prapor vojska a nákup přípravků do vojenské lékárníčky podle uvedené normy stál, jak uvádí Kramer, 113 zl. a 22 krejcarů. Pro pluk, který zpravidla měl 4 prapory, bylo potřeba čtyř norem. Z uvedených údajů se dovídáme něco o organizaci vojsk, konkrétně skutečnost, že pluk měl 4 prapory.

Před vznikem profesní vojenské farmacie existuje „**Canon pharmaceuticus in usum bonumque castrorum accomodatus**“ (Lékařnický řád (předpis) upravený pro potřebu a dobro vojsk). Canon byl vydán ve Vídni 1735 vojenským polním lékárníkem G. F. Eullenschencem, majitelem lékárny „Zum goldenen Greifen“ - U zlatého noha. Zatímco císařská nebo Kramerova norma je spíše obecnou nomenklaturou používaných léčiv (soupis toho, co by mohla vojenská lékárníčka obsahovat), představuje Lékařnický řád do jisté míry závaznou normu léčiv polní lékárny. V Canonu nalezneme 147 jednoduchých léčiv (Materialia Sive simplicia) a 479 složených a chemických léčiv (Composita et chymica).

Vedle tradičních léčiv (ambra, kantaridy, castoreum, moschus atd.) Canon obsahoval rovněž exotická léčiva: Axungia Leporis (zaječí tuk), Axungia Ursi (medvědí tuk), Axungia Viperarum (zmijí tuk), Axungia Hominis (lidský tuk). K léčivům uvedeným v Canonu patřily Rasura

Cornu Cervi (strouhaný jelení roh), Rasura Cornu Eboris (strouhaná slonovina), Ungula Alcis raspata (strouhané losí kopyto), ale třeba také Praeparatio Asellorum (přípravek ze stonožek), Praeparatio Cranii humani (přípravek z lidské lebky) atd. Canon pharmaceutikus obsahuje pestré směs léčiv, která opět charakterizují úroveň medicíny a farmacie. Vzácnější léčiva obsažená v Canonu (např. Theriak) sloužila pravděpodobně k léčení prominentních pacientů - vojevůdců a velitelů.

V roce 1756 vyšla „**Krátká norma**“ (Krátká norma včetně katalogu léčiv nacházejících se v císařsko-královských polních lékárnách, podle níž se mají přesně řídit při svém předpisování jak polní medicí, tak i chirurgové). Autor není uveden, ale jak je z titulu zřejmé, jedná se o úřední a závazný dokument rakouské dvorské rady. V normě je uvedeno, že při výběru léků pro válečné útvary je třeba volit pokud možno vybraná Simplicia, přičemž je zdůrazněno, že i s levnějšími prostředky lze dosáhnout žádaného léčebného účinku. (69)

Léčiv v normě je 412 a jsou uvedena v abecedním pořádku. Celkově došlo ke snížení počtu léčiv, ale ve struktuře došlo naopak ke zvýšení počtu jednoduchých léčiv rostlinného původu a snížení počtu živočišných léčiv. Rovněž se snížil počet aplikačních forem. Byla zrušena všechna Conditia a Confectiones. Podstatně méně je v normě léčivých vod, ale rovněž složených balzámů, náplastí, pilulek, složených prášků, species nebo mastí.

K 1. dílu „Brambillova řádu“ (1789) byl připojen „Katalog léčiv“ (Katalog léčiv nacházejících se v c.k. polní lékárně, podle něhož se mají všichni polní chirurgové c.k. armády řídit při odběrech), který byl určen pro vybavení vojenských lékáren v době míru. Spolu s katalogem vyšla i vojenská sazba léčiv. Katalog obsahoval 286 léčiv, 61 předpisů na výrobu složených léčiv předpisovaných obvykle ve vojenských nemocnicích. Složená léčiva se nevyráběla ve vojenských lékárnách, ale pouze v laboratořích vojenských skladů léčiv ve Vídni a v hlavních městech jednotlivých zemí.

Když v roce 1793 velkodrogista Natorp vypověděl rakouské armádě smlouvu a vznikla profesní vojenská farmacie, byly proti normě z roku 1789 výhrady, že obsahuje zbytečná a drahá léčiva. Proto bylo Dvorskou válečnou radou rozhodnuto vytvořit vlastní vojenský lékopis. Pro jeho zpracování byla vypsána soutěž dotovaná pěti cenami v hodnotě 40 - 100 dukátů. Do soutěže se zapojilo 41 autorů. Z pěti nejlepších návrhů byla v roce 1795 vytvořena „**Pharmacopoea Austriaco-castrensis**“ - **Rakouský vojenský lékopis. (88)**

Lékopis obsahoval 201 léčiv a byla do něj zařazena léčiva, která byla podle tehdejších názorů potřebná v armádě. Léčiva byla rozdělena do dvou skupin. První skupinu tvořila jednoduchá léčiva, druhou léčiva připravovaná a složená. Lékopis obsahoval seznam veterinárních léčiv a 14 druhů léčiv, která bylo možno nakupovat v místě. K lékopisu bylo připojeno několik tabulek a 153 officinálních léčiv, které směli vyžadovat rakouští polní lékaři k léčení nemocných u svých útvarů. Spolu s Katalogem léčiv vyšla nová vojenská sazba.

S lékopisem vyšel komentář „Erläuterungen der neuen Österreichischen Militär-Pharmakopoe zum Gebrauche der Österreichischen Feldärzte“ (Vysvětlivky k nové rakouské farmakopei pro potřebu rakouských polních lékařů). Uvedený komentář je zajímavý z hlediska pojetí nemoci a způsobů léčení. Dokládá, že na ošetřovnách útvarů vojenští lékaři připravovali jednoduché individuální léčivé přípravky, protože na stupni útvar nebyl farmaceut.

Rakouský vojenský lékopis byl ve své době považován za pokrokový. Byl dokonce ceněn výše než tehdejší platný lékopis „Pharmacopoea Austriaco-Provincialis“. Kladně byla hodnocena jeho úspornost. V roce 1796 byl na zkoušku použit ve vídeňské všeobecné nemocnici a přinesl nemocnici 7000 zl. úspor na léčivech při zachování kvality léčení. První vydání vojenského lékopisu bylo prověřeno obdobím napoleonských válek. Protože při jeho tvorbě byl (podle historických materiálů záměrně) omezen seznam zámožských léčiv, nemusel se měnit jako např. lékopis civilní. V

důsledku válek byly zpřetrhány obchodní cesty a zámořská léčiva se stala nedostupná.

V roce 1820 vyšlo druhé vydání vojenského lékopisu „**Pharmacopoea Austriaco-castrensis**“. Počet léčiv vzrostl na 252. Bylo to způsobeno tím, že vzrostl počet chemických léčiv. Změnilo se i názvosloví. Byla snaha dát léčivu název, který by pokud možno vyjadřoval jeho chemické složení (např. *Mecurius dulcis* na *Oxydulum Hydrargyri muriaticum*). Počet léčiv, které směli vyžadovat útvaroví lékaři z vojenských lékáren se zvýšil na 164.

Roku 1841 je publikováno třetí vydání vojenského lékopisu **Pharmacopoea castrensis Austriace** (272 léčiv). Počet léčiv, zejména chemických, se zvýšil. Poprvé se zde objevují látky jako chlorové vápno, jod, jodid draselný, strychnin atd. Nalezneme v něm předpis na přípravu síranu chininu, pro nějž se základ získává extrakcí z chininové kůry. Zajímavostí je předpis na přípravu kyseliny citrónové z čerstvých citronů. Tato kyselina byla určena „pro navibus marinis“ - námořnictvo. Seznam léčiv, které mohli vyžadovat útvaroví lékaři, stoupl na 186. V místě působení mohli nakupovat ve veřejných lékárnách 17 látek.

V roce 1860 vychází „**Österreichische Militär-Pharmacopöe**“ - 4. vydání vojenského lékopisu (236 léčiv). Počet léčiv poněkud klesl. Z chemických léčiv se v něm poprvé objevuje éter (stává se oficiálním léčivem). Nakupoval se jako *Aether communis* a destilací se z něj připravoval *Aether depuratus*. Čtvrté vydání vojenského lékopisu je dokladem růstu rakouského farmaceutického průmyslu.

V roce 1873 vyšlo 5. vydání vojenského lékopisu „**Österreichische Militär-Pharmacopöe**“ (205 léčiv). Vyšlo poměrně brzy z důvodu přechodu vojenského zdravotnictví na metrický váhový a měrný systém. Bylo tak dohnáno zpoždění, protože 5. vydání Rakouského lékopisu z roku 1855 již metrický systém používá. Došlo k opětovnému nárůstu počtu chemických léčiv. Nalezneme v něm např. *Atropinum sulfuricum*,

Bismuthum subnitricum, Calcium sulfuricum, Chloratum hydratum, Glycerinum atd.

Posledním vojenským lékopisem Rakouska-Uherska byl „**Militär-Pharmakopöe**“ z roku 1891 (210 léčiv). Poslední vojenský lékopis se stal služebním předpisem rakousko-uherské armády a měl označení N-8. Měl úzkou vazbu na 6. vydání Rakouského lékopisu z roku 1891. Platil do zániku Rakouska-Uherska.

V jednotlivých vojenských lékopisech se měnil nejen počet druhů léčiv, ale rovněž zastoupení rostlinných, živočišných a chemických léčiv. Změny zachycuje následující tabulka.

Tabulka č. 4 : Srovnání přírodních a chemických léčiv ve vojenských lékopisech.

Název lékopisu	Celkový počet léčiv	Léčiva rostlinného původu	Léčiva živočišného původu	Léčiva chemického a minerálního původu	Komposita
Ph. Austriaca-castrensis 1795	201	45,8%	5,5%	29,3%	19,4%
Ph. Austriaca-castrensis 1820	252	43,7%	4,7%	34,1%	17,5%
Ph. Austriaca-castrensis 1841	272	39,7%	4,8%	38,2%	17,3%
Österreichische Militär-Pharmacopöe 1860	236	36,4%	5,5%	39,9%	18,2%

Österreichische Militär-Pharmacopöe 1873	205	31,7%	3,9%	46,3%	18,1%
Militär-Pharmacopöe 1891	210	25,7%	5,2%	54,3%	14,8%

Po zániku Rakouska-Uherska a vytvoření Československa se orgány nové armády nemohly při své působnosti opírat o vlastní předpisy, protože nebyly vytvořeny. Bylo nezbytné, aby se vojenská zdravotnická služba řídila předpisy bývalého státu. Ve zdravotnické službě to byl především předpis pro zdravotnickou službu rakousko - uherské armády N-13. Z něho se bezprostředně vojenské farmacie týkal III. díl, který se vztahoval na dřívější tzv. vojenské medikamentní ústavy. IV. díl tohoto předpisu se vztahoval na službu ve válce a zůstal vodítkem zejména po stránce materiálních náležitostí polních zdravotnických útvarů.

Základním předpisem vojenské farmacie v ČSR se stalo šesté vydání rakousko - uherského vojenského lékopisu z roku 1891, které mělo jako vojenský předpis značku N-8. Je zajímavé, že rakousko-uherská vojenská správa už nereagovala na osmé vydání Rakouského lékopisu, Pha VIII, z roku 1906, který byl o patnáct let mladší nežli lékopis vojenský. Ani jeden z těchto lékopisů však dlouhodobě nevyhovoval požadavkům československé vojenské zdravotnické služby. Proto bylo rozhodnuto provést některé prozatímní změny s tím, že v dohledné době bude vydán nový československý lékopis, na jehož základě by se vyřešila i analogická otázka v armádě. Když se ukázalo, že vydání nového československého lékopisu je v nedohlednu, začaly řešit orgány vojenské správy situaci po svém.

V roce 1925 byla vydána první část předpisu S-II-1a (později přeznačeného na S-VIII-1), který nesl název „Zkoušení a složení léčiv“. Tento předpis akceptoval více než tři sta léčiv officinálních podle Pha VIII, tedy asi polovinu léčiv uvedených v lékopise. Tato léčiva byla doplněna

přibližně stejným počtem léčiv běžných v tehdejší receptuře a reagensů potřebných k analytické, biochemické a bakteriologické laboratorní práci. Tento výběr přihlížel už i k náležitostem polního zdravotnického materiálu. Léčiva převzatá z Pha VIII musela vyhovovat při zjišťování jejich totožnosti, čistoty a obsahu požadavkům stanoveným tímto lékopisem. U nových léčiv uváděl předpis ten lékopis, jehož požadavkům musela příslušná látka vyhovovat. Šlo přitom o tehdy platná vydání lékopisu britského, francouzského, německého, italského, švýcarského, USA. U reagensů šlo o příslušná ustanovení Merckova indexu. Tím byla tedy prakticky uskutečněna modernizace sortimentu léčiv potřebných pro armádu.

Předpis S-VIII-1 dále uváděl druhy zmíněných adjustovaných přípravků vyráběných laboratořemi vojenských zdravotnických skladů, dále předpisy na výrobu některých roztoků pro laboratorní práci, seznam léčiv, která směli požadovat šéflékaři vojenských útvarů, a řadu tabulek. V roce 1931 byl potom vydán předpis S-V-3 Lékárnická služba v míru, který řešil otázku výkonné farmaceutické služby ve vojenských lékárnách a vojenských zdravotnických skladech. (107)

2.9. Vybavení lékárny v jednotlivých etapách jejího vývoje

Základním článkem farmaceutického zabezpečení v systému zdravotnického zabezpečení vojsk byly a jsou vojenské lékárny. Vojenské lékárny prošly složitým vývojem od vojenské lékárny v římské vojenské nemocnici - valetudináriu, přes polní lékárny, lékárny posádkových nemocnic, posádkové lékárny, lékárny divizních (sborových) nemocnic k současným vojenským lékárnám. Každý vývojový stupeň přinesl vedle společných znaků a úkolů uvedených lékáren rovněž rozdílné funkce, vybavení léčivy, přístroji a nábytkem. (96)

Která léčiva a léčivé přípravky se používaly v různých obdobích ve vojenských polních lékárnách z velké části známe, protože byly určeny

normami, civilními a vojenskými lékopisy. Léčiva však tvoří jen část vybavení polní lékárny, i když podstatnou. K přípravě léčivých přípravků je třeba řady přístrojů, např. lékárnické váhy různých typů, místo, kde je možno léčivé přípravky připravit (tára) atd. Z dosavadních historických prací, např. Karla Pejmla, věnovaných vojenské farmacii, se zpravidla dovíme, kde byly vojenské lékárny, kolik místností měla lékárna a kteří vojenští lékárníci pracovali ve vojenských lékárnách. O vybavení vojenských lékáren se však mnoho nedozvíme. (59)

Po vzniku profesní vojenské farmacie v roce 1794 jsou postupně v Rakousku-Uhersku budovány lékárny posádkových nemocnic a posádkové lékárny. O jejich přístrojovém vybavení rovněž mnoho nevíme, protože nebyla přijata žádná norma, která by určovala jejich vybavení.

Počátek 19. století přinesl do vývoje lékárenství (a tedy i do vybavení lékáren) nové, převratné prvky. Byl to především růst chemického průmyslu, vznik a rozvoj průmyslové výroby chemických léčiv, který znamenal zlevnění a následný růst spotřeby léků. Růst spotřeby léků i měnící se nároky na činnost lékárníka vyvolaly nezbytnost zamyslet se nad uspořádáním lékárenského pracoviště a jeho vybavením. Uvedenou problematikou se na univerzitě ve Vídni zabýval profesor M. S. Ehrmann, který vydal „Rukověť farmacie“ (Viedeň 1828) a „Učebnici farmacie“ (Viedeň 1832). V uvedených dílech podrobně analyzuje, jak mají být stavebně uspořádány jednotlivé místnosti lékárny (oficína, laboratoř, materiálka, herbarium, aqarium, komora na sklo a obalový materiál, sušárna...) a jaké má být vybavení nábytkem jednotlivých místností a prostor. Jeho poznatky se staly obecně přijatým návodem, jakousi „normou“ vybavení lékáren. Nebyla to však norma závazná a rovněž se z ní mnoho nedozvíme o přístrojovém vybavení lékárny, tj. vybavení stojatkami a ostatním potřebným zařízením. (13)

Je zřejmé, že neexistence norem pro vybavení veřejných lékáren znamená, že rovněž neexistuje norma pro vybavení lékáren vojenských. Je velmi pravděpodobné, že se vojenští lékárníci při obnově zařízení vojenských lékáren ve 2. pol. 19. stol. řídili tzv. „Ehrmannovou normou“.

V roce 1891 byl zpracován návrh „závazných norem“ pro výstavbu a vybavení veřejných lékáren, ale pro odpor gremia lékárníků nebyl přijat.

Změny do vybavení lékáren přinesl teprve **Zákon ze dne 18. prosince 1906, č. 5 ř. z. z r. 1907**, kterým se upravuje lékárnictví. Na základě uvedeného zákona vydalo ministerstvo vnitřní 27. 5. 1911 „Nařízení o provozování veřejných lékáren a lékáren v ústavech“ pod č. 103 říšského zákoníku.

Podle přílohy k §3 uvedeného předpisu musí mít veřejná lékárna a lékárny v ústavech následující místnosti (§1): místnost pro vydávání léků – oficínu, laboratoř, zásobní místnosti pro léčiva, zásobárnu pro čaje, chemické a lékárnické přípravky, půdu pro uschování bylin nebo místo ní bylinnou komoru, lékárnický sklep a inspekční světnici.

Pro přípravu léků musí být v oficíně alespoň jedna tárová váha, tři ruční vážky a přiměřený počet závaží (váhy a závaží musí být cejchovány a kolkovány dle nařízení ministerstva obchodu ze dne 28. března 1881). Pro přípravu léků musí být dále v oficíně alespoň jeden emulzní hmoždíř, několik misek na roztírání, hmoždíř na pilulky, po jedné misce (řádně označené) na zpracování jedů, jodoformu a pižma, lžice různé velikosti (vyrobené z kosti, rohu, vulkanizovaného kaučuku, nového stříbra), lopatky ze železa a nového stříbra, nejméně jeden přístroj na pilulky, přístroj na uzavírání oplatků, vhodná zařízení a přístroje na lisování a lití buzií, globulí a suppositorií, zásoba čistých karetních listů, lodička na prášky z rohu nebo galvanizovaného kaučuku, razítko a pečetidlo s firmou lékárny, metrové měřítko, nůž, hladicí kost a potřebné psací pomůcky, dostatečná zásoba sklenic, lahví, tyglíků a jiných nádob, škatulek, papírových kapslí z hladkého a voskovaného papíru a ostatní k expedici potřebné potřeby - motouz, signatury atd., v oficíně nebo v její blízkosti musí být splachovací zařízení (odpad) pokud možno s tekoucí vodou.

V laboratoři, která se má nacházet v bezprostřední blízkosti oficíny, je předepsáno následující vybavení (§9): pracovní stůl, jednoduché stojany, skříň, příhrady atd. na uchování rozličných v laboratoři potřebných pomůcek a náčiní, ohniště na vaření, malý přístroj k parnímu vaření a destilaci, větší lis s plotnami a lisovací miskou se železa nebo mosazi, malý železný lis na tinktury s cínovou lisovací miskou, menší a větší perkolátor, kotel a pánvice měděné nebo železné různé velikosti, hliněné nádoby, trychtýře, lopatky, lžice dřevěné a železné, dřevěná míchadla, skleněné baňky různé velikosti, menší železný nebo mosazný hmoždíř, nalévací baňky a měřidla z porcelánu, deska na malaxování náplastí, deska na krájení, vegetabilní sekáček, cedítka a sterilizační přístroj.

Podobně je uvedeno vybavení ostatních místností lékárny (§10 - 13). Jak je zřejmé z krátkého výčtu, je na základě zákona 1906, č. 5 ř. z. z r. 1907 vydána norma, která je oproti všem předcházejícím výrazně podrobnější. Již nezáleží na libovůli lékárníka, jak si svoji lékárnu vybaví, ale je stanoveno, co musí být v lékárně. Pochopitelně, lékárník si mohl vybavit lékárnu podle svých zkušeností, ale musil přitom respektovat

zákonem stanovené vybavení. Postupně se uvedenou normou vybavení řídí všechny veřejné (civilní) lékárny Rakouska-Uherska a lze předpokládat, že norma našla svoje uplatnění i ve vojenských lékárnách, i když zde její realizaci ztížila válka. (106)

Odborníci vojenské farmacie si na základě zkušenosti z vojenského lékárenství 1. světové války uvědomili problémy, které vznikaly s nesourodým vybavením vojenských lékáren. Bylo zřejmé, že nejen léčiva, ale i vybavení vojenské lékárny musí být určeno normou - předpisem. V letech 1925 - 1931 postupně vznikl vojenský předpis **Zdrav-1-3 „Lékařnická služba v míru“**, který vydalo Ministerstvo národní obrany ČSR v Praze 1931. (107) /příloha č. 6/

V příloze č. 1 předpisu Zdrav-1-3 bylo uvedeno, které nádoby lékárenské, nádoby reagenční a láhve musí být v lékárně. V příloze byly vyjmenovány nejen počty, ale i velikosti jednotlivých nádob a lahví. V příloze č. 2 předpisu byl závazný seznam přístrojů, který musela obsahovat vojenská lékárna. Seznam obsahuje 202 položek. V lékárně podle tohoto seznamu musily být například: alkoholometr, 5 kopistek stříbrných, 12 kopistek železných a 3 kopistky kostěné, přístroj mikroskopický, přístroj úplný destilační, Kippův přístroj, přístroj Marschův, dva přístroje na pilulky, přístroj Pekarův, Röhringův, signovací, malý sterilizační a přístroj mosazný k uzavírání oplatek.

Dále v lékárně musil být rovněž strojek na pastilky, strojky na roztírání mastí, na řezání drog, na výrobu bougines (tyčinky podobné čípkům) a univerzální přístroj Endemanův (tabletovačka). Obsáhlý byl i výčet vah, bez nichž si neumíme lékárnu představit. V lékárně musily být váhy analytické do 50 g, 2 ks vah laboratorních balančních do 20 g, decimální do 250 kg, stolní decimální do 25 kg, tři ruční váhy centigramové, tři malé gramové, tři velké gramové, váhy ruční na drogy do 200g, 2 - 3 ks vah tárovacích systému MOHR a jedny váhy Westphalovy. Obsáhlý byl i seznam závaží.

V příloze č. 3 předpisu Zdrav 1-3 byl seznam vnitřního zařízení lékárny. Součástí vybavení musela být digestoř, nástěnné hodiny (4 ks),

lednička, ale rovněž 2 pohovky, 2 laboratorní stoly, stůl na mytí nádobí, 4 pracovní stoly, 4 psací stoly, 2 stoly se zásuvkami, stůl reagenční a stůl recepturní - tára. Kuriozitou je položka v seznamu, podle níž v lékárně musí být stolek noční s nočníkem. Příloha obsahovala 60 položek vybavení lékárny nábytkem a pro práci nezbytným zařízením.

V příloze 3 byl i seznam štítků, podle něhož si můžeme udělat představu, které místnosti - prostory lékárna měla. V souboru byly štítky: inspekční důstojník, správce lékárny, kancelář lékárny, laboratoř analytická, laboratoř chemicko-analytická, hlavní skladiště, příruční skladiště, skladiště záložního materiálu, sklep lékárenský, sklep hořlavin a štítek půda lékárenská. Znamená to, že lékárna měla zpravidla 11 místností, ale i více. Hlavní skladiště a skladiště záložního materiálu mělo často řadu místností.

Otázkou zůstává, zda skutečně všechny místnosti měly lékárny divizních nemocnic. Z materiálů, které se zabývaly historií jednotlivých nemocnic vyplývá, že pro lékárnu byly vyčleněny zpravidla 4 - 6 místností. Ale tato data se týkají Rakouska - Uherska, platila zřejmě po vzniku ČSR, později byly lékárny postupně přebudovány podle normy - viz. budování lékárny vojenské divizní lékárny v Praze - Střešovice .

Uvedené přístroje a zařízení, které se nacházely ve vojenské lékárně, nebyly vyrobeny pouze pro vojenské lékárny. Byly to běžné přístroje, kterými byly vybaveny i lékárny civilní. Řada ze jmenovaných přístrojů a zařízení se nachází v „Českém farmaceutickém muzeu“ na Kuksu, kde se s nimi můžete blíže seznámit.

Od roku 1932, kdy vstoupil v platnost předpis Zdrav 1-3, je vybavení vojenských lékáren přesně určeno. Normy vybavení vojenských lékáren existují prakticky ve všech armádách bojujících ve 2. světové válce. Rovněž československá armáda po roce 1945 postupně přijímá řadu norem a předpisů, které určovaly vybavení lékáren vojenských nemocnic a vybavení vojenských lékáren při nemocnicích a polních lékáren. Vývoj

vybavení vojenských lékáren by měl odhalit pokračující výzkum dějin vojenské farmacie.

Z uvedeného přehledu vývoje vybavení vojenských lékáren lze odvodit, že přístrojové a nábytkové vybavení vojenské lékárny v Josefově bylo obdobné jako v ostatních vojenských lékárnách Rakouska-Uherska a Československa. Její vybavení přístroji a nábytkem se v podstatě nezměnilo. Jiná situace byla např. u divizní lékárny č. 1. Lékárna byla v souvislosti s přemístěním vojenské nemocnice č. 1 z Karlova náměstí do Střešovic v roce 1935 vybavena v souladu s předpisem Zdrav -1-1. V lékárně vojenské nemocnice v Josefově k realizaci uvedeného předpisu nedošlo. Jak dokládají pamětníci, našli v roce 1945, po návratu vojenské nemocnice a vojenské lékárny pod československé velení, v lékárně historický nábytek z počátku 20. století. K vybavení novým nábytkem došlo ve vojenské lékárně až po roce 1950.

2.10. Závěr kapitoly

Cílem této části práce bylo nejen ukázat vojenskou farmacii v různých etapách vývoje, ale zabývat se některými teoretickými problémy vojenské farmacie. Pokud chceme zdokumentovat vývoj jedné konkrétní lékárny, musíme znát obecný vývoj vojenské farmacie, aby bylo možno posoudit hodnotu různých historických materiálů. Jedná se pouze o stručný přehled vývoje a základy teorie, protože cílem práce je historie vojenské lékárny v Praze, ale pro pochopení této problematiky je seznámení s vývojem vojenské farmacie a vojenského lékárenství nezbytný. Nicméně i toto nejstručnější zachycení vývoje vojenské farmacie zabralo mnoho stran. Bez tohoto vstupu by bylo obtížné pochopit dějiny vojenské nemocnice v Praze a její lékárny.

Stejně tak je nezbytné pro pochopení dějin vojenské lékárny ukázat dějiny vojenské nemocnice v Praze, její místo v systému vojenského

zdravotnického zabezpečení, zejména roli při výchově vojenských farmaceutů a lékařů.

3. Dějiny vojenské nemocnice v Praze

3.1. Vznik posádkové nemocnice č. 11 a její vývoj za Rakouska-Uherska

Za místo zrodu dnešní největší vojenské nemocnice – Ústřední vojenské nemocnice - lze považovat náměstí, které kdysi bývalo tržištěm. To znamená, že sice existuje dějinná kontinuita, ale v průběhu existence byla tato přemístěna do nové lokality.

Po založení Nového Města Karlem IV. vzniklo rozsáhlé území, na kterém se pořádaly trhy, jarmarky a podobně. Bylo známo pod názvy rynek Hořejšího města nebo Novoměstský rynek. Ve 2. polovině 15. století se ujalo pojmenování Dobyččí trh a teprve v 19. století byl přeměněn tento název na Karlovo náměstí. Vzhledem k tomu, že místo bylo určeno pro trhy, neexistovala na tržišti zeleň, jak ji známe ze současnosti. Sady tu byly založeny teprve v roce 1843. K rozšíření došlo v roce 1863 a po celém náměstí byly náležitě upravovány teprve od roku 1883. Rozsáhlá budova o dvou poschodích, v níž byla umístěna nemocnice, byla dříve kolejí jezuitů, založenou r. 1659. /příloha č. 7/

Blízko středu náměstí stála již za Karla IV. dřevěná věž, která byla r. 1390 nahrazena kamennou. Blízko věže dal Karel IV. vystavět kapli ke cti Božího těla. Po bitvě na Bílé hoře byla kaple přenechána jezuitům a brzy nato dal při ní Ferdinand II. zřídit i kolej. Stálým vzrůstem koleje nastal záhy citelný nedostatek místa, a proto se jezuité rozhodli postavit novou velkou kolejní budovu s chrámem jejich patrona Ignáce z Loyoly.

V době velké nouze o lůžka pro nemocné, zejména ve válce, byli nemocní dáváni v Praze i do budov různých církevních řádů. I jezuité byli nuceni za obléhání Prahy r. 1741 přijímat nemocné a raněné do škol a kolejí. V r. 1773 byl řád tovaryšstva Ježíšova zrušen.

Kolejní budova na Dobyččím trhu byla proměněna v kasárna, ovšem jen na krátkou dobu. Císař Josef II. ihned po nástupu na trůn nařídil, aby

budova jezuitské koleje byla přeměněna na vojenskou nemocnici, kterou potom brzy nato, dne 25. září 1781, navštívil. Správa kostelů sv. Ignáce, sv. Františka a kaple Božího těla byla svěřena faře u sv. Vojtěcha. Z kaple Božího těla se nezachovalo téměř nic. (4)

Za napoleonských válek sloužila pražská vojenská nemocnice k léčení raněných a nemocných. Mnoho raněných bylo do Prahy přivezeno r. 1813, zejména z bitevního pole u Chlumu a Nakléřova. Vzhledem k malé kapacitě bylo mnoho pražských domů a paláců přeměněno v nemocnice. Tehdy se i Černínský palác proměnil v nemocnici a ve strahovském klášteře benediktínů se ubytovalo přes 30 vojenských chirurgů, jimž opat dobrovolně uděloval příspěvek 20 krejcarů denně. K pomoci ve vojenských nemocnicích byli využíváni studenti lékařské fakulty univerzity. Opat strahovský, tehdejší rektor univerzity, obdržel rozkaz od gubernia, aby rovněž vyzval studující filozofie k výpomocné lékařské službě. Filozofové s dobrými známkami mohli být jmenováni „subchirurgy“.

V této době se provádělo, ovšem bez narkózy, mnoho amputací končetin, u nichž ovšem jen výjimečně nastalo zhojení bez hnisání. Samozřejmě, že operatérům záleželo na tom, aby pokud možno v co nejkratší době provedli amputaci a že se navzájem předstihovali v časovém rekordu. Z protéz se těšily velké oblibě důmyslné výrobky pražského sochaře Božka.

Po bitvách u Drážďan a Kulmu bylo mnoho raněných přivezeno do Prahy a Teplic a ještě více po bitvě u Lipska, kde padlo na rakouské straně přes 2000 vojáků a bylo na 13000 raněných.

V roce 1824 měla nemocnice předepsanou kapacitu 400 lůžek. Kromě tradičních vznikla nová oddělení, např. oddělení pro choromyslné, pro podezřelé z infekčních onemocnění a oddělení pro rekonvalescenty. (2)

Roku 1826 přešla pražská vojenská nemocnice úplně do majetku vojenského eráru. Roku 1852 bylo vlastnictví dočasně přiřknuto zemskému studijnímu fondu, ale s podmínkou, že budova bude ponechána bezplatně

dále vojenské správě. Teprve r. 1897 bylo vlastnické právo vtěleno opět vojenskému eráru.

Z nemocniční zahrady, která byla dříve mnohem rozsáhlejší, byla r. 1838 část odprodána hraběti Fr. Salm-Reiferscheidovi. V kupní smlouvě bylo vymezeno, že nesmí být postoupená plocha zahrady zastavěna budovami, které by zamezovaly nemocným přístup vzduchu, nanejvýše jen nízkými skleníky. Toto omezení bylo r. 1860 „nejvyšším rozhodnutím“ zrušeno a Salm chtěl pak ve své zahradě postavit pivovar s vedlejšími staveními. Hrabě Salm tu pivovar sice nakonec nepostavil, pozemky však rozparceloval, částečně prodal, částečně tu postavil domy, opět na podkladě nového „Allerhochsten Befehlschreibens“ přes to, že jak pražský fyzik, tak i řídící lékař nemocnice Dr. Stohanzl se energicky zastávali zájmů nemocnice. Když se potom jednalo o stavbu sousedního anatomického a chemického ústavu německé lékařské fakulty, zrušilo ministerstvo války vůbec celý servitut, týkající se nezastavění pozemků, patřících dříve nemocnici. Vrchní štábní lékař Horalek vymohl jen tolik, že pitevny anatomického ústavu byly přeloženy na opačnou stranu nemocnice a že splašky z macerační komory nebyly vedeny do nemocniční stoky.

V roce 1837 byla na Hradčanech zřízena další vojenská nemocnice známá pod názvem Artillerie – Spital, jelikož v ní byli léčeni hlavně nemocní dělostřeleckých oddílů, umístěných v hradčanských kasárnách. Původně byla organizačně samostatná. Již roku 1851-52 byla posádková nemocnice s pořadovým číslem 12 přemístěna do Josefova a budova na Hradčanech přivtělena jako odbočka k pražské nemocnici. (2) /příloha č. 8/

Na dánské bojiště vypravila r. 1864 pražská posádková nemocnice postupně tři polní nemocnice, které rozvinuly činnost ve Šlesviku-Holštýnsku, kde byl řídícím lékařem věhlasný německý chirurg Esmarch a kam i prof. Piřha odeslal z josefinské akademie několik svých žáků - operatérů.

Za války rakousko-pruské r. 1866 byly v Praze sestaveny pro bojiště dvě polní nemocnice a počet lůžek pro vojáky byl rozšířen na 4300. K tomu účelu byly zabrány místnosti ve starém traktu české polytechniky, v emauzském klášteře a v bývalých kasárnách u „Slepé brány“ na horním konci Ječné ulice. Vedoucím lékařem byl tehdy vrchní štábní lékař Dr. Raffay. A protože pruská armáda postupovala vítězně, zůstala značná část rakouských raněných v jejich rukou, ostatní pak byli rozptýleni po různých vojenských nemocnicích v Čechách i zázemí. Takže do Prahy byl přivezen jen poměrně menší počet raněných, celkem 1124. Zato tu bylo dost onemocnělých tyfem a cholerou, které zřejmě rozšířili Prusové, když obsadili 8. července 1866 Prahu. Epidemie vzplála koncem července a za jediný měsíc zemřelo 487 osob. Po dobu pruské okupace byl posádkovým šéflékařem pruský štábní lékař Dr. Himmelreich, který rekvíroval léčiva v lékárnách a poukazoval je i pro oddíly a zdravotnické ústavy pruské mimo Prahu.

Pražské kasárny byly tehdy po hygienické stránce ve velmi ubohém stavu. Nebyla řádně upravená kanalizace ani vodovod s pitnou vodou. Nejvíce závad způsobovaly latríny, ale i jiné další nepřístojnosti. Zdravotničtí inspektoři kasáren uvedené závady vytýkali přednostovi nemocnice. Stálým druhem stížností bylo znečištění všelijakým druhem hmyzu, hlavně štěnicemi a vešmi.

V následujících letech nedoznala posádková nemocnice žádných významnějších změn. Život tu plynul klidně, občas se vyskytl větší příval nemocných, nějaká epidemie, z nichž tyfová bývala v dřívějších dobách v Praze velmi častá, nebo jiná více či méně významná událost. Zvýšený ruch tu způsobovaly rozmanité inspekce. Přehlídky tu konali brigádník, divisionář, posádkový velitel, sborový velitel, náčelník zdravotnictva u sboru, intendant, z Vídně někdy dojížděli šéf vojenských lékařů, velitel zdravotnického vojska (Sanitatstruppe), polní biskup, dokonce i ministr války. Mnohé z těchto inspekcí byly zajisté zbytečné a rušily jen běžnou práci a klid nemocných, ale dobré měly to, že celá nemocnice byla občas důkladně vyčištěna. Přísnost přehlížejícího kolísala podle toho, jaké přízni se těšil velitel nemocnice nebo šéflékař oddělení. I odborného poučování se

mnohdy lékařům od vojenských inspektorů dostalo. Vyskytovaly se i přehlídky, jejichž výsledek byl určen předem, když měla být dokázána neschopnost některého vedoucího lékaře. Stačila pavučinka na nohou převráceného nočního stolku nebo třením o podlahu znečištěná bílá rukavice a osud dotčeného byl zpečetěn. Více než hlášené bývaly obávány přehlídky, které se objevily znenadání. Ty konal zejména generální štábní lékař Uriel. Přijel do posádky večer nebo v noci a ráno o půl osmé se už objevil v nemocnici, kde očekával lékaře. Přesvědčil se, jaké je zařízení ústavu a čeho se nedostává, zúčastnil se pak prohlídky nemocných, srovnával chorobopisy i ordinace a poznal takto nejlépe, jak se tu pracuje a jaká je kvalifikace toho nebo onoho lékaře.

K důležité změně v posádkové nemocnici 11 došlo v roce 1894. Poprvé se stal jejím velitelem lékař – vrchní štábní lékař dr. Jan Strejček, vedoucí lékař chirurgického oddělení.⁽³⁾ Byl nejvýznamnějším a nejpoblíbenějším vojenským lékařem v posledních třech desetiletích 19. století v Praze. Rodák z Litomyšle byl muž svérázný, národnostně uvědomělý a lékař vyhledávaný i v širších občanských kruzích. Na Josefinu si ho zvláště oblíbil profesor Piřha a učinil ho po skončených studiích na akademii svým asistentem. Po zrušení Josefina byl r. 1874 přeložen do Prahy a vedl zde chirurgické oddělení téměř 20 let. Roku 1894 se stal prvním velitelem nemocnice a později zdravotním šéfem u pražského (osmého) sborového velitelství. Strejček se aktivně účastnil u nás tehdy rozkvétajícího vědeckého ruchu, přednášel často i ve Spolku českých lékařů, jehož byl i místopředsedou, přispíval do „Časopisu českých lékařů“ a byl i dobrým učitelem mladým lékařům a jednoročním dobrovolníkům - elévům, přiděleným na jeho oddělení. Když byl povýšen na generála, odebral se do Lvova. Po roce se však vrátil do Prahy, kde pak žil ve výslužbě. Za světové války napsal krátce před svou smrtí velmi zajímavé konfese, ve kterých líčí svůj životní příběh. Strejček zemřel 27. března 1916 ve věku 77 let. Krátce před svou smrtí projevil přání, aby mu byla nad rakví zahrána hymna „Kde domov můj“. Jeho přání bylo splněno při výkropu v kapli posádkové nemocnice. A že se tak stalo v době uměle vybičovaného rakouského patriotismu ve vojenské budově a k tomu ještě u

c.a k. generála, bylo v tom shledáno cosi demonstrativního a byla o tom podána zpráva ministerstvu války do Vídně. (2)

Tyto změny byly výrazem posunu v chápání úlohy vojenské zdravotnické služby a postavení vojenského lékaře. Souvisely v mezinárodním měřítku se zavedením zásad ke zlepšení organizace zdravotnické pomoci na bojištích. Byla to reakce a poučení z velkých válečných konfliktů druhé třetiny 19. století: zlepšení právního postavení vojenských lékařů a organizace zdravotnické služby (Rakousko 1872), centralizace vedení zdravotnické služby do rukou lékařů (např. v Prusku již roku 1860), včetně vedení zdravotnických zařízení, nemocnic apod., zavedení trvalých nosičů raněných, vybudování odsunového systému z bojiště do týlu, pozvednutí prestiže vojenské zdravotnické služby (Ženevské úmluvy) a její posílení prostředky společenských organizací (Červený kříž) zlepšení odsunových prostředků a polních nemocnic, přičemž v tomto období nabýval největšího významu odsun po železnici.

Jejich reálné vřazení do praktické činnosti přitom umožnily převratné objevy v medicíně 2. poloviny 19. století.

Zastáncem a úspěšným realizátorem změn v postavení vojenské zdravotnické služby v Rakousko-Uhersku byl generální štábní lékař dr. Josef Uriel, který stanul v čele 14. zdravotnického oddělení vídeňského Ministerstva války. Jemu je připisována zásluha na zavedení soustavného zvyšování kvalifikace vojenských lékařů, zejména umožněním stáží na univerzitních klinikách, včetně zahraničních. (2)

Nástupcem Strejčkovým na chirurgickém oddělení se stal štábní lékař Dr. Emil Trnka, který zároveň vedl i oddělení ušní a kožní. Trnka byl zručným operátorem. Z Prahy odešel do Terstu, kde se stal velitelem posádkové nemocnice, a povýšen na generála žil ve výslužbě v Praze.

Před světovou válkou se zasloužil o povznesení posádkové nemocnice sedmihradský Sas, vrchní štábní lékař 1. tř. Dr. Julius Schwarz, který byl jejím velitelem od r. 1908 do r. 1912. Schwarz byl muž neúnavně činný, iniciativní a pokrokový, který cílevědomou prací povznesl ústav na výši

dříve nebývalou. Za jeho správy byly moderně upraveny operační sítě s příslušnou sterilizací, novými přístroji vybavena a doplněna Roentgenova laboratoř, přiřčeněná k oddělení pro vnitřní choroby, dále lépe vybudovány lázně pro nemocné, přestavěno a r. 1909 osamostatněno psychiatrické oddělení, které bývalo přívěskem interního oddělení. Schwarz se zasloužil i o to, aby v několika místnostech nemocnice, kde se nalézaly staré a umělecky cenné štukatury, které byly po řadu let nahozenou vápennou směsí utajeny, byly tyto znovu s náležitou pozorností odkryty. Z bývalého krásného refektáře v přízemí budovy, užívaného po dlouhá léta k ubytování sanitního mužstva a předtím za skladiště, dal Schwarz upravit kapli sv. Václava, jehož obraz nad hlavním oltářem namaloval a nemocnici daroval fráter Pantaleon z Emauzského kláštera. Tím bylo konečně nalezeno vhodné místo v nemocnici pro bohoslužbu. Dříve chodívali nemocní do kostela sv. Ignáce na postranní galerii, přístupnou přímo z chodby v druhém poschodí, kde byl i oltář, u něhož sloužil vojenský kurát mši. Roku 1787 skočil odtud duševně chorý voják na dlažbu chrámu a zabil se, a proto byla galerie na kostelní straně uzavřena skleněnou stěnou. Schwarz dal dále podnět k přemístění a k řádnému vybudování uzavřeného oddělení pro akutní nakažlivé choroby, které pak bylo za jeho nástupce uskutečněno v úplně oddělených místnostech. Byly tu čtyři pokoje celkem se 14 lůžky a s příslušným zařízením pro dezinfekci, vchod po izolovaných schodech přímo z přízemí. Za války a po převratu bylo toto oddělení věnováno jiným účelům. Schwarz také pěstoval živé styky jak s českou, tak německou lékařskou fakultou a vojenské lékaře nabádal stále k hlubším odborným studiím. Když byl r. 1912 povýšen na generála, stal se zdravotním náčelníkem u pražského sborového velitelství. Na počátku světové války odešel jako šéflékař 8. sboru na srbské bojiště, ačkoli byl již tehdy delší dobu stížen těžkou vysilující žaludeční chorobou, které koncem r. 1915 po útrapách v poli podlehl.

Ve výčtu nejpodstatnějších vývojových momentů nemocnice do roku 1918 nemůže chybět osoba dr. Karla Franze. Velení nemocnice převzal v roce 1913 a ve funkci setrval do poloviny roku 1915, kdy byl ustanoven šéfem zdravotnické služby u zemského vojenského velitelství v Praze.

V roce 1916 byl generál MUDr. Franz, uznávaný specialista na plicní onemocnění, jmenován referentem pro tuberkulózu na Ministerstvu války.

V době vypuknutí 1. světové války řídil MUDr. Franz ve funkci velitele nemocnice mobilizaci polních zdravotnických zařízení. Vzhledem k rychle rostoucímu počtu transportů raněných z fronty pak organizoval zřizování dalších vojenských nemocnic a lazaretů. /příloha č. 9/

Nejvyšší počet lůžek pro vojáky – přes 22 000 - měla Praha v září 1915. Posádková nemocnice číslo 11 se 2 odbočkami (posádková nemocnice na Hradčanech, část kasáren na Smíchově) disponovala celkem 4 600 lůžky. Vedle toho byly dále zřízeny záložní nemocnice č. 1 na Vinohradech, č. 2 Rudolfinum, č. 3 na Vyšehradě a č. 6 na Žižkově. V kasárnách na Pohořelci byla umístěna karanténní nemocnice, v Dejvicích byla zřízena baráková nemocnice pro veneriky, další barákové nemocnice byly rozvinuty na Letné a v Motole. V Karlíně fungovala velká nemocnice Červeného kříže. Požadavky na další rozšíření počtu lůžek dokonce počítaly se zabráním Obecního domu i Národního divadla. Realizace naštěstí nebylo třeba. Celkem však prošlo pražskými vojenskými nemocnicemi za dobu 1. světové války více než půl milionu vojáků. (2)

Za K. Franze bylo také zřízeno zubní ambulatorium pro pražskou posádku. Současně byla otevřena lékařská čítárna a knihovna, opatřená hned od počátku dvanácti odbornými časopisy. V nemocnici se již dříve konaly pravidelné schůze vědeckého spolku vojenských lékařů, na kterých často přednášeli také vynikající civilní lékaři čeští i němečtí. (1)

Za zmínku stojí, že se téměř všichni čeští lékaři posádkové nemocnice přihlásili s přednáškami na 5. sjezd českých lékařů a přírodovědců, konaný od 29. května do 3. června 1914. Za předsedů velitele nemocnice a zdravotního šéfa u pražského velitelství zeměbrany Dr. Jaromíra Pečírky se na sjezdu poprvé ustavila samostatná česká vojensko-lékařská sekce, kde byly předneseny 24 přednášky. Hlavní téma se týkalo zkušeností získaných r. 1912 až 1913 za válek na Balkáně, kterých se s vynikajícími výsledky zúčastnili mimo jiné prof. Rudolf Jedlička a četní lékaři

chirurgické kliniky prof. Kukuly. O tomto širokém tématu přednášeli doktoři František Burian, Miloš Ivkovič z Bělehradu, prof. Rudolf Jedlička, Arnold Jirásek, Jan Levit, Antonín Morávek, Josef Pazderník, Antonín Přecechtěl, Emil Rychlík a Antonín Zimmer. Z jiných, s vojenskou medicínou souvisejících oborů, konali přednášky vojenští lékaři Al. Hilitzer, Josef Holzner, Bohumil Malý, Vladimír Michl (z Krakova), Jaroslav Novotný, doc. Josef Novotný, doc. Jaroslav Odstrčil, Josef Smělý (z Vídně), Karel Šlechta, Karel Franz a Antonín Haas. Sekce zasedala v mineralogickém ústavu prof. Vrby, kde také vystavoval K. Franz svou putovní expozici léčby tuberkulózy. Ve vědecké literární činnosti, která se hojně uplatňovala hlavně v posledních letech v jazyku českém a německém, byla z vojenských nemocnic pražská předstižena jedině vídeňskou posádkovou nemocnicí č. 1. (1)

Před vypuknutím světové války byla v nemocnici na Karlově náměstí umístěna vedle hospodářské správy, i když dost stísněně, tato oddělení: chirurgické, interní s infekčním a příslušnou laboratoří, psychiatrické, dermatologické s venerickým, zubní ambulatorium, dále lékárna, oddělení pomocného zdravotnictva (Sanitatsabteilung) s velitelem setníkem Emilem Krtkem, a to v samostatné budově ve dvoře naproti všeobecné nemocnici. V zahradě bývaly po mnohá desetiletí v létě obloženy dvě otevřené lehárny, jedna pro vnitřní, druhá pro chirurgické obory. Nemocní, kteří byli ve dne v noci na svěžím zahradním vzduchu, se tu rychleji zotavovali. V odbočce na Hradčanech byla umístěna část pacientů s vnitřními chorobami a část chirurgických pacientů. Pak tu bylo oddělení oční s ušním a laryngologickým a konečně uzavřené vězeňské oddělení. Celkový počet lůžek v době míru obnášel v celém ústavu 580.

Z vojenských lékařů byli při vypuknutí války v nemocnici činní doktoři: velitel K. Franz, zástupce velitele Josef Štursa (zemřel jako čs. generál zdrav. v. v. r. 1920), na oddělení chirurgickém František Schmidl (velmi dobrý chirurg, zemřel v poli 1915) a Ant. Haas, na vnitřním doc. Al. Skutetzky, Boh. Malý a Jos. Holzner, na psychiatrickém doc. Arn. Strausler a odborník pro neurologii a psychiatrii K. Šlechta, na venerickém a dermatologickém doc. Jar. Odstrčil, Václav Milota (zemřel v srbském

zajetí na tyfus) a Jaroslav Novotný, v klinické laboratoři doc. něm. univ. Vil. Spat, v zubním ambulátoriu Petr Ledvinka, v odbočce Ant. Starý, na očním oddělení Al. Hilitzer (zemřel na tyfus v ruském zajetí), na vnitřním Josef Mohl.

Do osudů nemocnice významně zasáhla 1. světová válka. Za první mobilizační den byl určen 28. červenec 1914. Ačkoliv mezinárodní situace byla tehdy velmi napjatá, přece převládalo mínění, že bude nakonec rakousko-srbský konflikt nějak smírně vyřešen nebo že bude jeho řešení alespoň oddáleno. Proto byla nařízená mobilizace do jisté míry překvapením nejen pro širší veřejnost, ale i pro vojenské kruhy.

V nemocnici nastal přirozeně velký neklid jak mezi nemocnými, tak i u přiděleného personálu. Přicházeli dodavatelé válečného zdravotnického materiálu a rozmanitých předmětů pro pole, obchodníci s různým zbožím, lékaři, žádající přidělení do té či oné nemocnice, ženy ze všech společenských vrstev, nabízející se za ošetřovatelky, předčitatelky raněným, sběratelky milodarů apod. Když byla v následujících dnech nařízena mobilizace v celé říši, ruch se stupňoval ještě více. Část nemocničních lékařů odcházela k příkázaným útvarům, jiní zase hlásili svá přidělení k nemocnici. Přibývalo sanitního mužstva a důstojníků určených k polní službě. Nejvíce rušily klidný postup prací nutné přesuny lékařů a sanitních důstojníků k jiným formacím, než k jakým byly původně určeny.

Podle mobilizačního plánu byla pražská nemocnice povinna sestavit a do deseti dnů připravit k odjezdu mimo jiné menší útvary: **devět polních nemocnic, tři mobilní záložní nemocnice, tři divizní a dva brigádní sanitní ústavy pro pěchotu.** Každou polní nemocnici, určenou pro přijetí dvou set raněných nebo nemocných, bylo třeba vybavit systemizovaným počtem lékařů, sanitních důstojníků a mužstva zdravotnického i vozatajského. Pro převoz uskladněného materiálu stály již za míru připraveny zvláštní „fourgony“ i jiné vozy a zavčas již bylo postaráno o 68 koní pro každou nemocnici. Divizní sanitní ústav, jehož hlavní úlohou bylo postavit na frontě několik obvazišť, zařídit tam shromaždiště pro lehce raněné a zprostředkovat převoz těžce raněných do nejbližší nemocnice,

vyžadoval, vedle značného počtu personálu, 36 vozů a 130 koní. Brigádním ústavům, zařazeným do trénu samostatně operujících brigád, se dostala přibližně polovina výbavy divizního ústavu.

Erární koně, propůjčení na dobu míru různým držitelům, byli předváděni a přidělováni jednotlivým polním ústavům. Na výzbroji jmenovaných ústavů se pracovalo ve dne v noci v posádkové nemocnici a lékárně, pak Albrechtových (nyní Štefánikových) v kasárnách, ve dvou blízkých školách, hlavně však v augmentačním skladišti ve Vršovcích a sousedním vozatajském skladišti, kde byl uložen příslušný materiál.

Do 7. srpna byly polní ústavy opatřeny vším potřebným a odjížděly v nejbližších dnech částečně na ruské bojiště. Později vypravila nemocnice za války postupně ještě několik záložních polních nemocnic, sanitních vlaků a stanic pro nemocné. Před odchodem do pole se mužstvo s důstojníky shromáždilo na dvoře nemocnice, kde se sloužila polní mše, při které byli podle služebního předpisu všichni povinni hromadně obnovit slib věrnosti.

V nemocnici pak nastalo částečné uklidnění a mohla být věnována větší pozornost nemocným, zanedbávaným za mobilizačního ruchu. Z hlavní budovy bylo přeloženo venerické oddělení do odbočky na Hradčanech a infekční oddělení bylo zrušeno. Získané místnosti byly přiděleny chirurgickému a zčásti nervovému oddělení. Počet lůžek byl doplněn hned na začátku války na 1000, brzy nato na 1500 lůžek tím, že byl zabrán hlavní trakt Albrechtových kasáren a bylo také získáno několik pokojů v budově české polytechniky. Nemocnice v Albrechtových kasárnách byla později proměněna ve filiálku posádkové nemocnice a v lednu 1918 z administrativních důvodů v samostatnou záložní nemocnici Smíchov č. 9, podobně jako hradčanská odbočka v tutéž dobu v záložní nemocnici č. 8. (1)

V posádkové nemocnici sloužila za války celá řada lékařů zvučných jmen – profesorů a docentů obou pražských lékařských fakult. Patřili k nim např. prof. dr. Munzer, doc. dr. Bardachzi, doc. dr. Rotky – vnitřní

oddělení, doc. dr. Petřivalský – přednosta chirurgického oddělení, na psychiatrickém oddělení působil i proslulý prof. dr. Janský. Přední odborníci – profesori Kukula, Schloffer, Bail, Kabrhel, Jedlička byli jmenováni lékaři konzultanty s funkcí inspektorů.

O budoucím československém státě se však rozhodovalo v zahraničním odboji. K jeho účastníkům patřila celá řada lékařů a zdravotníků. Přednostou zdravotnické služby v čs. legiích v Rusku byl pplk. MUDr. Vladimír Haering. Mezi nejznámější lékaře patřili: Biebl, Bouček, Foustka, Gold, Jancák, Janda, Jindra, Karas, Konopásek, Král, Langer, Mandaus, Motejl, Pelikán, Pícek, Procházka, Pytlík, Raše, Reichl, Richter, Růžička, Smetana, Suchánek, Šamšula, Theur, Vrzáček, Vymětal, Zwinger a lékárník Červinka. V čs. legiích ve Francii působili např. dr. Fisher a Pučálka, v Itálii dr. Daněk a Lederer. (3) Příslušníci československých legií se po návratu do republiky zapojili do budování vojenského zdravotnictví a farmacie.

Je velkou škodou, že nejsou k dispozici alespoň orientační počty raněných, kteří prošli nemocnicí v době 1. světové války, tak jako tomu bylo při zkoumání dějin vojenské nemocnice v Josefově.

3.2. Divizní nemocnice č.1

Nová etapa ve vývoji pražské posádkové nemocnice a čs. vojenské zdravotnické služby nastala samozřejmě po 28. říjnu 1918. Posádková nemocnice se přeměnila v divizní (viz. Kapitulu 2) Před divizní nemocnicí č. 1, sídlící dále v objektech na Karlově náměstí, vyvstaly nové úkoly. Stala se hlavním vojenským zdravotnickým ústavem v republice. Od roku 1927, kdy byla založena Vojenská lékařská škola pro důstojníky zdravotnictva z povolání, zajišťovala podstatnou měrou její odbornou medicínskou výuku. Ze špičkových odborníků divizní nemocnice 1 se rekrutoval učitelský sbor školy. /příloha č. 10/

V této době byl šéfem zdravotní služby MUDr. Ladislav Fisher. Jeho životní cesta byla velmi rozmanitá. Po ukončení studií na české lékařské fakultě UK odešel v roce 1908 do USA. Provozoval soukromou praxi ženského a dětského lékaře v Chicagu. V době 1. světové války to byl on, kdo pomohl zprostředkovat, jako známá osobnost našeho krajanského hnutí, prof. T. G. Masarykovi styk s politickou reprezentací USA. Osobní přátelství jej spojilo s prezidentem i po roce 1918. MUDr. Fisher se zúčastnil bojů čs. legií ve Francii – byl velitelem čs. nemocnice v Cognacu, do USA se již nevrátil. Ve složité době po vzniku republiky velel záložní nemocnici v Karlíně, poté, jak již bylo výše uvedeno, stanul v čele zdravotnické služby čs. armády. Jeho autorita, násobena podporou armádě – speciálně legionářské části – ze strany vrcholné politické reprezentace, pomohla nejen obhájit existenci hlavní pražské vojenské nemocnice, ale zřejmě i probojovat opatření k růstu úrovně a prestiže zdravotnické služby a vojenských lékařů zvláště. (6)

Sám prezident republiky svou úvahu na adresu role vojenských nemocnic, v níž se odrážela i jeho čerstvá válečná zkušenost, vyjádřil již v únoru roku 1919 při zahájení důstojnických kurzů v Praze na Hradčanech: „Moderní demokratické vojsko bude posuzováno podle toho, jaká má sanitární zařízení, jak se stará o raněného a slabého (...) výchova vojáka musí být školou hygieny.“ Úvahy o vybudování nové vojenské nemocnice byly živeny i realitou stavebně technického stavu budov tehdejších vojenských nemocnic. Většinou vznikly v budovách bývalých církevních objektů, jejich úpravy vzhledem k potřebám moderní medicíny byly problematické.

Rozhodnutí o stavbě nové pražské vojenské nemocnice vzešlo v roce 1925. Iniciovaly jej parlamentní kruhy, které tak pozdravily jubileum 75. narozenin prezidenta republiky. Národním shromážděním tak byl přijat zákon č. 68/1925 Sb., kterým se k „Všeobecné nemocnici v Praze připojuje vojenská nemocnice v Praze II a zřizuje se Masarykova vojenská nemocnice.“ Praktická realizace však byla zdlouhavá. Vzhledem k tomu, že zákon neřešil otázku finančního vyrovnání za odstoupení staré nemocnice a financování nové výstavby, dostala se jednání mezi

zainteresovanými stranami posléze do slepé uličky. Přitom Ministerstvu národní obrany se podařilo již v roce 1927 dohodnout koupi pozemků pro novou nemocnici v prostoru Břevnova – „Na Bateriích“ - o rozloze 13,60 hektarů. Konkrétní situace však dokonce spěla k naprosto jinému řešení: Ministerstvo zdravotnictví se začne orientovat na novou výstavbu všeobecné nemocnice v Motole a vojenská správa si ponechá původní objekt na Karlově náměstí, provede v něm adaptace, včetně stavby nového chirurgického pavilonu. V roce 1935 měla práce začít. Dlužno podotknout, že do oddalování nové výstavby se promítaly jak úsporná opatření v působnosti Ministerstva obrany, tak dopady hospodářské krize z počátku 30. let. (7)

Ve stejném roce však nastal v řešení situace zásadní obrat. Vládním rozhodnutím byla stanovena odhadní cena za, nyní již sborovou, vojenskou nemocnici (15 mil. Kč) a v rozpočtu vyhrazena částka na stavbu nemocnice nové.

Po více než deseti letech od přijetí zákona o zřízení Masarykovy nemocnice stavba započala. Řídila se vítězným projektem ing. Arch. B. Adámka z Prahy - Dejvic z roku 1930. (6)

Pro Masarykovu vojenskou nemocnici získala vojenská správa koupí a vyvlastňovacím řízením ucelený pozemek o rozloze 13,60 ha, který měl pro zřízení nemocnice neobyčejně výhodnou polohu jak vzhledem ke světovým stranám, tak i k městu a nejbližšímu okolí. Pozemek ležel na severozápadním okraji Prahy, tedy příznivě k převládajícím severozápadním větrům, které nepřinášejí žádný kouř a zápach. Tvoří ho součást úzkého hřebenu, spadajícího do údolí břevnovského a veleslavínského. Obě těsně přiléhající údolí a vlastní nadmořská výška zaručují výhody po stránce zdravotní: příliv čerstvého vzduchu, ovzduší nezatěžované kouřem města a mlhou. Pro stavbu byl příznivý i geologický ráz pozemku.

3.3. Masarykova vojenská nemocnice

Generální projekt výstavby Masarykovy vojenské nemocnice byl již v r. 1929 zadán k vypracování architektům ing. Adámkovi, ing. Tymichovi a ing. Vojtěchu Kerhartovi, vesměs z Prahy. Užší komisi, složené ze zástupců, znalců a odborníků rezortních oddělení Ministerstva národní obrany, nejlépe vyhovoval projekt navržený arch. Ing. Adámkem z Prahy XIX. Proto mu bylo zadáno vypracování podrobných plánů a rozpočtů. /příloha č. 11/

Celková výstavba nemocnice byla rozložena do tří etap, největší objem prací se soustředil do první z nich, probíhající v letech 1936 – září 1938. V této době byly vybudovány:

- hlavní nemocniční budova s křídly chirurgického a interního oddělení
- hospodářská budova
- kotelna a obytné domy jižní a severní určené pro vojenské gázisty.

Celkové náklady na výstavbu v I. etapě byly vyčísleny částkou 33 240 000 Kč, přímé stavební práce obnášely 11 200 000 Kč.

II. etapa měla bezprostředně následovat a počítala s vybudováním pavilonu pro psychiatrii a nervové oddělení (včetně trestaneckého oddělení), objektu prosektury a ubikací pro rotu pomocného zdravotnictva. III. etapa měla řešit výstavbu infekčního pavilonu, objektu pro oddělení oční, ORL, kožní a venerické a pavilonu plicních onemocnění. Na dokončení všech těchto etap bylo vázáno uvolnění objektů v nemocnici na Karlově náměstí i objektu Clam-Gallasova paláce na Hradčanech.

Hlavní stavitelskou firmou se na základě veřejné soutěže stala firma Viktor Beneš z Prahy – Smíchova. Stavebním dozorem ze strany Ministerstva národní obrany byl jmenován štábní kapitán stavebnictva Bohumil Vaňásek.

Po úplném dokončení měla Masarykova nemocnice disponovat 1235 lůžky normálního stavu, ze kterých bylo 370 určeno pro rotu pomocného

zdravotnictva. V mimořádné situaci mohl být celkový počet lůžek zvyšován na 1766 (zvýšený stav) nebo až na 2090 (nouzový stav). (6)

Celkový stavební program:

Objekt A. Hlavní administrační budova:

velitelství
kanceláře
vyšetřovny (zjišťovací oddělení)
lékárna
zubní ambulatorium
porodnické oddělení
centrální rentgen
laboratoře
přednášková síň

Objekt CH. Chirurgické oddělení

Objekt I. Interní oddělení.

psychotechnické oddělení (bylo později vyřazeno)

Objekt V-O. Pavilon pro choroby:

Oční, ušní a hrtanové, kožní a venerické

Objekt N. Pavilon pro psychiatrii a nervové choroby, s trestaneckým oddělením

Objekt T. Pavilon pro plicní choroby:

roztřídňovací stanice a oddělení pro otevřenou tuberkulózu

Objekt P. Prosektura obsahující:

a) laboratoře bakteriologickou, sérologickou, histologickou a chemickou

- b) kapli, která byla později z programu vyňata, vypravování pohřbů z nemocnice bylo vyloučeno a v centrální budově se zřídila pouze malá kaple pro římsko-katolické vyznání
- c) pitevnu, chladírnu pro mrtvoly, ostatní příslušenství a patologicko-anatomické muzeum

Objekt INF. PAVILON INFEKČNÍ.

Objekt KO. Kotelna se strojovnou, která byla později decentralizovaná do jednotlivých objektů, se skladem uhlí a s transformační stanicí

Objekt H. Hospodářská budova s kuchyní, prádelnou, pokoji pro personál, s jídelnami, skladišti, chladírnami, strojovnami pro ústřední topení a ústřední topení a ústřední větrání s dezinfekční stanicí a lázněmi pro mužstvo roty

Objekt K. Budova pro rotu pomocného zdravotnictva s ubikacemi, učebnami, posluchárnou pro 120 posluchačů, se studovnou, tělocvičnou, sbírkami, velitelstvím roty pomocného zdravotnictva a s ostatním příslušenstvím

Objekt D. Dům s byty důstojníků

Objekt R. Dům s byty rotmistrů a se strážnicí

Úkolem architekta bylo vyřešit problém samostatnosti nemocnice, která byla obtížným úkolem i z hlediska čistě vojenských požadavků. Práce ve vojenském ústavu byla odlišná od práce v ústavu civilním a navíc je jiná v míru a jiná v případě války. Všechny tyto momenty měly vliv již na přípravu stavebního programu.

Tyto okolnosti a povaha pozemku, mj. značné vydání objektů účinkům větrů, vedly projektanta k určitému soustředování jednak celkovému, jednak k soustředování těch úseků, které na sebe navazují při celkovém zachování pavilónového zastavění. Projektant vytvořil velké

nádvoří, kolem kterého seskupil pavilony pacientů. Na tento okruh navazuje hospodářská budova s kotelnou, dům s byty rotmistrů, dům s byty důstojníků při hlavním vchodu a kasárny. Stranou je situován pavilon infekční a prosektura.

Celková výstavba nemocnice byla rozvržena do 3 etap, z nichž I. a II. etapa měly následovat hned přímo po sobě. První etapa byla zahájena r. 1935 a dokončena v září 1938. Byly vybudovány: centrální budova s křídlem chirurgického oddělení a křídlem interního oddělení, hospodářská budova, kotelna a obytné domy. /příloha č.12/

Centrální budova

Jádrem celkové dispozice byla centrální budova, situovaná při hlavním vchodu, obklopující malé nádvoří, která je prořatá protilehlými průjezdy, k nimž navazují 4 schodiště. K těmto schodištím přiléhají v přízemí:

- lékárna
- přijímací kancelář
- zjišťovací oddělení chorob vnitřních
- telefonní ústředna
- místnosti pro dozorčí službu vojenskou a lékařskou
- ambulance, laboratoře a vyšetřovací místnosti interního oddělení
- horské slunce, helioterapie, kaple a přednášková síň

V 1. patře se nacházelo velitelství nemocnice, hospodářská správa, velitelství roty pomocného zdravotnictva (provizorně), zátiší s klubovnou, centrální rentgenologické oddělení (s přístroji diagnostickými a terapeutickými) a zubní ambulatorium.

Ve 2. patře se nacházelo porodnické oddělení, část oddělení chirurgického a skladiště lékárny, otevřená terasa s širokou vyhlídkou. V suterénu byla umístěna vodoléčba s teploléčbou, příslušenství lékárny (umývárna, manipulační místnosti, skladiště), ostatní skladiště a strojovna pro rozvod topení, teplé vody a páry.

Zjišťovací oddělení chorob vnitřních bylo umístěno v přízemí centrální budovy. Bylo určeno k ambulantnímu zjišťování vnitřních chorob mužstva, branců, gážístů mimo hodnostní třídu, civilních zaměstnanců vojenské správy i příslušníků četnictva a všech žadatelů do různých škol a učilišť vojenské správy. Při oddělení byla ústřední laboratoř nemocnice. Oddělení mělo kancelář, oddělené čekárny pro mužstvo a gážísty, vyšetřovací místnosti, vlastní rentgenový kabinet a potřebné zařízení a přístroje k laboratornímu klinickému vyšetřování. Pro personál oddělení byla k dispozici vlastní místnost a koupelna.

O intenzitě ambulantních prací svědčí to, že r. 1938 byly vydány lékařské nálezy 6 002 osobám a v laboratoři provedeno 19 931 vyšetření.

Zubní ambulatorium bylo v 1. poschodí centrální budovy. Hlavní pracovní sál byl rozdělen na 6 boxů a sousedil přímo s pisárnou, čekárnou gážístů a mužstva (obě měly zvláštní vchod), s odpočívárnou, s místností pro zubní techniku, s rentgenem a temnou komorou. Toto umístění se velmi osvědčilo. Chirurgický sál, pracovna přednosty a místnost pro personál byly účelně odděleny.

Zubní ambulatorium mělo dvě telefonické stanice a signalizační zařízení pro jednotlivé pracovníky. Stěny v pracovních místnostech byly částečně obloženy bílými kachlíky, podlahy byly kryty částečně linoleem, v čekárně mužstva a v pracovnách dlaždičkami. Pracovní sál byl vybaven nejmodernějším zařízením a zubolékařskými přístroji.

Chirurgický a interní pavilon.

K centrální budově (pavilon A) se připojují spojovacími křídly na jižní a severní straně pavilony s interním oddělením a oddělením chirurgickým, které v 1. a 2. patře pronikají některými částmi až do centrální budovy. To znamená, že pavilony byly propojeny bez nutnosti vycházet z budovy, což bylo na tehdejší dobu unikátní řešení. Centrální budova oběma spojovacími křídly pavilonů interního a chirurgického tvořila souvislou frontu dlouhou 117 m. /příloha č. 13/

Oba pavilony měly samostatná schodiště a lůžkové výtahy a jsou vzájemně přístupné přes centrální budovu, takže bylo možné podle okolností v určitých obdobích zvětšit jedno oddělení na úkor neúplně obsazeného oddělení druhého.

Vlastní chirurgický pavilon tvaru T měl delší frontu dlouhou 94 m. Halou při schodišti umístěném v centru byl rozdělen na dva traktů pokojové a jeden trakt ošetrovací.

Ošetrovací trakt ve 4 poschodích měl toto hlavní rozdělení:

a) přízemí:

1 ambulance velká, 1 ambulance malá, operační sál nečistý s umývárnu, chirurgický rentgen a příslušenství

b) 1. patro:

velká převazovna, poločistý operační sál. Mezi oběma byla sterilizace. Ke každému sálu přiléhala umývárna pro lékaře. V přilehlých místnostech byly kanceláře oddělení, pracovna primáře a ostatní příslušenství.

c) 2. patro:

dva operační sály čisté se sterilizací uprostřed, po stranách s umývárnami a příslušenstvím

d) suterén:

pod operačními sály je zařízena mechanoterapie, diatermie a teplovzdušné lázně.

Tento ošetrovací trakt byl z vojenských důvodů dimenzován tak, že při normálním provozu nebyl zcela využit.

Operační sály byly přizpůsobeny tak, aby v nich bylo možno pracovat v čas potřeby na dvou operačních stolech.

Operační trakt měl rezervní světelný akumulátorový zdroj, který automaticky vstoupil v činnost, jakmile byl normální proud přerušen. V sálech byly operační lampy zn. „Jas-Operativ“ domácí výroby. Do sterilizací v přízemí a 1. patře chirurgického oddělení byla svedena sterilní voda a fyziologický roztok vyráběné v 2. patře. Sterilizační zařízení bylo vytápěno parou a mělo elektrickou rezervu.

Operační sály měly průčelné a zčásti i vrchní osvětlení okny opatřenými spolehlivým mechanismem k zatemňování.

Vytápění traktu operačních sálů chirurgického pavilonu bylo řešeno stropními tělesy Crittall, doplněnými radiátory s parním topením pro zimní vytápění a pro přitápění v letním období.

Při střední hale chirurgického pavilonu byla v každém patře čajová kuchyně, pokoj sestry a služební pokoj lékaře.

Pokojový trakt byl obohacen prostornou krytou lehárnou na konci pavilonu.

Interní pavilon, rovněž tvaru T, tvořil na jižní straně pozemku trakt pokojů, dlouhý 88 m, s krytými terasami na obou koncích. Uprostřed pokojové fronty byla při lůžkovém výtahu a schodišti v každém patře čajová kuchyně a služební místnosti.

Jižní křídlo interního pavilonu se připojovalo ve svém středu na centrální pavilon spojovacím křídlem obsahujícím vyšetřovací, léčebné a kancelářské místnosti interního oddělení (přízemí) a třídní oddělení lůžkové (1. patro).

Laboratoř oddělení umístěná v přízemí byla vybavena veškerým potřebným zařízením a nejnovějšími přístroji a reagensy pro všechna klinická vyšetřování.

Terapeutický pokoj, umístěný vedle ordinačních místností (pro mužstvo a gážisty), mělo zařízení potřebné k provádění výkonů, které souvisí s vnitřním lékařstvím (punkce, injekce, infúze, biologické reakce, pneumothorax, oscilografie aj.). V sousední místnosti se prováděla elektrokardiografie a určování bazálního metabolismu.

V místnosti pro fyzikální léčbu byl přístroj na krátkovlnnou diatermii a induktoterm, dále pantostat, solux, horské slunce a reflektory pro kombinaci záření ultrafialového a infračerveného.

V suterénu byla místnost pro aplikaci bahenních lázní, parní a horkovzdušné a elektrosvětelné lázně, dále komora pro uhličitou lázeň s plynným CO₂, Tyrnauerovy teploléčebné přístroje na končetiny a chladiče hlavy, štítné žlázy a srdce.

Architektura

Při stavbě nemocnice byly vzaty do úvahy požadavky architekta. Převýšená poloha stavebního místa nad okolím vyžadovala, aby se dbalo i na dálkové pohledy. I z toho důvodu byly nejvhodnější dvoupatrové objekty a ucelenější zastavění většími jednoduchými objekty. Architektura budov je prostá, působící rytmem horizontálně členěných oken. Typického rázu dodávala budovám břidlicová krytina.

Průčelí byla obohacena ve svém vzhladu krytými lehárnami, řazením křidel, otevřenými mezi pavilonem interním i centrálním a pavilonem chirurgickým, průhledy sloupořadím v hlavním vchodu a oběma průjezdy centrální budovy. Aby objekty nemocnice získaly podnož, kterou by přešly do přírodního obrazu vysoké stráně, byl jižní okraj pozemku záměrně osázen keři a stromy.

Vlastní činnost zahájila Masarykova vojenská nemocnice v srpnu roku 1938, kdy byla přestěhována většina oddělení ze staré budovy na Karlově náměstí a z odloučeného oddělení pro nemoci vnitřní z kasáren na Pohořelci. /přílohy č. 14-19/

Po tragickém přerušení vývoje čs. státnosti na jaře roku 1939 se nemocnice zmocnila okupační německá armáda a využila ji jako svou záložní nemocnici-Reserve Lazaret I, Prag. Kapacita byla rozšířena postavením 9 dřevěných baráků na 2 000 lůžek.

Druhou světovou válkou byl vývoj čs. vojenské zdravotnické služby na domácí půdě přerušen. Po rozpuštění československé armády hledalo nemálo lékařů své místo v zahraničním i domácím odboji. Více než 1100 lékařů a nejrůznějších zdravotnických pracovníků působilo v odboji, z toho téměř 800 v odboji zahraničním. Celkem 385 lékařů a lékárníků prošlo

československými jednotkami ve Francii, Anglii, na středním Východě, v severní Africe a na východní frontě. Šlo především o záložní důstojníky zdravotnické služby. Nejvíce lékařů se soustředilo v Anglii. Tamní vláda umožnila dokončit na britských univerzitách lékařská studia medikům, kteří byli v Československu ve 4. a 5. roce studia. V londýnské nemocnici Hammersmith byla vytvořena československá vojenská nemocnice. (3)

Dějiny vojenské nemocnice by nebyly úplné, kdybychom nezmínili její podíl na výchově vojenských lékařů a farmaceutů. Jak již bylo uvedeno, vojenští farmaceuti – záložníci byli na výkon své profese připravováni ve „Škole pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva v záloze“ v délce 6 měsíců. Pokud záložník podepsal závazek a stal se důstojníkem zdravotnictva, pokračoval v přípravě (od roku 1927) na zřízené „Škole pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva“ (z povolání) v Praze. Příprava zde byla organizována v desetiměsíčních cyklech. Celková délka přípravy vojenského zdravotnického odborníka byla 16 měsíců. Samotná výuka byla v rozsahu 1200 vyučovacích hodin. Uvedená délka přípravy platila pro vojenské lékaře. Farmaceuti měli dobu přípravy kratší.

Výuka probíhala v divizní nemocnici č. 1 v Praze, v posádkové nemocnici na Hradčanech a v Hlávkově patologickém ústavu na Slupi. Šerm (od 1929 nahrazen tělocvikem) se vyučoval v bývalé „Kadetce“ a jezdecký výcvik probíhal u jezdeckého pluku č.1 v kasárnách Jana Jiskry z Brandýsa v Karlíně. Studium – příprava ve Škole pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva se týkala, jak již bylo uvedeno, především lékařů.

Škola sídlila v Štefánikových kasárnách na Smíchově, od školního roku 1928/29 přesídlila do Vojenské inženýrské kolejě v Nerudově ulici (kolej byla v roce 1934 zrušena a škola zabrala všechny prostory). Několikrát se měnil název. Původní název „Vojenská škola lékařská“ byl v roce 1928 změněn na „Vojenská lékařská škola“. Dnem 1. 10. 1934 byl název stanoven na „Kurz pro důstojníky zdravotnictva z povolání“, v květnu 1936 byl název změněn na „Kurz na důstojníky zdravotnictva z povolání“. Celkem školu absolvovalo (do března 1939) 332 lékařů. Kolik farmaceutů není zatím známo.

3.4. Vojenská nemocnice v Praze v dějinném vývoji po roce 1945

Léta 2. světové války zasáhla výrazně do sboru vojenských lékařů z povolání. Vedle přímých ztrát v zahraničním a domácím odboji se negativně projevovala odmlka v činnosti českých vysokých škol a skutečnost, že po rozpuštění československé armády v roce 1939 si vojenští lékaři našli nová působiště, která již často nehodlali opustit a do armády se vrátit.

V roce 1945 byly předepsané počty vojenské zdravotnické služby naplněny na 40 %. Ani další roky nepřinesly zásadní obrat, i když byly obnoveny předválečné formy získávání vojenských lékařů. Nedostatek vojenských lékařů z povolání dosáhl kritické meze v letech 1949 až 1950. V urychleně budované a početně velké armádě chybělo 50% lékařů praktiků a 39% specialistů. Zdravotnická služba u 76% vojenských útvarů byla zajišťována pouze lékaři vojenské prezenční služby.

Problém zásadně neřešila ani násilná opatření přijatá komunistickým režimem po únoru 1948. Šlo o zákon č. 85/1948 Sb., na jehož základě nebylo dovoleno propouštět aktivní důstojníky zdravotnické služby do zálohy na vlastní žádost. Zákon byl přísně účelový, nevztahoval se na politická kritéria. Ze zdravotnické služby byli urychleně propouštěni lékaři, kteří byli zejména spjati s odbojem na Západě a nesouhlasili s tehdejšími politickým vývojem. Dalším podtónem těchto paradoxních represí (proklamovaný nedostatek lékařů – propuštění zkušených) byly i rasové důvody. Dopadly často krutě i na „východní“ vojáky.

Produkce vojenského medicínského školství nestačila, proto se personální doplňování vojenské zdravotnické služby často opíralo o §39 branného zákona, který umožňoval povolávání lékařů na dlouhodobá (i několikaletá) mimořádná cvičení. Podstatné a hlavně trvalé výsledky nepřinesly ani další politicky motivované a „stranicky“ úkolované náborové akce mezi lékaři a studenty medicíny, které se kampaňovitě vynořovaly až do počátku 60. let.

Po roce 1945 byly obnoveny všechny hlavní funkce čs. zdravotnické služby a v podstatě vrácena podoba z první republiky. Ke svému původnímu poslání se vrátila i Sborová nemocnice 1. Dělo se tak postupně s ohledem na situaci, která se v ní na konci války vytvořila. Dne 8. 5. 1945 byla nemocnice nejprve obsazena pražskými povstaleckými silami, vzápětí ji převzal od německého osazenstva její poslední předválečný velitel plk. MUDr. Heřman Vaniš s několika štábními důstojníky. Od nich převzala budovy nemocnice Rudá armáda. Její zdravotnická služba zde působila až do 10. srpna 1945, poté byla nemocnice uvolněna. Mezitím se Sborová nemocnice 1 provizorně zařídila v bývalé posádkové nemocnici na Hradčanech a v objektech Uršulinských kasáren, což bylo mimo jiné spojeno s velkým pracovním nasazením při čištění, dezinfekci atd. těchto objektů po německé armádě.

3.5. Ústřední vojenská nemocnice v Praze v letech 1945-2005

Střešovická nemocnice začala naplno fungovat na podzim roku 1945, i když nadále některá oddělení (oční a kožní) zůstala na Hradčanech. Panoval zde čilý ruch. Vrátila se část předválečného lékařského osazenstva – dr. Tomšík, Šedivý, Bláha, Vích, Černý, Pokorný. Přibyli další, mladší, zejména ti, kteří plnili reverzální závazky vůči armádě. Vojenskou nemocnicí 1 TGM, jak se nyní nazývala, prošla také řada lékařů ze zahraničních čs. jednotek s válečnou praxí.

Nemocnice plnila vedle hlavního úkolu léčebné činnosti i úlohu školícího centra. Barákové zástavby nemocnice bylo využito pro zřízení obnovené Školy důstojníků zdravotnictva a lékárnictva v záloze, v nemocnici našla nové sídlo rovněž znovuobnovená Vojenská škola lékařská. V následujícím roce přibyla ještě i dvouletá ošetrovatelská škola pro zdravotnice, které přišly s jednotkami 1. čs. armádního sboru. /příloha č. 20/

Časté poválečné personální změny se postupně zklidnily. V roce 1947 v čele jednotlivých oddělení stanuli: dr. Šedivý – interní odd., dr. Kohn –

zjišťovací, dr. Vích – chirurgické, dr. Černý – stomatologie, dr. Pokorný – neurologicko – psychiatrické, dr. Horák – krční, dr. Kodíček – porodnické, dr. Bláha – urologické, dr. Lotta – fyziatrické, dr. Spinadel – anesteziologické (první v republice). Lékárnu vedl Ph.Mr. Pivný. K 1. lednu 1947 přešlo do nemocnice bývalé vojenské oddělení Bakteriologicko – sérologického ústavu Karlovy univerzity. Bylo přetvořeno v Ústřední zdravotnickou laboratoř, v čele stanul dr. Chvapil.

V této době vojenská nemocnice v Praze nemá valnou pověst. Časté změny organizační i personální znamenaly, že kvalita léčby nebyla dobrá a z kdysi prioritní vojenské nemocnice se stala nemocnice průměrná. Podívejme se, jak na tuto dobu vzpomíná jeden z jejich lékařů, prof. MUDr. Vladimír Beneš, DrSc.

V poválečných letech, kdy čerstvé absolventy medicínských fakult děsily i ve snech umístěnky na Slovensko, Ostravsko a do pohraničí, měla vojenská nemocnice v Praze privilegium přijímat mladé lékaře bez umístěnky. V roce 1949 jsme se do Ústřední vojenské nemocnice v Praze přihlásili čtyři. Tak špatnou, ba odpudivou pověst měla vojenská medicína, hodnocená v té době zkušeností Švejka. Poměry, do kterých jsem přišel, byly opravdu špatné. Nemocnice žila z německých zásob léků, obvazového materiálu i prádla. Ještě v roce 1949 byl nedostatek ložního prádla. V celé nemocnici bylo jen několik diplomovaných sester, nemocným sloužili vojáci z pověstné roty pomocných zdravotníků a několik zaškolených ošetřovatelek.

Dobří lékaři, kteří přišli se západní armádou, byli na postupném odchodu jako nežádoucí. Mezi nimi i zakladatel české anestezie dr. Spinadel. Naštěstí nemohla kádrová politika komunistické strany nadělat v medicíně takové škody jako v jiných odvětvích. Ustanovení MUDr. Zdeňka Kunce primářem, či jak se později říkalo náčelníkem chirurgického oddělení, znamenalo významnou změnu. Dr. Kunc byl skvěle vyškolen na předních pražských klinikách, byl cílevědomý, ctižádostivý a nesmírně pilný. Chirurgie se za jeho vedení stala brzy těžištěm práce nemocnice. Pod vynikajícími výsledky rychle mizela představa švejkovské vojenské nemocnice. Pacienti to brzy pochopili a dostat se do vojenské nemocnice platilo brzo jako důkaz protekce. MUDr. Kunc operoval, přednášel, publikoval, jezdil do ciziny a tak strhával další kolegy a celá oddělení. Vedle dr. Kunce nebylo možno lenořit.

Odborná úroveň lékařů rychle rostla. Nově postavený internát pro sestry přilákal absolventky zdravotnických škol. Hlavní sestra mohla vybírat ty nejlepší, a tak se brzo po bok lékařů postavily vynikající, odborně vzdělané, ukázněné sestry. Nemocnice rostla, postavila se velitelská budova s lékárnou, pavilony pro ušní, oční a kožní oddělení, pak pro interní obor, psychiatrii a laboratoře. To už dávno dr. Kunc rozdělil své oddělení na ortopedii, chirurgii hrudní a břišní a svou vlastní neurochirurgii. Jeho oddělení se stalo složitou cestou v roce 1959 neurochirurgickou klinikou fakulty všeobecného lékařství.

Byl tu výborný kolektiv lékařů a sester, dr. Kunc vládl svou odbornou autoritou.

Já, jako jeho zástupce, jsem měl na starosti administrativu a provoz, ale mimo to jsem přispíval ke stmelení kolektivu, jak se tenkrát říkalo, svými programy na nejrůznějších oslavách, ke kterým jsme našli vždycky příležitost. Byly to narozeniny šéfa, jeho vědecký postup a udílení řádů, ale i Mikuláš, Vánoce, zkrátka co se dalo. S několika nadšenci jsem provozoval kramářské písničky, tělocvičná vystoupení a hlavně parodie oper, které jsme předváděli i na velkých národních kongresech. S renomovaným režisérem a kameramanem jsme dokonce natočili grotesku „Učitel a žák“, která se dosud občas promítá na mezinárodních kongresech. Ostatní oddělení nezůstávala pozadu a tak rostla společenská prestiž nemocnice. V padesátých letech byl v nemocnici pěvecký kroužek mládežnic, jak bylo tehdy v módě. Zpívaly se častušky a budovatelské písně. Později vznikl dokonce kroužek ochotnického divadla, který zkoušel někdy až příliš pilně i přesčas.

Musím přiznat, že jsem žádné představení neviděl. Pověstné byly bály a maškarní ROH. Tancovalo se v tělocvičně, byla soutěž masek, z neurochirurgie jsme šli jednou za Sněhurku a sedm trpaslíků, dr. Kunc byl největší trpaslík. V nemocnici proto každý věděl, jak dr. Kunc operuje a jak tancuje.

Akce ROH vedl „tribun lidu“, nezapomenutelný Jindra Schovánek. Za vrcholné období Ústřední vojenské nemocnice považují „zlatý věk“ velitele generála Františka Engla, který nastoupil v roce 1959. V té době už byla nemocnice dobře materiálově i personálně vybavena, pracovala jako dobře zajetý stroj, v některých oborech byla na úrovni nejlepších klinik ve státě. František Engl uměl dokonale využít všech výhod, které vojenská nemocnice v té době měla. Nejen těch vnitřních, ale i vnějších, jejichž základ byl v neúměrném preferování armády. Tehdy ještě byla studená válka. Generál Engl byl víc dokonalý manažer než voják, ačkoliv prošel celým tažením východní armády. Málo nařizoval, ale spolupracovníky nenápadně vedl... Englova zlatá doba koresponduje s obdobím politického tání. Pražské jaro našlo ve vojenské nemocnici, jako v každém kolektivu inteligence, jednoznačnou podporu. Mezi vedoucími pracovníky snad nebyl jediný, kdo by nepochopil neudržitelnost dogmatického komunismu. Konec byl katastrofální. Ústřední vojenská nemocnice byla po sovětské okupaci nejprve prohlášena jedním ze tří protistranických center v naší armádě. Byla proto určena k exemplárnímu potrestání, 17 lidí mělo být vyloučeno a propuštěno. Byl prý mezi nimi i dr. Kunc, ale v té době došel na sovětské velvyslanectví dopis slavného sovětského akademika K., který žádal, aby se jeho příteli dr. Kuncovi nezkřivil vlas. Pan akademik zřejmě dobře znal scénář sovětských okupací. Později jsem soudil, že tento dopis znamenal výrazné omezení zamýšlené likvidace. Tuto verzi jsem slyšel z úst politického pracovníka, který později kopal v tunelech metra. Generál Engl byl jako delegát nelegálního sjezdu strany nejprve ze strany vyloučen, pak znovu přijat, z nemocnice však byl vyhozen. Jeho nástupcem se stal dr. Václav Štastný. Začaly prověrky a čistky, v nichž pokračoval i Štastného nástupce generál Szabo. Nelze mu upřít snahu o spravedlnost, plnil však přesně a iniciativně všechna nařízení strany, prodchnutá v té době Brežněvovskou válečnou doktrinou. Za necelých 10 let panování těchto dvou generálů odešlo z nemocnice asi 70 lékařů! Někteří byli vyhozeni, jiní odešli dobrovolně, někteří byli předčasně penzionováni. Po této

čistce vynikajících odborníků měl náčelník odvahu na shromáždění prohlásit, že úroveň nemocnice stoupla! Vojenská nemocnice samozřejmě nebyla jedinou institucí, v níž odborná úroveň klesla. Byl to jev obecný. V nemocnici se to ovšem projevuje snížením léčebné úrovně, tedy nemocností a úmrtností pacientů.

Zásadně změněné politické poměry po roce 1948 vytvářely obrysy rámce další existence a vývoje nemocnice. Podmínky jediného a nesmlouvavého vzoru – SSSR - se týkaly i rozpracování a využívání válečných zkušeností.

V roce 1950 došlo k zásadní změně v organizační výstavbě armády. Nově vznikl také stupeň Hlavní týl, jehož organickou součástí se staly druhy služeb, tj. i zdravotnická. Dosavadní VI. odbor MNO (zdravotnický) zanikl a byla vytvořena Hlavní zdravotnická správa Hlavního týlu (HT/HZS), od října 1951 přejmenovaná na Zdravotnickou správu (HT/ZS). Po dalších téměř 40 let bylo řízení zdravotnické služby v armádě podřízeno týlovým funkcionářům.

Ústřední vojenská nemocnice (od roku 1950) byla přímo podřízena HT/ZS. Představovala nejlépe organizované, vybavené a dotované zdravotnické zařízení celé tehdejší ČSLA. V případě potřeby byla poprvé v historii využívána civilními zdravotnickými složkami.

První polovina 50. let se vyznačovala promítáním a uváděním nových a častých organizačních změn ve výstavbě zdravotnické služby do praktické činnosti nemocnice. Velmi rušná byla oblast personální. Zrušením roty pomocného zdravotnictva se rozšířila skupina občanských zaměstnanců. Nemocnice začala plnit úlohu centra přípravy nových vojenských lékařů po promoci, kteří ukončili základní studium na Vojenské lékařské akademii v Hradci Králové (od roku 1951). Rok 1951 znamenal i první krok v poválečné dostavbě nemocnice. Do provozu byly uvedeny Domov sester a ústavní jesle.

Vypjatá doba však přinesla i vynucené zapojení lékařů a středních zdravotnických pracovníků nemocnice ve válečném konfliktu. V čs. nemocnici Červeného kříže, jak zněl oficiální název zasazené chirurgické

polní pohyblivé nemocnice, se na korejském bojišti v letech 1952 – 1953 vystřídalo několik desítek osob (společně s VLA). Tato mise pokračovala účastí v Dozorčí neutrální komisi.

K obrazu doby však patří i pokusy o ideologizaci lékařských věd. Hlavními rysy Ústřední vojenské nemocnice však byly úspěchy na poli medicínském a kvalita poskytované péče.

V roce 1955 vzniká Vědecká rada náčelníka ÚVN (obdobně tomu bylo na stupni HT/ZS). To signalizuje další výrazný a dlouhodobý rys činnosti nemocnice – vědeckovýzkumnou oblast. Je dotován lidsky, materiálově, včetně priorit v přístupu k tehdejším nejnovějším technologiím. Vědeckou práci výrazně urychlovalo vnášení požadavků na zkoumání medicínských aspektů použití zbraní hromadného ničení, což bylo dominující zaměření vyplývající z vojensko- strategických zájmů tehdejší koalice.

Ve 2. polovině 50. let byly uvedeny do provozu další nové součásti ÚVN: v roce 1956 pavilon X, kam je umístěna Ústřední zdravotnická laboratoř, oddělení patologicko – anatomické a Vojenský ústav soudního lékařství, v roce 1959 byl předán objekt neurologicko – psychiatrického pavilonu. K významným změnám patřilo zřízení Vojenského ústavu hygieny, epidemiologie a mikrobiologie (1957), ale i skutečnost, že do nemocnice na Bulovce bylo přemístěno oddělení TBC a respiračních nemocí ÚVN.

V roce 1959 byla v ÚVN otevřena první klinika – neurochirurgická klinika lékařské fakulty UK, jejíž základ tvořilo neurochirurgické oddělení nemocnice. Růst vědecké prestiže ÚVN dokumentuje i zahájení tradice jejích vědeckých konferencí v roce 1960. V této době jsou dostavěny i nové provozní budovy – čistící stanice, trafostanice, proviantní sklady.

Dominujícím rysem v činnosti ÚVN je rozvoj odborné medicínské činnosti, uplatňování nových poznatků v praktické činnosti (to se odráželo i ve změnách v organizaci pracovišť). Je řešena problematika nových léčebných metod a postupů včetně klinického ověření. Zdravotnický

výzkum vyvinul nové léčebné prostředky, přístroje, nové druhy obvazového materiálu, soupravy první pomoci apod. 60. léta jsou i více nakloněna k získávání a výměně medicínských poznatků na světových forech.

Pak ovšem nastala okupace tehdejšího Československa Sovětskou armádou. Projevy a důsledky tohoto aktu neminuly ani ÚVN a její jednotlivá pracoviště. Patřil k nim např. nucený odchod některých pracovníků z nemocnice či ovlivnění možností profesionálního růstu a služebního postupu u některých dalších.

Také mezinárodní izolace, respektive jen jednostranná orientace příznačná zejména pro 70. léta, ovlivnila vědeckovýzkumnou a odbornou činnost. Jedním z obecných důsledků tohoto stavu bylo její opožďování za výdobytky vědy a technologického pokroku ve světovém měřítku.

Přesto plnila ÚVN úlohu uznávaného centra čs. medicíny. Vysoká profesionalita a pevné odborné zaměření byly orientací, která do značné míry překlenula snahy o zpolitizování medicíny. Stala se tak devizou, která osvědčila svou platnost i v nadcházejících nových podmínkách.

Po roce 1989 nastává nová etapa vývoje vojenské nemocnice. Její úloha jako vrcholného centra vojenské medicíny je posílena. Jsou vypracovány a postupně realizovány plány rozvoje a výstavby. Celý areál se modernizuje, vznikají nové pavilony a kliniky. /příloha č. 21 – 23/

Ústřední vojenská nemocnice Praha je výcvikovým, vzdělávacím a odborným léčebným zařízením Armády České republiky, které poskytuje komplexní zdravotní péči na úrovni fakultních nemocnic. ÚVN posuzuje zdravotní stav vojáků v činné službě a žadatelů o vstup do Armády ČR. Léčebná a preventivní péče je poskytována nejen příslušníkům AČR, ale i dalším pojištěncům smluvních zdravotních pojišťoven a samoplátcům.

Od roku 1994 se ÚVN stala příspěvkovou organizací a otevřela se i civilnímu obyvatelstvu, postupně narůstá počet ošetřených pacientů a to jak ambulantních, tak i hospitalizovaných. rozšiřují spektrum

poskytovaných odborných medicínských služeb, zavádějí nové léčebné a vyšetřovací postupy, zkvalitňují péči o pacienty a v souladu se světovými trendy zkracují délku hospitalizace. Nemocnice poskytuje téměř kompletní spektrum zdravotnických služeb s výjimkou dětského lékařství, porodnictví, kardiologie, léčby infekčních chorob a popálenin. Nemocnice úzce spolupracuje s dalšími vojenskými nemocnicemi v ČR.

ÚVN má charakter všeobecné fakultní nemocnice zajišťující komplexní péči, jsou však oblasti, ve kterých se snaží profilovat s ohledem na svou roli v kontextu vojenského zdravotnictví. Za prioritu považuje urgentní medicínu, v chirurgických oborech se zaměřuje na péči o pacienty s mnohočetnými poraněními (polytraumata) včetně úrazů centrální nervové soustavy.

Pro plnění uvedených úkolů má následující oddělení a kliniky:

Anesteziologicko - resuscitační oddělení
Oddělení nemocí z povolání

Centrum ambulantní péče
Oční klinika

Emergency
Onkologie

Farmacie
Operační sály

Gynekologie
Ortopedie

Krevní transfúze
Osteocentrum

Chirurgická klinika
ORL

Interní klinika
Psychologie

Intenzivní péče
Psychiatrie

Kožní oddělení
Rehabilitace

Následná péče
Radiologické oddělení

Neurochirurgická klinika
Stomatologie

Neurologie
Urologie

Nukleární medicína

Ústřední vojenská nemocnice dbá o nejvyšší kvalitu poskytování zdravotnické péče. Nemocnice v roce 2004 úspěšně ukončila mezinárodní akreditační proces garantovaný organizací Joint Commission International (JCI). ÚVN Praha se připravovala na tuto akreditaci více než tři roky a v prosinci 2004 se stala první nemocnicí ve střední a východní Evropě, která mezinárodní akreditaci získala. Zařazuje se tak k cca 60 nemocnicím v Evropě, které již toto ocenění mají. /příloha č. 24/

Mezinárodní akreditace vyžaduje, aby posuzované zařízení prokázalo shodu s více než 300 standardy vypracovanými mezinárodní odbornou komisí. Z 1500 parametrů, které byly hodnoceny, ÚVN Praha splnila 99,5 %.

JCI usiluje o podporu zvyšování kvality v každodenní práci a péči o pacienty. Naplněním standardů JCI prokázala ÚVN, že poskytuje péči odborně kvalitní a z hlediska pacienta bezpečnou. Certifikát platí pouze tři roky, v roce 2007 bude ÚVN statut akreditované nemocnice obhajovat. (103)

V roce 2005 proběhla anketa, která zjišťovala postavení ÚVN mezi nemocnicemi a znalosti o této nemocnici. 51,9 % respondentů hodnotí nemocnici jako kvalitní a bezpečnou pro pacienta, 28,5 % ví, že nemocnice získala mezinárodní certifikát kvality, 10 % respondentů uvádí, že s touto

nemocnicí nemá dobré zkušenosti, 5,6 % se domnívá, že je to nemocnice jako každá jiná a 4,1 % o této nemocnici nic neví – uvádí, že se jim při uvedení zkratky ÚVN nic nevybaví.

Velkou pozornost věnuje vedení nemocnice etické stránce činnosti. Má svoji etickou komisi, která zasedá vždy první pondělí v měsíci. Etická komise ÚVN Praha je nezávislým orgánem, který ustanovuje ředitel ústavu. Jedním z jejích hlavních úkolů je zabývat se problematikou klinického zkoušení léčiv a výzkumných projektů z hlediska pacientů a v souladu se zásadami GCP. Etická komise se ve své práci řídí platnými právními normami a vychází ze zásad Etické komise MZČR.

Tab.č. 5 Členové etické komise

MUDr. Jiří Janatka	lékař Psychiatrické oddělení ÚVN Praha	předseda
MUDr. Petr Hrabal	primář Oddělení patologie ÚVN Praha	zástupce předsedy
Ing. Silvie Burešová	referent Oddělení řízení organizace ÚVN Praha	tajemník
MUDr. Zdeněk Šňupárek	lékař Vojenský ústav soudního lékařství ÚVN Praha	člen
MUDr. Jakub Černý	lékař Anesteziologicko-resuscitační oddělení ÚVN Praha	člen
MUDr. Svatopluk Solař	primář Interní klinika 1. LF UK a ÚVN Praha	člen
PhDr. Jiří Kloze	psycholog Ústřední lékařsko-psychologické oddělení ÚVN Praha	člen
MUDr. Dušan Bartoš, CSc.	ředitel Ústav leteckého zdravotnictví	člen

Na závěr uvádíme přehled velitelů a náčelníků nemocnice. Před rokem 1894 měli velitelskou a kázeňskou pravomoc v nemocnici i nelékaři – velitelé zdravotního oddělení (oddílu) č. 11. Lékaři působili jako odborní konzultanti. Vedoucí lékař se často měnil. V letech 1884 – 1893 se působili v nemocnici následující vrchní štábní lékaři 1. tř.: dr. Franz Christ, dr. Ernst Chimani, dr. Johann Schnoll, dr. Jakob Muller, dr. Anton Gottwald a dr. Philipp Schulhof. Od roku 1894 působí v nemocnici v letech:

1894 – 1897	Vrch. št. lékař 1. tř. (gen. št. lékař) dr. Jan Strejček
1897 – 1898	Vrch. št. lékař 1. tř. dr. Clemens Urpani
1899 – 1901	Vrch. št. lékař 1. tř. (gen. št. lékař) dr. Carl Nusko
1901 – 1902	Vrch. št. lékař 1. tř. dr. Julius Kury
1903 - 1904	Vrch. št. lékař 1. tř. dr. Johann Schofer
1904 – 1908	Vrch. št. lékař 1. tř. dr. Wilhelm Zeisberger
1908 – 1912	Vrch. št. lékař 1. tř. (gen. št. lékař) dr. Julius Schwarz
1913 – 1915	Vrch. št. lékař 2. tř./1. tř. (gen. št. lékař, gen.) dr. Karel Franz (doc. prof.)
1915 – 1916	Vrch. št. lékař 1. tř. (gen. št. lékař, gen., gen. šef) dr. Jaromír Pečírka
1916 – 1918	Vrch. št. lékař 2. tř./1. tř. dr. Franz Halbhuber
1918 – 1921	Vrch. št. lékař 1. tř./plk. dr. Josef Káš
1921 – 1924	Plk./gen. dr. František Jaroš
1924 – 1928	Plk./gen. dr. Josef Mandaus
1928 – 1931	Plk./gen. dr. Josef Smělý
1931 – 1934	Plk. dr. Dominik Vymětal
1934 – 1935	Plk. dr. Alfred Pazderník
1.1.1936 – 8.3.1939	Plk. dr. Vladislav Kříž
8.3.1939 – 15.3.1939 a 9.5.1945 – 1946	Plk. dr. Heřman Vaniš
1946 – 1948	plk./brig. gen. dr. Leopold Firt
1948 – 1950	plk./genmjr. dr. František Černý
1950 – 1956	plk./genmjr. dr. František Šrytr
1956 – 1958	plk./genmjr. dr. Josef Praveček
1958 – 1959	genpor. doc. dr. Josef Škvařil
1959 – 1970	genmjr./genpor. dr. František Engel

1970 – 1976	plk. dr. Václav Štastný (doc.)
1976 – 1986	plk./genmjr. dr. Jozef Sabo
1986 – 1993	plk./genmjr. doc. dr. Vladimír Dbalý, CSc.
1993 – 1995	plk. dr. Zdeněk Heinzl
1995 – 2003	plk. dr. Miroslav Bartoš, CSc.

Současné vedení Ústřední vojenské nemocnice:

Ředitel nemocnice	pplk. MUDr. Štefan Brunclík
Náměstek ředitele pro LPP	MUDr. Ladislav Lednický
Náměstek ředitele pro ekonomické řízení	ing. Jaroslava Němcová
Náměstek ředitele pro logistiku	plk. gen. št. ing. Rudolf Plzák
Náměstek ředitele pro farmacii	plk. Ph.Mr. Stanislav Suchánek
Náčelník odboru personalistiky a řízení organizace	mjr. Ing. Zdeněk Brabec
Hlavní sestra	Bc. Lenka Gutová

4. Dějiny lékárny vojenské nemocnice v Praze

4.1. Vznik a budování lékárny posádkové nemocnice č. 11 za Rakouska a Rakouska -Uherska

O počátcích, vzniku a budování lékárny posádkové nemocnice č. 11 nemáme mnoho záznamů. Vojenská nemocnice vznikla v roce 1781, ale v souladu s tehdejší praxí bylo její zásobování léčivy svěřeno nejprve vídeňským lékárníkům. Přesně nevíme, jakou velikost měla vojenská lékárna a kde byla umístěna. Poté zásobování všech vojenských lékáren převzal velkodrogista Natorp. Teprve od roku 1894 vzniká profesionální vojenská farmacie a tím je dán i počátek vojenské lékárny. Vojenská medikamentní režie vznikla v roce 1794, ale vojenské lékárny jsou budovány teprve na základě výnosu Vojenské medikamentní režie z 12. února 1802. Lze s určitostí říci, že existence vojenské lékárny je doložena od roku 1902. (59)

Lékárna byla i s laboratoří a příručním skladištěm léků po mnoho let umístěna na jižním konci prvního poschodí nemocnice, která se v té době nacházela na Karlově náměstí. Hlavní sklad a zásoby pro mobilizaci byly uloženy v Ostrovní ulici v přízemí budovy zdejšího vojenského vědeckého ústavu. Roku 1898 se lékárna přestěhovala i se všemi zásobami do místnosti v přízemí nemocnice, počínajíc od hlavní brány až ke kostelu sv. Ignáce, a byla zpřístupněna zvláštním vchodem z Karlova náměstí. Pro hořlavé a výbušné látky byl upraven v zahradě malý izolovaný sklep. (7)

Seznam lékárníků, kteří pracovali v lékárně od jejího vzniku, není k dispozici. Některé dílčí údaje se nacházejí v archivu ve Vídni, další ve Vojenském archivu v Praze – Vojenská invalidovna. Tyto jsou vzhledem k povodni nedostupné. Podrobnější záznamy máme až od roku 1879. Při dokladování pracovníků lékárny vycházíme z údajů let 1879-1918, kde je na prvním místě uvedeno příjmení a poté jméno. Z hlediska pravopisu je tomu naopak (nejprve jméno, poté příjmení), ale držíme se historické dokumentace.

**Tabulka č.6: Lékárníci Lékárny posádkové nemocnice č. 11 –
Praha s filiálkou na Hradčanech**

ROK	PŘEDNOSTA	PRACOVNÍCI
1879	Langer Hynek OI	Svatopluk A
1880	Langer Hynek S	Rosenberg Václav OIII Kozák Girtler Josef OII
1881	Langer Hynek S	Hausner Engelberth OI Girtler František OIII Kozák Svatoopluk OIII Rolletschek Adolf OIII
1882	Langer Hynek S	Girtler František OIII Kozák Svatoopluk OIII
1883	Langer Hynek S	Girtler František OIII Kozák Svatoopluk OIII
1884	Langer Hynek S	Giltler František OIII Kozák Svatoopluk OIII
1885	Langer Hynek S pensionován? Slabyhoudek Josef OI	Bayer I. A
1886	Slabyhoudek Josef S	Dolanský František OIII Bayer I OIII
1887	Slabyhoudek Josef S 3.5.1886	Dolanský František OIII 2.10.1884 Bayer I OIII 3.10.1885
1888	Slabyhoudek Josef S 3.5.1886	Dolanský František OIII 2.10.1884 Bayer I OIII 3.10.1885
1889	Slabyhoudek Josef S 3.5.1886	Dolanský František OIII 2.10.1884 Bayer I OIII 3.10.1885
1890	Slabyhoudek Josef S 3.5.1886	Dolanský František OIII 2.10.1884 Bayer I OIII 3.10.1885
1891	Slabyhoudek Josef S 3.5.1886	Bayer I OIII 3.10.1885
1892	Slabyhoudek Josef S 3.5.1886	Hierschl Edvard OI 1.10.1885 Schlasching Ludvig OIII 2.5.1887
1893		
1894	Hedánek Jindřich S 1.11.1888	Hierschl Edvard OI 1.10.1885 Matějka Josef OIII 3.5.1892
1895	Hedánek Jindřich S 1.11.1888 pens.	Hierschl Edvard OI 1.10.1885 Matějka Josef OIII 3.5.1892
1896	Ebenhöh Jan S 3.5.1896	Hierschl Edvard OI 1.10.1885 Matějka Josef OIII 3.5.1892
1897	Ebenhöh Jan S 3.5.1896	Hierschl Edvard OI 1.10.1885 Matějka Josef OIII 3.5.1892
1898	Ebenhöh Jan S 3.5.1896	Hierschl Edvard OI 1.10.1885 Matějka Josef OIII 3.5.1892
1899	Ebenhöh Jan S 3.5.1896	Hierschl Edvard OI 1.10.1885 Matějka Josef OII 2.5.1899 Pleskot Jan A
1900	Ebenhöh Jan S 3.5.1896	Blaschko Adolf OI 1.5.1889 Matějka Josef OII 2.5.1899
1901	Ebenhöh Jan S 3.5.1896	Blaschko Adolf OI 1.5.1889

1902	Ebenhöh Jan S 3.5.1896	Buchberger Karel A 1.5.1902
1903	Ebenhöh Jan S 3.5.1896	Buchberger Karel A 1.5.1902
1904	Ebenhöh Jan S 3.5.1896	Buchberger Karel A 1.5.1902 Kořán Jan A 1.3.1901
1905	Ebenhöh Jan S 3.5.1896	Lippay Karel, OI 2.11.1895 ,? Kořán Jan OIII 1.11.1904
1906	Heidrich Arnošt S 1.5.1901	Lippay Karel, OI 2.11.1895 Kořán Jan OIII 1.11.1904
1907	Heidrich Arnošt S 1.5.1901	Kořán Jan OIII 1.11.1904 Zadrobilek V. A
1908	Heidrich Arnošt S 1.5.1901	Senft Em. OII 1.11.1904 Kořán Jan OIII 1.11.1904 Zadrobilek V. A
1909	Heidrich Arnošt S 1.5.1901	Senft Em. OII 1.11.1904 Kořán Jan OIII 1.11.1904 Zadrobilek V. A
1910	Heidrich Arnošt S 1.5.1901	Senft Em. VO 1.11.1904 Rybář Fr. O 1.5.1905 Zadrobilek V. A
1911	Heidrich Arnošt VS 1.11.1910	Senft Em. VO 1.11.1904 (na dovolené) Rybář Fr. O 1.5.1905 Zadrobilek V. O 1.11.1910
1912	Heidrich Arnošt VS 1.11.1910	Senft Em. VO 1.11.1904 (na dovolené) Rybář Fr. O 1.5.1905 Zadrobilek V. O 1.11.1910
1913	Matějka Josef S 1.11.1913	Rybář Fr. O 1.5.1905 Zadrobilek V. O 1.11.1910
1914	Matějka Josef S 1.11.1913	Rybář Fr. O 1.5.1905 Pleskot Jan VO 1.11.1908
1915	Matějka Josef S 1.11.1913	Pleskot Jan VO 1.11.1908 Rybář Fr. VO ??? Kába Antonín A ???

Od r.1906 do 1912 byl přednostou lékárny vynikající vojenský lékárník Ph.Mr.Arnošt Heidrich, který po řadu let byl přednostou vojenské lékárny v Josefově. Vedle odborné zdatnosti na sebe upozornil svými články o bitvách na Královéhradecku z r. 1866, po strategické stránce náležitě oceněnými i pruským generálním štábem. Proto byl pověřen řízením nejprestižnější vojenské lékárny na našem území, pražské vojenské lékárny.

Velké vážnosti se těšil i jeho nástupce Ph.Mr. Josef Matějka. Po nějakou dobu byl lékárně přidělen Ph.Mr. Em. Senft, jehož německé knížky o vyšetřování moče a o mikroskopickém vyšetřování močových usazenin a vody došly značného rozšíření. Senft byl jeden z nejlepších farmakognostiků v bývalém Rakousku. Po převratu se vrátil z Vídně do Prahy a stal se tu docentem na české technice, záhy však zemřel. (1)

4.2. Budování divizní lékárny č.1

Po vzniku Československa se vojenská nemocnice v Praze a její lékárna staly jednou z nejdůležitějších v systému vojenského zdravotnictví. V souladu s reorganizací byla přejmenována na lékárnou divizní nemocnice č. 1. Vojenská nemocnice a vojenská lékárna nadále byla umístěna na Karlově náměstí. Po vybudování vojenské nemocnice ve Střešovicích se do nových prostor přestěhovala i lékárna. Přestěhování do nových prostor bylo přínosné, protože lékárna již byla budována v souladu s ustanovením předpisu S-II, tj. normou vybavení vojenských lékáren. /příloha č. 19/

Lékárna byla umístěna v centrální budově ve třech podlažích, a to v suterénu, přízemí a II. podlaží. (7)

Úkolem lékárny bylo přejímat, ukládat, konzervovat a vést v evidenci léčiva a lékárnické potřeby, vyrábět některé galenické přípravky, přezkoušet léčiva dodaná vojenskými zdravotními sklady, resp. léčiva nakoupená, a vydávat uvedený zdravotní materiál:

- 1) oddělením vlastního ústavu,
- 2) šéflékařům a šéfveterinářům vojenských útvarů
- 3) oprávněným osobám jednak na lékařský předpis, jednak v běžném prodeji.

Pro tyto úkoly měla lékárna účelně umístěné místnosti. V přízemí byly kanceláře správy lékárny, officína s přilehlou čekárnou, přípravná léků, laboratoře, příruční skladiště a kancelář oficianta. V suterénu a v II. poschodí bylo umístěno hlavní skladiště lékárny. Kromě toho se v suterénu

nacházela umývárna, balárna, skladiště skla, beden a výroba ledu. Uprostřed oficíny bylo osm pracovních stolů z ocelového plechu, sestavených do dvou skupin po čtyřech stolech. Stoly byly vybaveny přívody elektrického proudu na zapojení stolních lamp a elektrických vařičů. K uložení běžných léčiv sloužily ocelové regály se zásuvkami ve spodní části a skříně s posuvnými dvířky. S oficínou sousedila tzv. přípravná léků pro oddělení vlastní nemocnice.

Přípravná léků byla spojena s oficínou a s farmaceuticko-galenickou laboratoří, která sloužila k přípravě tinktur, sirupů, mastí, pastilek, různých roztoků, infuzí, dekokt, injekcí apod. a byla vybavena všemi potřebnými stroji, přístroji a vnitřním zařízením. Na zdi laboratoře byl upevněn automatický destilační přístroj a vedle byl umístěn topný stůl se sklopným kotlem na vaření a s topnou deskou. Destilační přístroj i topný stůl byl vyhříván vodní parou. Mimo to byl v laboratoři umístěn přístroj na výrobu pastilek, třecí stroj na masti s elektrickým pohonem, sterilizátor, stroj na výrobu čípků apod.

Za farmaceuticko-galenickou laboratoří byla samostatná laboratoř analytická, v níž lékárna zkoušela jakost léčiv dodaných nejen vojenskými zdravotnickými sklady, nýbrž také léčiv zakoupených lékárnou nebo MNO. Laboratoř byla vybavena laboratorním pracovním stolem tak jako v laboratoři galenické, ocelovými skříněmi na stěnách i ve zdi, sloužícími k uložení chemického skla a jiných potřeb, dvoudílnou kovovou a zasklenou digestoří na konsolách, elektrickou sušárnou a centrifugou.

Dvě místnosti za analytickou laboratoří a kanceláří oficianta byly zařízeny dřevěnými regály a sloužily lékárně jako příruční skladiště. Léčiva pevná – prachy – tam byly uloženy v jedné místnosti odděleně od léčiv tekutých. Obě místnosti sloužily zároveň k přípravě léků požadovaných šéflékaři a šéfveterináři vojenských útvarů na odběrní knížky.

Z příručního skladiště se doplňovaly léčiva v oficíně a v přípravně léků pomocí pojízdného stolku s gumovými kolečky.

Mimo uvedená skladiště byla v suterénu umístěna lednice se stroji na výrobu ledu k účelům technickým v blocích i k vnitřním účelům v malých kostkách, dále umývárna na umývání nádob a náradí, vybavená umývacím stolem a sušicím zařízením, a konečně balírna a výpravna lékárny s automatickou váhou do 200 kg zn. Kamor a s dlouhými dřevěnými stoly.

Umývárna byla spojena příručním výtahem na 50 kg s oficínou a přípravnou léků. Suterén, přízemí a II. poschodí byly spojeny výtahem na 500 kg. (7)

4.3. Personální obsazení vojenské lékárny

Protože vojenská nemocnice č. 1 je největší v systému vojenských nemocnic, odpovídá jejím u významu personální obsazení vojenské lékárny. V letech 1918 ve lékárně pracovali následující lékárníci.

Tabulka č.7: Personální obsazení lékárny divizní nemocnice č.1

ROK	PŘEDNOSTA	PRACOVNÍCI
1918	ppor. Vyvozil František	prap. Kracík Arnošt -tyr.
1919		
1920		
1921		
1922	Plk. Matějka Josef	kpt. Kerlický Eugen kpt. Kovář Antonín kpt. Šlějška František
1923	št. kpt. Mosler Rudolf	kpt. Pospíšil Jaroslav kpt. Laška Jaroslav kpt. Pivný Zdeněk kpt. Sucharda Bohumil kpt. Kovář Antonín S Burda Josef S Paulů Antonín S Starý Zdenko S Špirk František S Utěšil Jindřich
1924	št. kpt. Mosler Rudolf	kpt. Janíček Ervín kpt. Laška Jaroslav
1925	št. kpt. Mosler Rudolf	kpt. Král Josef kpt. Pivný Zdeněk

1926	št. kpt. Kerlický Evžen	kpt. Pištěk Jan S Burda Josef S Starý Zdenko S Špírk František S Štěpán Ladislav
1927	št. kpt. Kerlický Evžen	kpt. Pištěk Jan
1928	št. kpt. Kerlický Evžen	kpt. Sucharda Bohumil kpt. Drábek František kpt. Pištěk Jan kpt. Kracík Arnošt
1929	št. kpt. Kerlický Evžen	kpt. Sucharda Bohumil kpt. Kracík Arnošt kpt. Drábek František kpt. Formánek Arnošt kpt. Pištěk Jan
1930	št. kpt. Kerlický Evžen	kpt. Sucharda Bohumil kpt. Kracík Arnošt kpt. Formánek Arnošt kpt. Pištěk Jan por. Sura Emanuel
1931	št. kpt. Němec Josef	kpt. Sucharda Bohumil kpt. Formánek Arnošt kpt. Pištěk Jan por. Sura Emanuel
1932	št. kpt. Němec Josef	št. kpt. RNDr. Sucharda Boh. por. Sura Emanuel por. Holý Václav ček.
1933	mjr. Pospíšil Jaroslav	št. kpt. RNDr. Sucharda Boh. por. Sura Emanuel por. Holý Václav ček. kpt. Francel Jan v.v. por. Krčmář Vladimír ček.
1934	mjr. Pospíšil Jaroslav	kpt. Krákora Jiří por. Holý Václav por. Krčmář Vladimír
1935	mjr. Pospíšil Jaroslav	št. kpt. Sucharda Bohumil por. Krčmář Vladimír por. Vodička Miloslav por. Růžička Ferdinand por. Židlický Bohumil por. Doležal František
1936	mjr. Pospíšil Jaroslav	št. kpt. Sucharda Bohumil por. Krčmář Vladimír por. Vodička Miloslav
1937	pplk. Žabka František	npor. Vodička Miloslav št. kpt. Krákora Jiří št. kpt. Bílek Karel št. kpt. Pištěk Jan
1938	pplk. Žabka František	Št. kpt. Zdvihal Antonín

		št.kpt. Bílek Karel št.kpt. Pištěk Jan npor. Vodička Miloslav por. Roušar František por. Zelenka Vladimír

Stejně jako za Rakouska-Uherska měla vojenská nemocnice svoji filiálku. Odbočkou-filiálkou se stala nemocnice Hradčany s lékárnou.

Tabulka č. 8: Personální obsazení odbočky lékárny divizní nemocnice 1 Praha IV- Hradčany

ROK	PŘEDNOSTA	PRACOVNÍCI
1923	S Hlavsa Rudolf S Klučina Miroslav	
1924		
1925		
1926		
1927		
1928	mjr. Schmaus Arnošt	
1929	mjr. Schmaus Arnošt	
1930	mjr. Schmaus Arnošt	
1931	mjr. Schmaus Arnošt	
1932	mjr. Schmaus Arnošt	
1933	kpt. Formánek Arnošt	
1934	kpt. Formánek Arnošt	
1935	št.kpt. Schwertner Antonín	
1936	št.kpt. Schwertner Antonín	
1937	št.kpt. Schwertner Antonín	
1938	št.kpt. Schwertner Antonín	

Pobočka divizní lékárny č.1 – Hradčany existovala v době Rakouska-Uherska a její existence je doložena po roce 1918. Po celou dobu v ní existuje vojenská lékárna. Podle „Pořadních listin důstojníků lékárnictva“, za roky 1922-1938, což je vzhledem k různým dalším archiváliím prvotní dokument, jsou doloženi správci lékárny od roku 1928. Do té doby byly lékárna provozována pod vedením smluvních lékárníků. Vzhledem k již vzpomínané malé dostupnosti vojenských archivů, nelze zcela přesně doložit, který ze smluvních lékárníků byl v čele této lékárny v letech 1922-1927.

Vojenská lékárna byla pracovištěm, jehož hlavním posláním bylo zásobovat léky a zdravotnickými prostředky vojenskou nemocnici. K významným povinnostem patřila výchova záložníků – vojenských lékárníků.

Lékárníci, magistři farmacie, nebyli vyloučeni z povinnosti absolvovat vojenskou základní službu. Protože byli vysokoškoláky, nastupovali do „Školy pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva v záloze“, která byla založena v Praze v roce 1926 a byla umístěna ve Vršovicích. Poté byli přiděleni do jednotlivých vojenských lékáren, kde dokončili vojenskou službu. Do vojenské lékárny v Praze byli přiděleni následující lékárníci-důstojníci v záloze.

Pozn.: v prvním sloupci je uveden počet lékárníků přidělených do lékárny v daném roce, v závorce je uveden celkový počet vojenských lékárníků v záloze, které vojenská lékárna připravila pro plnění povinností vojenského lékárníka.

Tabulka č. 9 : Přehled přidělených důstojníků v záloze, vedených v kmenovém stavu lékárny divizní nemocnice č. 1 – Praha

PŘIDĚLEN V ROCE	HODNOST	JMÉNO PŘÍJMENÍ
1918	kpt.	Čajka Bohumír
27 (27)	npor.	Brydl Josef
	npor.	Gabriel Čeněk
	npor.	Kosinka Karel
	npor.	Fichtner Rudolf
	npor.	Heřmanský Čeněk
	npor.	Panovský Vladislav
	npor.	Schnöbling František
	npor.	Hostonský Karel
	npor.	Fiala Jan
	npor.	Nečásek Václav
	npor.	Šafránek František
	npor.	Procházka Josef
	npor.	Dovolil Josef
	npor.	Rudiger Zdeněk
	npor.	Winkler Jan
	por.	Zukriegel Josef, Ph. Dr.
	por.	Štěpán Otakar
por.	Fischer František	
por.	Langer Jindřich	
por.	Schürer Přemysl	
por.	Fried Karel	

	por. por. por. ppor.	Polanský Jaroslav Pick Ota Borůvka Alois Litochleb Otto Kříž Václav
1919 4 (31)	npor. por. por. por.	Sládek Jaromil, RNDr. Jirkovský Zdeněk Zeisig Bohdan Grünwald Eduard
1920 0 (31)		
1921 1 (32)	kpt.	Budil Josef
1922 4 (36)	kpt. kpt. npor. npor.	Paulů Antonín Martinovský Karel Straka Jaromír Vomočil Jan
1923 0 (36)		
1924 0 (36)		
1925 1 (37)	npor.	Kolář Emanuel
1926 0 (37)		
1927 15 (52)	št. kpt. št. kpt. kpt. kpt. kpt. kpt. kpt. kpt. npor. npor. npor. npor. npor. por. por.	Hozr Bohumil Hruška Josef Lorenz Miroslav Čáp Václav Polák Hynek Kopecký František Honzovič Richard Wasserman Leopold Kolář František Bureš Eduard, RNDr. Adámek Rudolf Procházka Jan Folprecht Otakar Dohnálek František Robl František
1928 3 (55)	npor. por. por.	Bouda Jaroslav Charvát Otakar Robel František
1929	por. por.	Hlavatý Karel Novák Vilém

2 (57)		
1930	por.	Szántó Géza
1 (58)		
1931	št. kpt.	Mašín Karel
	kpt.	Vočadlo Miloslav
17 (75)	kpt.	Zámiš Václav
	kpt.	Vortel Josef
	kpt.	Kapr Josef
	npor.	Vorel Václav
	npor.	Nechyba Jaroslav
	npor.	Buška Karel
	npor.	Štěpánek Václav
	npor.	Scherks Jan
	npor.	Štolba František
	npor.	Bučina Ferdinand
	npor.	Bochořák Stan., RNDr.
	npor.	Brož Václav
	por.	Bibus Jan
	por.	Vepřovský Bohumil
	ppor.	Kubát Jiří
1932	npor.	Hřebík Josef
	por.	Novák Karel
8 (83)	por.	Focke Robert
	por.	Hora Jaroslav
	por.	Radil Karel
	ppor.	Kalný Jan
	ppor.	Písaříček Adolf, RNDr.
	ppor.	Pelikán Kurt
1933	št. kpt.	Slejška František
	npor.	Jiránek Zdeněk
12 (95)	por.	Podobský Jaroslav
	por.	Bouza Bohumil
	por.	Šavřda Jaroslav
	por.	Křížek Karel
	por.	Hoczman Desider
	ppor.	Hladík Jaroslav, RNDr.
	ppor.	Klíma Přemysl
	ppor.	Gutling Rudolf
	ppor.	Engelhardt Ladislav
	ppor.	Lassak Erich, RNDr.
1934	ppor.	Ježek František
	ppor.	Pruner František
4 (99)	ppor.	Krčméry Belo
	ppor.	Gudra Eduard, RNDr.
1935		
0 (99)		
1936		

0 (99)		
1937		
1938		
1939		

V roce 1939 po demobilizaci armády v důsledku německé okupace byly zrušeny vojenské nemocnice a lékárny. Někteří lékaři a lékárníci odešli bojovat do Anglie a stali se součástí „západní fronty“, řada odešla na východ a stala se součástí Československého armádního sboru a jeho vojenského zdravotnictví. Tato část dějin vojenské farmacie je nejméně zkoumaná a zasluhovala by další pozornost historiků.

4.4. Lékárna vojenské nemocnice v Praze po roce 1945

Činnost vojenské nemocnice a lékárny byla obnovena v roce 1945 po ukončení 2. světové války. Vojenská nemocnice č. 1 ve Střešovicích zahájila svou činnost k 1. 10. 1945. Byla obnovena činnost lékárny. Do funkce správce této lékárny byl k 15. 9. 1945 jmenován mjr. Ph.Mr. Zdeněk Pivný, původně důstojník lékárnictva předmnichovské armády. Pracoval zde do 30. 4. 1948.

Lékárna pracovala v dnešní budově č. 3, v prostorách bývalého RTG oddělení. Až do roku 1950 – 1951 měla tato základní pracoviště: přípravná a expedice léků a léčiv nemocničním oddělením, galenická laboratoř, chemicko – analytická laboratoř, sklady léčiv a obvazového materiálu, kancelář.

Po likvidaci hradčanské lékárny převzala lékárna vojenské nemocnice č. 1 ve Střešovicích dosavadní zásobovací povinnost hradčanské lékárny vůči útvarům (zásobování na tzv. odběrní knížky) a převzala i prodej léků za hotové vojenským osobám a civilním zaměstnancům vojenské správy.

Dochází k zásadním změnám v činnosti a personálním obsazení lékárny. Za předmnichovské republiky lékárna zásobovala léčivy přednostně vojenskou nemocnici. Tomu odpovídalo vybavení a uspořádání

lékárny. Lékárna také vydávala léčiva na předpis přísně vymezenému okruhu osob: důstojníkům československé armády a jejich rodinným příslušníkům, vojákům základní služby na předpis od lékařů útvarů, gážístům, důstojníkům v záloze.

Po roce 1950 dochází v souladu s novou koncepcí činnosti vojenských nemocnic a jejich lékáren k uvolnění výdeje. Jsou budována výdejní místa pro veřejnost a lidé se postupně naučili chodit do lékáren vojenských nemocnic obecně, a tedy i do lékárny vojenské nemocnice v Praze.

Zásadně se změnilo personální složení pracovníků. Od vzniku vojenské lékárny až do roku 1939 ve vojenské lékárně pracovali pouze vojenští lékárníci – profesionálové muži. Za Rakouska-Uherska úředníci vojenské medikamentní služby, za první republiky důstojníci vojenského lékárnictví a v některých lékárnách smluvní lékárníci. Činnosti, které byly spojeny s přípravou léčiv vykonávali magistři farmacie – záložní důstojníci, kteří v lékárnách vykonávali základní vojenskou službu. Pracovali tedy jako lékárenští laboranti.

Od roku 1950 postupně jsou do lékáren vojenských nemocnic přijímáni nejprve magistři farmacie – ženy a povinnosti spojené s přípravou léčiv přebírají absolventi a absolventky středních zdravotnických škol se specializací laborant. Typicky mužské pracoviště se mění a ve vojenské lékárně dnes pracuje více žen, jak mužů.

Je prakticky velice obtížné doložit počty pracovníků a jejich jména za období 1945-2005. Vojenské archivy jsou stále z tohoto období přístupné velice obtížně a proto personální zabezpečení lékárny v letech 1945-2005 přesahuje možnosti této práce. Pro úplnost uvádíme přehled přednostů – vedoucích vojenské lékárny v uvedených letech.

Tabulka č. 10: Přednostové - vedoucí lékárny v letech 1945-2005

ROKY	PŘEDNOSTA- VEDOUCÍ LÉKÁRNĚ	
1945 – 1948	mjr. Ph.Mr. Zdeněk Pivný	

1948 – 1949	šk. kpt. Ph.Mr. Zdeněk Pozbyl	
1949 – 1951	plk. Ph.Mr. Jiří Krákora	
1951 – 1963	pplk. Ph.Mr. František Pilný	
1963 – 1980	plk. Ph.Mr. Jiří Berndorff	
1980 – 1991	plk. Ph.Mr. Vladimír Kupec	
1991 – 1994	plk. RNDr. Karel Skalický	
1994 – 1996	pplk. RNDr. Luboš Štěrba	
1996 - dosud	pplk. Ph.Mr. Stanislav Suchánek	

K významným osobnostem v historii oddělení patřil plk. Ph.Mr. František Pilný (1951 – 1963), který vedle vlastního rozvoje farmacie, zahájil činnost v oblasti zabezpečení zdravotnické techniky a oprav, plk. Ph.Mr. Jiří Bendorff (1963 – 1980) pokračoval v zabezpečování zvyšujících se požadavků nemocnice v oblasti zdravotnické techniky. Odborná oddělení se hlavně v šedesátých letech modernizovala ve značných objemech zdravotnickou technikou, převážně z dovozu (první RTG angiograf, pracoviště na neurochirurgické klinice 1964 – 1965, modernizace RTG pracovišť 1965 – 1968 apod.). Podílel se pozitivně na zásadních organizačních změnách ve složení OFZT.

Při vzniku vojenské lékárny po roce 1945 bylo k zásobování odborných oddělení léky, dezinfekčními prostředky apod. využíváno zejména značných zásob z doby 2. světové války ve farmaceutických surovinách, léků v tabletových formách nebo masťových formách. Rovněž injekčního materiálu, zejména analgetik i opiátů byl dostatek. Méně příznivá byla situace v nově zaváděných lécích typu sulfonamidů a později začínajících antibiotik. Od října 1950 se připravovalo převzetí zdravotnického materiálu technického charakteru (lékařské nástroje, přístroje a technika) od bývalé hospodářské správy nemocnice a materiálu charakteru zdravotnicko-hospodářského (nemocniční prádlo, stany apod.) od výstrojní služby. Tato akce souvisela s vydáním nových předpisů, přizpůsobených již předpisům sovětským. Zároveň s předáním uvedeného materiálu k 1. 1. 1951 a se zahájením platnosti nových předpisů byla

„Ústavní lékárna“ reorganizována na „Oddělení zdravotnického zásobování“.

V letech 1954 – 1955 byla zřízena niklovna nástrojů (v suterénu dnešních garáží) a dílna k opravě zdravotnické techniky byla umístěna do suterénu pod transfúzní stanicí, kde je dodnes. Odběr léků byl až do roku 1965 prováděn odbornými odděleními z vlastních sil a prostředků.

V roce 1954 se většina oddělení (kromě skladu obvazů a lékařských nástrojů) přestěhovala do nové velitelské budovy. Asi od roku 1960 byla připojena též servisní dílna OTS Chirana se dvěma techniky. V letech 1965 – 1971 fungovalo oddělení též jako školicí místo důstojníků – farmaceutů pro atestační přípravu. Následuje další rozvoj požadavků na práci oddělení, zejména zdravotnické techniky. Oddělení zdravotnického zásobování ve složení z počátku šedesátých let nestačí plnit všechny nové úkoly. Ve snaze o lepší vyjádření nových úkolů v celé obhospodařované oblasti, dochází ke změně názvu oddělení, tj. skupiny farmacie a skupiny zdravotnické techniky (další skupiny vznikly později). Zásadní organizační změny ve složení OFZT byly provedeny v letech 1969 – 1970.

Pracoviště OFZT bylo rozděleno na čtyři skupiny: farmacie, zdravotnická technika, technicko – provozní skupina, zabezpečení spádového území.

Drobné změny proběhly i ve skupině farmacie. Všechna pracoviště lékárny byla organizována do úseků podle tehdy platné civilní vyhlášky: úsek přípravy a výdeje léků, úsek skladů HVLP, úsek přípravy sterilních roztoků, úsek přípravy reagensů, analytická kontrolní laboratoř.

Jednalo se o vyšší typ lékárny, která zabezpečovala široké spektrum farmaceutických činností. Základem byl výdej a příprava léků pro nemocnici. Další organizační změny byly uskutečněny v r. 1994 (zrušena skupina pro zabezpečení spádového území). V letech 1995 – 96 byla ve stávajících prostorech realizována přestavba oficíny s vybudováním expedičních pracovišť jak pro nemocnici, tak pro veřejnost na recepty a poukazy včetně volného prodeje léků. V průběhu roku 1996 byla

převedena provozně technická skupina (servis, opravy) a nákup zdravotnické techniky pod nově vytvořenou oblast logistického zabezpečení. Oddělení farmacie a zdravotnické techniky bylo přejmenováno na „Oddělení farmacie“. Dnes je oddělení farmacie (OF) samostatnou jednotkou nemocnice na úrovni odborného oddělení. OF poskytuje léčiva, zdravotnický materiál a zdravotnické potřeby v podmínkách a kvalitě odpovídající současným poznatkům farmakoterapie pro potřebu odborných oddělení nemocnice, pro pojištěnce smluvních zdravotních pojišťoven na recepty a poukazy. Léčiva poskytuje i pro zabezpečení speciálních akcí. /příloha č. 25/

OF plní tyto hlavní úkoly:

- Nákup a výběr vhodných léčiv a SZM
- Skladování zásob a jejich odborné uložení
- Příprava léků
- Výdej léků
- Kontrola bezpečnosti léčiv (vstupní, výstupní kontroly uložení léčiv na odděleních)
- Zabezpečení informační a konzultační činnosti o léčivech a SZM, pro odborná oddělení a pro pacienty
- Spolupráce v oblasti ekonomiky nemocnice

Koncepce odborného rozvoje bude zaměřená hlavně na rozvoj speciální farmaceutické činnosti, a to:

- Rozšíření přípravy léků o přípravky pro parenterální výživu, tzv. vaků „all in one“
- Zapojení lékárníka přímo do farmakoterapeutické péče o pacienta v nemocničním i ambulantním prostředí
- Spolupráce s farmaceutickými fakultami na vytvoření externího výukového pracoviště
- Přispět k zavedení centrální přípravy cytostatik jako další odborné činnosti do lékárny

V současnosti je lékárna stejně jako celá nemocnice rekonstruována. Lékárna, stejně jako nemocnice získala osvědčení jakosti. V lékárně jsou vybudována jednotlivá oddělení v souladu s požadavky správné lékárenské praxe. Vznikla tak moderní vojenská lékárna, která může sloužit za vzor i jiným vojenským i civilním lékárnám. /příloha č. 26/

Vojenští lékárníci kromě svých základních povinností plní úkoly spojené s naší příslušností v NATO. Pro kvalitu jsou příslušníci vojenského zdravotnictví vysíláni na mise, kde poskytují zdravotnickou péči vojákům OSN a v neposlední řadě civilnímu obyvatelstvu. Příslušníci vojenského zdravotnictví, vojenští lékaři lékárníci se zúčastnili misí v Afghánistánu a Iráku. Jejich činnost byla vysoce ceněna všemi orgány OSN, NATO i samotnými vojáky armád. I mezi civilním obyvatelstvem má termín vojenský lékař, vojenský lékárník vysoký kredit. /příloha č. 27/

5. Závěr

Rigorózní práce „Dějiny vojenské nemocnice a vojenské lékárny v Praze v kontextu dějin vojenského zdravotnictví a vojenské farmacie na území dnešní České republiky“ navazuje na moji diplomovou práci, která se zabývala dějinami vojenské lékárny vojenské nemocnice v Josefově. V závěru jsem uvedla, že je třeba pokračovat v objasňování dějin vojenských lékáren, že známe málo z jejich dávné minulosti a ještě méně z minulosti nedávné.

Na rozdíl od diplomové práce se tato více zabývá souvislostmi a dějinnými okolnostmi budování vojenské lékárny a její činnosti. Vojenská nemocniční lékárna nemůže existovat mimo vojenskou nemocnici (pak by byla prostou posádkovou lékárnou s jiným zaměřením a úkoly) a mimo vojenské zdravotnictví. Proto je značná část práce, vedle teoretických otázek, věnovaná vývoji vojenského zdravotnictví od Rakouska-Uherska, Vojenského zdravotnictví Československa a vývoji po roce 1945.

V další části jsou stručně zachyceny dějiny vojenské nemocnice v Praze a na tomto základě je analyzován dějinný vývoj vojenské lékárny. Zejména v části, která se zabývá dějinami vojenské nemocnice, jsou poprvé zpracovány organizační změny vojenského zdravotnictví a začlenění vojenské nemocnice do systému, je objasněn vznik Ústřední vojenské nemocnice a její role v systému vojenské zdravotnické péče. V této části by bylo potřebné rozšíření, podrobnější analýza vývoje vojenského zdravotnictví po roce 1945, ale to by vydalo na samostatnou práci.

Poslední kapitola je věnována vlastním dějinám vojenské lékárny v Praze. K přínosům této části patří:

- zachycení dějin lékárny až do současnosti, všechny dosavadní práce končili v nejlepším případě rokem 1939, přičemž problematika od roku 1930 byla zachycena stručně
- bylo doloženo a upřesněno personální obsazení lékárny za Rakouska-Uherska od roku 1980
- na základě Pořadních listin důstojníků lékárnictva z let 1922-1938 byly upřesněno personální obsazení lékárny, které v pracích Karla Pozbyla je nepřesné a neúplné
- byly zpracována databáze magistrů farmacie- lékárníků, záložních důstojníků, kteří sloužili v lékárně v letech 1922-1938
- byly stručně zachyceny dějiny lékárny do roku 2005
- byl shromážděn rozsáhlý fotodokumentační materiál dokumentující vývoj vojenské nemocnice a lékárny v Praze, který je doposud nejkompaktnější dokumentací k uvedenému problému

Je zřejmé, že v dějinách vojenské farmacie bylo mnoho vykonáno. Tato práce je kapkou mapující dějiny vojenské farmacie. Většina vojenských lékáren, které kdy existovaly na našem území čeká na objasnění svých dějin. Ale to je práce na celý život.

6. Literatura

1. Archiv " Oddělení dějin farmacie" UK Praha, Farmaceutická fakulta Hradec Králové, část. lékárníci.
2. Asman, V.: Stručné dějiny divisní nemocnice 10. Voj. zdrav. Listy, 10, 1934, č. 3.
3. Buchtová, V.: Dějiny vojenské lékárny Josefov, DP, Farmaceutická fakulta IK, Hradec Králové 2002.
4. Dějiny Prahy, Praha NPL, 1964. 404 s.
5. Dobiáš, V.: Vývoj vojenského lékařství v otrokářské společnosti a za feudalismu, Voj. zdrav. Listy, 23, 1954, č. 6, s. 268 - 274.
6. Fischer, L.: Masarykova vojenská nemocnice v Praze, Voj. zdrav. Listy, 15, 1939, č. 1, s. 1 - 33.
7. Franz, K., Hass, A.: Divisní nemocnice 1 v Praze. Voj. zdrav. Listy, 5, 1929, č. 1, s. 30 - 54.
8. Hlaváčková, L., Svobodný, P.: Dějiny všeobecné nemocnice v Praze 1790 - 2000, Praha 1990.
9. Svobodný, P., Hlaváčková, L.: Dějiny lékařství v českých zemích. Praha Triton 2004.
10. Kalendář Lékárnických Listů na rok 1909, ročník I, Praha, s. 114 - 118.
11. Kalendář Lékárnických Listů na rok 1910, ročník II, Praha, s. 122 - 126.
12. Kalendář čs. lékárnictva na rok 1924, ročník XXXI, Praha 1924, s. 359 - 366.
13. Kol.: Historie farmacie v českých zemích, Praha MILPO 2003.
14. Král, K.: Významný historik vojenské farmacie - PhMr. JUDr. RNDr. PhDr. Karel Pejml, Voj. zdrav. Listy, 69, 2000, č. 2, s. 81 - 84.
15. Král, K.: Reorganizace vojenské farmacie po vzniku samostatné ČSR v roce 1918, Voj. zdrav. Listy, 69, 2000, č. 5, s. 239 - 244.
16. Král, K., Bastlová, B.: Vojenská farmacie Rakouska-Uherska a její vývoj po vzniku profesionální vojenské farmacie v roce 1794 - 1. část, Voj. zdrav. listy, 69, 2000, č. 6, s. 291 - 196.
17. Král, K., Bastlová, B.: Vojenská farmacie Rakouska-Uherska a její vývoj po vzniku profesionální vojenské farmacie v roce 1794 - 2. část, Voj. zdrav. listy, 70, 2001, č. 1, s. 27 - 32.
18. Král, K.: Přístrojové a materiální vybavení vojenských lékáren, Voj. zdrav. listy, 70, 2001 č. 6, s. 254 - 259.
19. Kronika medicíny, Fortuna Print s.r.o. Praha 1994.
20. Ledvinka, V., Pešek, J.: Nemocnice Praha, Lidové noviny 2000, s. 150, 168.
21. Lékařnický kalendář na rok 1880, ročník I, Praha 1880, s. 48 - 49.
22. Lékařnický kalendář na rok 1881, ročník II, Praha 1880, s. 68 - 70.
23. Lékařnický kalendář na rok 1882, ročník III, Praha 1881, s. 97 - 99.
24. Lékařnický kalendář na rok 1883, ročník IV, Praha 1882, s. 65 - 67.
25. Lékařnický kalendář na rok 1884, ročník V, Praha 1883, s. 50 - 52.
26. Lékařnický kalendář na rok 1886, ročník VII, Praha 1885, s. 140 - 142.

27. Lékárnický kalendář na rok 1887, ročník VIII, Praha 1886, s. 85 – 88.
28. Lékárnický kalendář na rok 1888, ročník IX, Praha 1887, s. 148 – 151.
29. Lékárnický kalendář na rok 1889, ročník X, Praha 1888, s. 125 – 127.
30. Lékárnický kalendář na rok 1890, ročník XI, Praha 1889, s.128 – 130.
31. Lékárnický kalendář na rok 1891, ročník XII, Praha 1890, s. 184 - 186
32. Lékárnický kalendář na rok 1892, ročník XIII, Praha 1891, s.162 – 164.
33. Lékárnický kalendář na rok 1893, ročník IV, Praha 1892, s. 129 – 131.
34. Lékárnický kalendář na rok 1895, ročník XVI, Praha 1894, s. 157 – 159.
35. Lékárnický kalendář na rok 1896, ročník XVII, Praha 1895, s.177 – 179.
36. Lékárnický kalendář na rok 1897, ročník XVIII, Praha 1896, s. 180 – 182.
37. Lékárnický kalendář na rok 1898, ročník XIX, Praha 1897, s. 189 – 191.
38. Lékárnický kalendář na rok 1899, ročník XX, Praha , s. 186 – 188.
39. Lékárnický kalendář na rok 1900, ročník XXI, Praha, s. 174 – 176.
40. Lékárnický kalendář na rok 1901, ročník XXII, Praha, s. 188 – 190.
41. Lékárnický kalendář na rok 1902, ročník XXIII, Praha, s. 155 – 157.
42. Lékárnický kalendář na rok 1903, ročník XXIV, Praha, s. 158 – 160.
43. Lékárnický kalendář na rok 1904, ročník XXV, Praha, s. 155 – 157.
44. Lékárnický kalendář na rok 1905, ročník XXVI, Praha, s.155 – 157.
45. Lékárnický kalendář na rok 1906, ročník XXVII, Praha, s. 185 – 190.
46. Lékárnický kalendář na rok 1907, ročník XXVIII, Praha, s. 165 – 170.
47. Lékárnický kalendář na rok 1908, ročník XXIX, Praha, s. 79 – 84.
48. Lékárnický kalendář na rok 1909, ročník XX, Praha, s. 211 – 215.
49. Lékárnický kalendář na rok 1910, ročník XXXI, Praha, s.152 – 156.
50. Lékárnický kalendář na rok 1911, ročník XXXII, Praha, s.194 – 198.
51. Lékárnický kalendář na rok 1912, ročník XXXIII, Praha, s.199 – 203.
52. Lékárnický kalendář na rok 1913, ročník XXXIV, Praha, s. 163 – 167.
53. Lékárnický kalendář na rok 1914, ročník XXXV, Praha, s. 104 – 108.
54. Lékárnický kalendář na rok 1916, ročník I, Litomyšl, s. 92 – 97.
55. Lisá, M.: Česká farmacie v letech 1918-28, disertace, UK Praha, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, 2000.
56. Mínařík, P.: Mírová organizace útvarů zdravotnické služby čs. armády letech 1918-1992. In.: Mezinárodní symposium k dějinám medicíny, farmacie a veterinární medicíny, Hradec Králové 2001.
57. Novák, J., S.: Lékárna vranovského kláštera, ČČL 20, 1940, s. 176-78.
58. Otevření vojenské školy lékařské. Voj.zdrav.Listy, 3, 1927, č.3, 114-117.
59. Pejml, K.: Dějinný vývoj vojenského lékárnictví. Voj. zdrav. Listy, 14, 1938, č. 1. s.49 – 51.
60. Pejml, K.: Nástin dějin vojenského lékárnictví v bývalé rakousko-uherské armádě. Voj. zdrav. Listy, 14,1938, č. 2, s. 122 - 124, č. 4, s. 265-268.
61. Pejml, K.: Polní lékárna ke konci XVI. věku. Voj. zdrav. Listy, 13, 1837, č. 5. s. 247 – 250.
62. Pejml, K.: Slavný vojenský lékárník. Voj. zdrav. Listy, 13, 1937, č. 6. s. 317 – 320.

63. Pejml, K.: Vojenské lékárnictví v bývalé rak.-uherské armádě. *Voj. zdrav. Listy*, 14, 1938, č. 3.s. 190 – 194.
64. Pejml, K.: Vojenský lékárník v ligistické armádě. *Voj.zdrav.Listy*, 13, 1937, č.3. s. 166 – 169.
65. Pelikán, R.: Z vojenské zdravotnické služby v československém zahraničním vojsku v Rusku. *Voj.zdrav.Listy*, 2, 1926, č. 1, s. 25 – 37.
66. Pharmazeutischer Kalender für das Jahr 1915, XXV ročník, Wien, s. 219 -221.
67. Poche, E.: Prahou krok za krokem, Praha Panorama 1985, 239 s.
68. Poche, E.: Praha středověká, Praha Panorama 1983, 226 s.
69. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1922, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
70. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1923, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
71. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1924, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
72. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1925, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
73. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1926, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
74. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1927, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
75. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1928, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
76. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1929, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
77. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1930, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
78. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1931, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
79. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1932, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
80. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1933, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
81. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1934, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
82. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1935, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
83. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1936, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
84. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1937, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
85. Pořadní listina důstojníků lékárnictví 1938, Vojenský historický archiv Praha, kopie materiálů ze dne 6.10.2005.
86. Pozbyl, K.: Kapitoly z dějin vojenské farmacie, Učební text VLVDÚ JEP, Sv. 109, Hradec Králové 1972.
87. Pozbyl, K.: Poznámky k Československému lékopisu. *Voj. zdrav. Listy*, 16, 1947, č. 4 a 5, s. 168 - 170, 209-212..

88. Pozbyl, K.: Léčiva a léky rakouských vojenských medikamentních norem a Rakouských vojenských lékopisů. Písemná práce k rigoróznímu řízení, FaF UK Bratislava, 1969, 135 s.
89. Prezenční služba lékařů. *Voj.zdrav.Listy*, 3, 1927, č. 4, 209 – 211.
90. Preč, A.: Vojenské nemocnice na Slovensku. *Voj.zdrav.Listy*, 46, 1977, č. 6, s. 261-268.
91. Preč, A.: Zdravotnícke zabezpečenie ČS vojska v ZSSR. *Voj. zdrav. Listy*, 45, 1976, č. 5, s. 190-198.
92. Preč, A.: Začiatky vojenskej nemocnice v Ružomberoku. *Voj. zdrav.Listy*, 46, 1977, č. 4, s. 162 – 169.
93. Pytlík R.: Prvních deset let československého vojenského zdravotnictví. *Voj. zdrav. Listy*, 4, 1928, č.4, s. 305 - 319.
94. Rusek, V., Kučerová, M.: Úvod do studia farmacie a dějiny farmacie, Praha, Avicenum 1983.
95. Rusek, V., Smečka, V.: České lékárny, Praha. Nuga 2000.
96. Římské vojenské nemocnice, *Měsíčník Ciba*, Praha 1938, 5, č.4, s. 128-130.
97. Schickélé: La médecine militaire á travers les ages (Vývoj vojenské zdravotnické služby). *Voj.zdrav.Listy*, 9, 1933, č. 3 a4, s. 168 -170
98. Šedivý, E.: Příspěvky k dějinám lékárnictví na Moravě a ve Slezsku, Praha 1905.
99. Šperling, V.: Lékařské přístroje, nástroje a pomůcky, Praha, Avicenum 1970.
100. Trenkler, R.: Divisní nemocnice 9 v Bratislavě. *Voj. zdrav. Listy*, 6, 1930, č. 2, s. 61 - 95.
101. Vojensko-zdravotnická organizace a činnost epidemických nemocnic ve světové válce v bývalé rakousko-uherské armádě. *Voj. zdrav.Listy*, 3, 1927, č. 1, s. 13 – 17.
102. Vojenské zdravotnické školství, 1926 – 1951 - 2001, Praha MO ČR 2001.
103. www.uvnpraha.cz
104. www.vnbrno.cz
105. www.vnolomouc.cz
106. Zákon z 18. prosince 1906, č.5, ř.z.z r.1907, kterým se upravuje lékárnictví. In.: Československé zdravotnické zákony, Praha 1938.
107. Zdrav -1-3 (S - II - 4 ; S-V-3) , Lékárnická služba v míru. MNO, Praha IV, 1931
108. Zdravotnické zabezpečení raně feudálního vojska, *Voj. zdrav. Listy*, 34, 1965, č. 1, s. 40-43.
109. 60 let Ústřední vojenské nemocnice, Praha , PVS 1998.

7. Přílohy

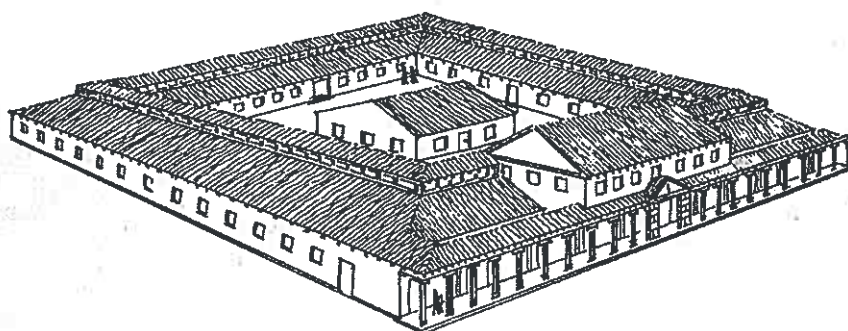
1. Římské valetudinárium s.18
2. Polní lékárnička s.20
3. Polní lékárna – 16. Století s.20
4. Vojenská nemocnice Olomouc s.24
  - a) Nádvoří
  - b) Tereziánský pokoj
5. Vojenská nemocnice Josefov s.25
  - a) Plán pevnosti
  - b) Vojenská nemocnice
6. Vojenský předpis Zdrav-1-3 „Lékárnická služba v míru“ s.25
  - a) Vybavení obaly na léčiva
  - b) Závazný seznam přístrojů
  - c) Vnitřní vybavení lékárny
7. Vojenská nemocnice v roce 1820 s.64
8. Posádková nemocnice na Hradčanech s.68
9. Fronta – 1. světová válka – vojenští lékárníci s.70
10. Divizní nemocnice č.1 v roce 1918 s.74
  - a) Budova nemocnice Karlovo náměstí
  - b) Nemocniční pokoj
11. Plány výstavby vojenské nemocnice v Praze s.78
12. Pohled na divizní nemocnici č.1 po dokončení výstavby s.80
13. Chirurgický pavilon s.83
14. Chirurgie s.84
15. Rentgen s.87
16. Vodoléčba s.87
17. Prádelna s.87
18. Kotelna s.87
19. Lékárna – officína vojenské lékárny divizní nemocnice č. 1 s.102
20. Vojenská nemocnice v roce 1947 s.90
21. Rekonstrukce nemocnice po roce 1989 s.94
22. Rekonstrukce nemocnice po roce 1989 s.94

23. Rekonstrukce nemocnice po roce 1989 s.94
24. Předání akreditace s.96
25. Vzhled oficiíny lékárny ÚVN - 1996 s.113
26. Vojenská lékárna ÚVN po roce 2005 s.114
27. ČS zdravotnická mise v Afganistánu, polní nemocnice a lékárna s.114
  - a) Přesun do místa působení
  - b) Nemocnice je připravena k provozu
  - c) Přijímací a třídící oddělení
  - d) Budování nemocničního pokoje
  - e) Tlumočníci
  - f) Operace
  - g) Sklad lékárny
  - h) Oficína lékárny
  - i) Lékárna a její umístění v převozných kontejnerech – exteriér lékárny
  - j) Večer po celodenní činnosti

PŘÍLOHY

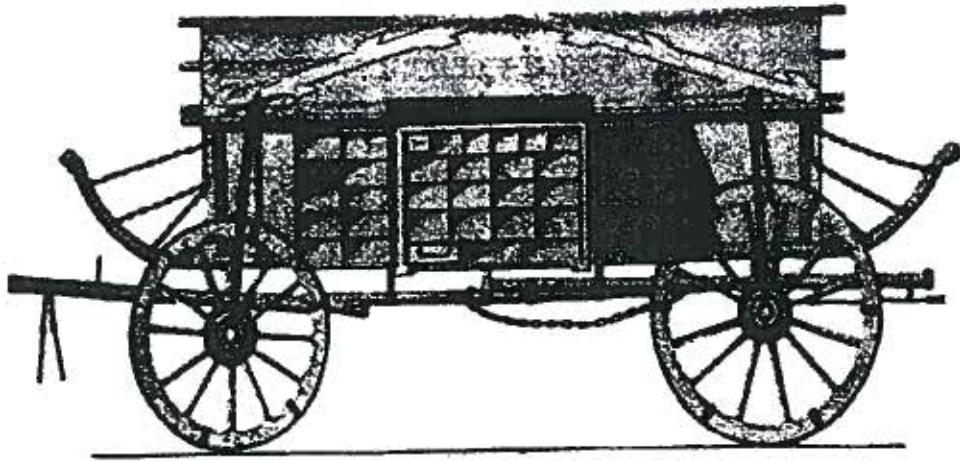
1. Římské valetudinárium

2. Polní lékárnička

3. Polní lékárna – 16. Století

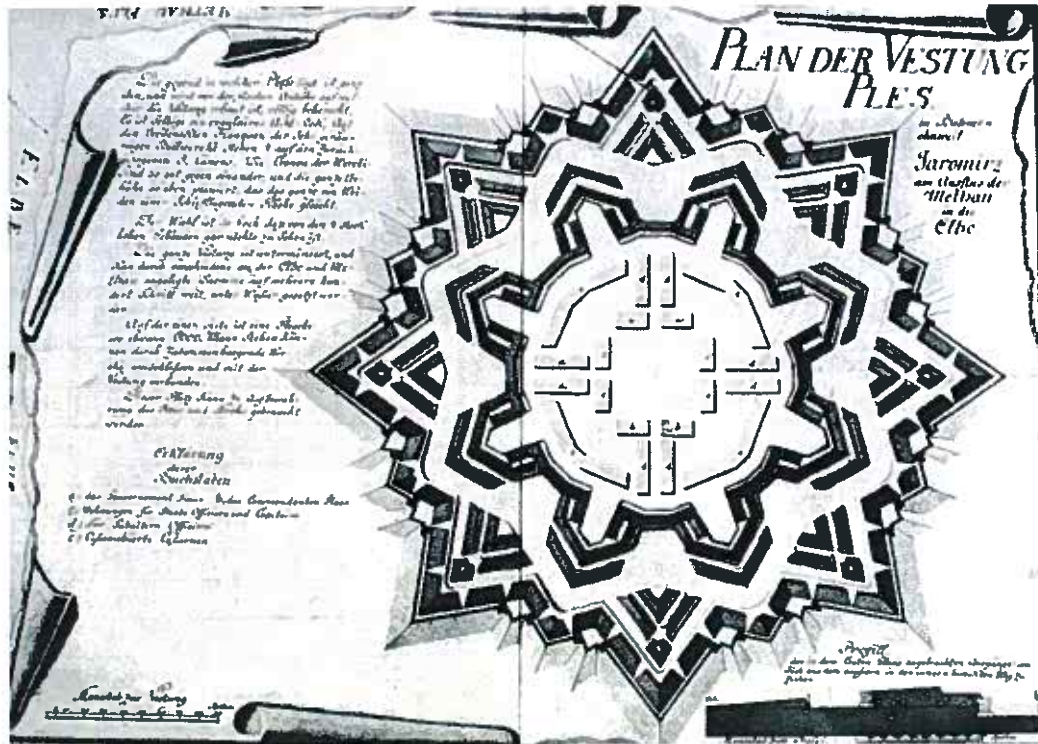
4. Vojenská nemocnice Olomouc

a) Nádvoří

b) Tereziánský pokoj

5. Vojenská nemocnice Josefov
- a) Plán pevnosti
  - b) Vojenská nemocnice

6. Vojenský předpis Zdrav-1-3 „Lékárnická služba v míru“ s.25

Vybavení vojenské lékárny. Předpis S - II - 4 (S-V-3) Lékárnická služba v míru, MNO Praha 1931, platný od 1.1. 1932 , příloha č. 1

NÁZEV LÉK. POTŘEBY, PŘÍSTROJE	KUSŮ	POZNÁMKA
NÁDOBY LÉKÁRENSKÉ (v oficíně)		
kelímky	11	10 cm vysoké
	28	18 cm vysoké
prachovky	38	obsah 50 g
	79	obsah 250 g
	42	obsah 500 g
stojatky	10	obsah 50 g
	50	obsah 400 g
	32	obsah 1000 g
zásuvky	44	
NÁDOBY REAGENČNÍ		
prachovky	23	obsah 50 g
	21	obsah 100g
stojatky	17	obsah 50 g
	34	obsah 200g
	12	obsah 1000g
NÁDOBY LÉKÁRENSKÉ (ulož. mimo oficínu)		
bedny	malé	
	střední	
	velké	
	poštovní	
kelímky	hliněné	
	kamenina bílá	
	kamenina hnědá	
	porculánové	
krabice	dřevěné kulaté	
	čtyřhrané	
	plechové kulaté	
LÁHVE		
	bílé širokohrdlé bez zátky	
	bílé úzkohrdlé bez zátky	
	bílé širokohrdlé se zátkou	
	bílé širokohrdlé se zátkou	
	hnědé širokohrdlé bez zátky	
	hnědé úzkohrdlé bez zátky	
	hnědé širokohrdlé se zátkou	

hnědé úzkohrdlé se zátkou		
láhev z bílého zink. plechu		
sudy	dřevěné měkké dřevo	
	dřevěné, tvrdé dřevo	
	z papíroviny	
	železné	
pytle obyčejné		

Vybavení vojenské lékárny. Předpis Zdrav 1-1 Lékárnická služba v míru, MNO Praha 1931, platný od 1.1. 1932, část 2.: závazný seznam přístrojů vojenské lékárny

NÁZEV PŘÍSTROJE	KUSŮ	POZNÁMKA
alburnimetr dr. Aufredta	1	
alkoholometr	1	
baňky	11	různé
byrety Mohrovy	3	délka 43 a 68 cm
butyrometr Gerberův	2	
deska železná na hnětení náplastí	1	36 x 52 cm
dláto s rukojetí	1	
drtiny		2 kg
držátko zkumavek	2	
dmychavka mosazná	1	
exsikkator	2	
filtry kvantitativní	100	
flanel	p.p.	
granáty tárovací	p.p.	
hladítka kostěná	3	
hořák Bunsenův	3	
hrnce na Dekota	p.p.	
hřebíky	p.p.	
hustoměry	1	
chladič Alliknův	1	
Liebigův	1	
kádinky Griffinovy	a 3	110,170,270,380, 550, 800 cm ³
kahan skleněný lihový	1	
kalíšky sedimentační	5	
kapiláry skleněné	100	pro urč. bod tání
kartáč na čištění byret	p.p.	
kartáčky různé	p.p.	
karty pergamenové	p.p.	
kelímky porculánové	1	filtrační

	6	žihací
kladivo	1	
kleště na kelímky	1	
na zátky	2	
obyčejné	1	
kopistky stříbrné	5	
železné	12	15, 20, 24 cm
kostěné	3	18 cm
dřevěné	p.p.	
koše na porcelán. filtr	2	
na dříví a uhlí	p.p.	
ruční	p.p.	
kotle železné	a 2	5 a 10 l
vycínované	a 1	20 a 30 l
nevycínování	1	20 l
koza dřevěná	1	
láhve Woultovy	a 1	1/4, 2, 3 l
Mariottovy	a 1	1/4, 2, 3 l
laktodensimetr	1	
lampa benzinová žihací	1	
lázeň měděná vodní	1	
lis na tinktury	1	5 l
odměrka porculánová	a 3	100, 250, 500, 1000
odměrka skleněná	a 2	100, 250, 500, 1000
odstředivka mléčná	1	
odstředivka ruční	1	
otvírač beden	1	
paličky dřevěné	3	50 cm
porculánové	a 1	č. 1,2,4,6,11
porculánové s nápisem	1	
pánve železné smaltované	a 1	+ a 3 l
železné	1	
papír filtrační	p.p.	
papír parafinový	p.p.	
papír pergamenový	p.p.	
papír různý	p.p.	
pateny mosazné	4	prům. 13
pateny železné	1	prům. 13
pila rozmítačka	1	
pila ruční	1	
pilník oblý	1	
pilník plochý	1	
pilník trojhranný	1	
pinseta anatomická	1	
pinseta Cornetova	1	
pipety dělené	3	
pipety odměrné	a 3	5, 10, 20, 25, 50, 100 cm ³

pípa malá		1	
pípa střední		1	
pípa velká		1	
platina drátek			2 g
platina miska		1	7 - 10 g
plátno kolíkovací		p.p.	
plátno rezné		p.p.	
plátno voskované		p.p.	
plášť pracovní		p.p.	
pokličky plechové		p.p.	
polarimetr Steindorfův		1	
prkénka	filtrační	4	
	na natírání	1	
náplastí			
	na pilulky	2	+ 3 kulatítka
perkolátor skleněný		1	
přístroj tichého		1	ke stanov. bodu tání
přístroj skleněný destilační		1	na 2 l
promývačka plynů Prechselova		2	
provazy k balení		p.p.	
příbor mikroskopický		1	
přístroj	úplný destilační	1	
	Kippův	1	
	Marschův	1	
	na pilulky	2	
	Pekarův	1	
	Röhrigův	1	urč. tuku
	signovací	1	abeceda
	malý sterilizační	1	
	mosazný k uzavírání	1	
oplat.			
pyknometr Reischauerkův		1	
rendlíky s kameniny		a 1	5 a 10 l
rohože slaměné		p.p.	
roura	Souxhletova	1	extrakční
	kaučuková, vakuová	1	
rourky kaučukové			2 m
rourky měkké skleněné			1 kg
ručníky		p.p.	
sběračka cínovaná železná		2	
sekerka s rukojetí		2	
sekerka s rukojetí		2	
schránka litinová na motouz		2	
signatury		p.p.	
síta	hedvábná	2	prům. 12 cm
	velká	1	
univerzální			
sít'ky	drátěné	2	10 x 10 cm

sít'ky	s azbestem	2	12 x 12 cm
skla	hodinová	a 5	prům.3,4,5,6 cm
	krycí	100	18 x 18
	podložní	100	76 x 26 mm
skříňka s řemesl. nářadím		1	v ní 28 položek
staniol		p.p.	
stojan	Bunsenův	1	
	dřevěný	1	na 24 zkumavek
	na byrety	1	
	s 3 kruhy a 3	1	
spojk.			
	s držákem pro	1	
chladič			
stojánek	na čípky	1	
	třínohý ke	1	
kahanu			
strojek	na pastilky	1	pohon klikou
	na roztírání	1	
mastí			
	na řezání drog	1	
	na výrobu	1	tyčinky podobn. čípkům
bougies			
	univerz.	1	tabletovačka
Endemanův			
skříňka na sklo se zát.		1	
sušárna měděná		1	
šablony mosazné spr.		1	
špalek na štípání dřeva		1	
štetec vlasový		1	
talířek porc. filtrační		a 2	prům 12 a 14 cm
tenakve dřev.		a 6	15, 20,27
teploměr chemický		2	- 15 - + 120 °
teploměr		2	120 - 300 °
těžítka z nového stříbra		4	
tiskárnička pryž.		1	
tlačky mohrovy		2	
trojhrany drátěné		a 1	6, 8, 10 cm
třenky porculánové	8 cm	3	+ paličky
	11,5	3	
	16,0	2	
	21	2	
	36	2	
	s nápisem	1	
jodoform			
tyčinky skleněné		4	
urometr s teploměrem		1	
úterky		p.p.	
váčky na prášky	z obyč. papíru	p.p.	

	z vosk. papíru	p.p.	
váhy	mosaz. analyt.	1	do 50 g
	laboratorní balanční	2	do 20 g
	decimální	1	do 250 kg
	stolní decimální	2	do 25 kg
	ruční centigramové	3	
	malé gramové	3	
	velké gramové	3	
váhy ruční na drogy		2	do 200 g
váhy tárovací syst. MOHR		2-3	
WESTPHALSKÉ	specifické	1	WESTPHALOVY
válce	Hehnerovy	1	
kolorimetr.			
	odměrné bez zátky	a 1	50, 100, 250
	s desetinným	a 1	10, 25
dělení			
vařič lihoplynový		2	
vata skelná		p.p.	
věnce slaměné		p.p.	
víka dřevěná		p.p.	
vlna dřevěná		p.p.	
vosk pečetní		p.p.	
vrtáček zátek		1	
vývěva vodní Wetzela		1	
vývrtka zátek		2	
zámek visací		p.p.	
zástěra pracovní		p.p.	
zátky kaučukové různé		p.p.	
závaží	analytické	1	spr.
závaží cejchovaná	centigr.	4	spr.
	mosazná	6	spr.
	k Mohr. vahám	2 - 3	
	malá spr.	4	
závaží cejchovaná	0,5 kg	8	
	1 kg	8	
	2 kg	3	
	5 kg	4	
	10 kg	3	
zkumavky chemické	prům 13	24	prům. 13
	prům 16	24	
	špičaté	6	
	se značkami	3	10, 20, 30 cm °

Vybavení vojenské lékárny. Předpis S - II - 4 (S-V-3) Lékárnická služba v míru,
MNO Praha 1931, platný od 1.1. 1932 , příloha č. 3, vnitřní zařízení divizní lékárny

NÁZEV VYBAVENÍ	KUSŮ	POZNÁMKA
digestoř	1	
hodiny nástěnné	4	
kamna laboratorní	1	
knihovna	1	
koryto kamenné s přívodem vody	1	
koš na papír	3	
křeslo	1	
lampa stolní	5	
lampa visací	6	
lednička	1	
líha na sudy	1	
lopatka na smetí	1	
pečetítko	1	
pečetítko na léky	1	
plivátka	7	
nůžky na papír	4	
pohovka	2	
pokladna příruční	1	
polička na spisy	2	
pravítka	5	
příbor psací	8	
razítko	1	správce
	1	na recepty
regály lékárenské	p.p.	
ragály skladištní labor.	6	
schůdky dřevěné přenosné	1	
skříň	1	na reagentie
	1	na seclusa
	1	na separanda
skříňka	1	na klíče
	1	na náradí
	4	na spisy
	1	na šaty
smetáky	p.p.	
spr. ke kamnům	9	
spr. na pitnou vodu	9	
stolek noční s nočníkem	4	
stolek pro analyt. váhu	1	
stolek s umyvadlem	3	
stroj psací	1	
stůl	2	laboratorní
stůl	1	na mytí nádobí
stůl	4	pracovní

stůl	obyč. pracovní	1	
stůl	pracovní se	1	
zásuvkami			
stůl	psací	4	
	psací se	2	
zásuvkami			
	reagenční	1	
	recepturní	1	tára
svícen		4	
svítidla ruční elektrická		1	
teploměr nástěnný		2	
telefon		1	
umyvadlo s odliškou		1	
vědro smaltované		1	
vozik 4-kolový ruční		1	
vozik skladištní		1	
věšák na šaty		3	
zrcadlo		2	
žebřík dvojitý		3	
židle		8	
ŠTÍTKY			
LÉKÁRNA			
INSPEKČNÍ DUSTOJNÍK			
SPRÁVCE LÉKÁRNY			
KANCELÁŘ LÉKÁRNY			
LABORATOŘ ANALYTICKÁ			
LABORATOŘ CHEMICKO - ANALYTICKÁ			
PŘÍRUČNÍ SKLADIŠTĚ			
HLAVNÍ SKLADIŠTĚ			
SKLADIŠTĚ ZÁLOŽNÍHO MATERIÁLU			polního materiálu
SKLEP LÉKÁRENSKÝ			
SKLEP HOŘLAVIN			
PŮDA LÉKÁRENSKÁ			

Pozn.: z uvedeného vyplývá, že lékárna měla 12 místností (prostor) - oficínu, místnost pro inspekčního důstojníka, správce lékárny, kancelář, laboratoř analytická., laboratoř chemicko- analytická, skladiště příruční a hlavní, skladiště záložního (polního) materiálu, sklady - lékárenský, hořlavin a lékárenskou půdu. Otázkou zůstává, zda skutečně všechny místnosti měly lékárny divizních nemocnic. Z materiálů, které se zabývaly historií jednotlivých nemocnic vyplývá, že pro lékárnu byly vyčleněny zpravidla 4 - 6 místností. Ale tato data se týkají RUH, platila zřejmě po vzniku ČSR, později byly lékárny postupně přebudovány podle normy - viz. budování lékárny vojenské divizní lékárny v Praze- Střešovice

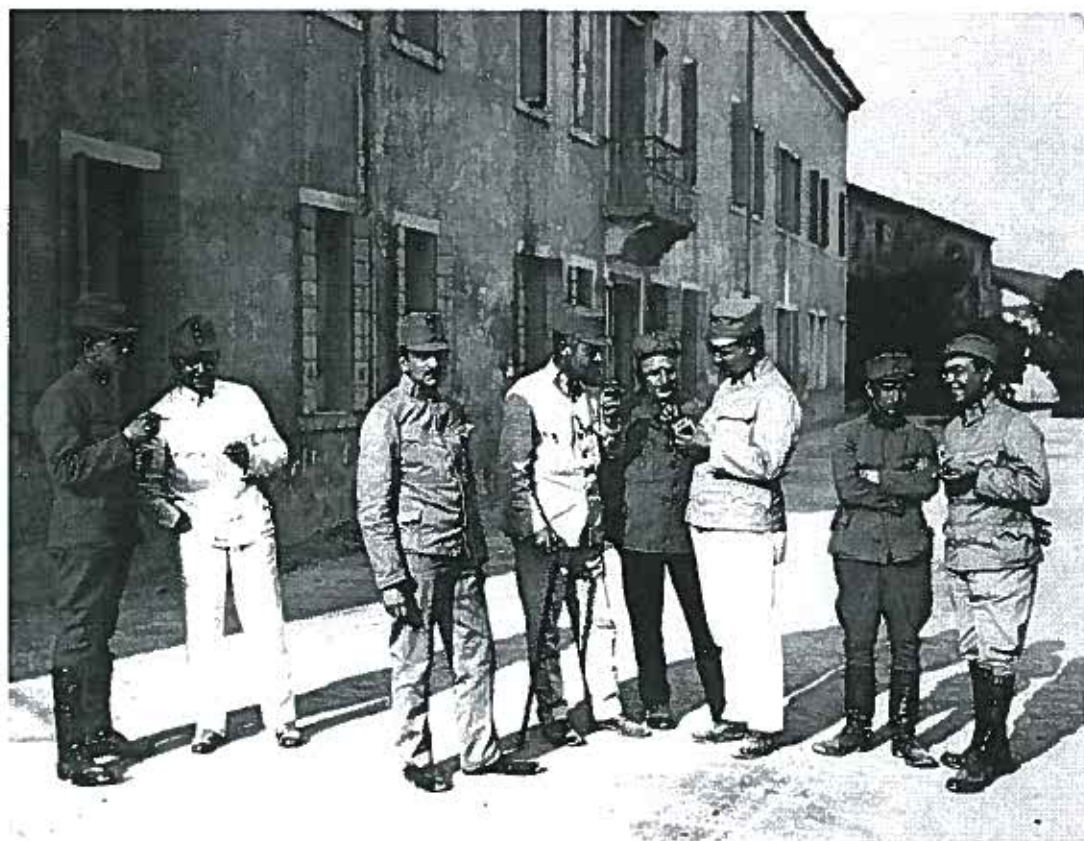
7. Karlovo náměstí a VN v roce 1820

8. Posádková nemocnice na Hradčanech

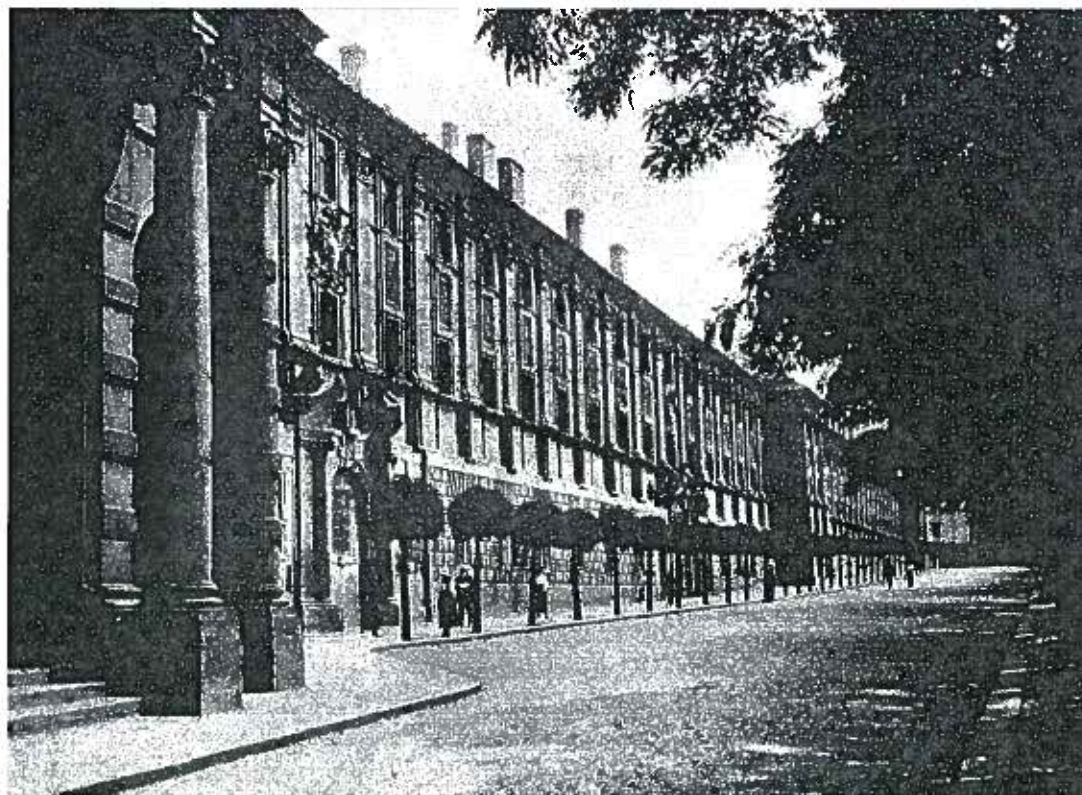
9. Fronta – 1. světová válka – vojenští lékárníci

10. Divizní nemocnice č.1 1918

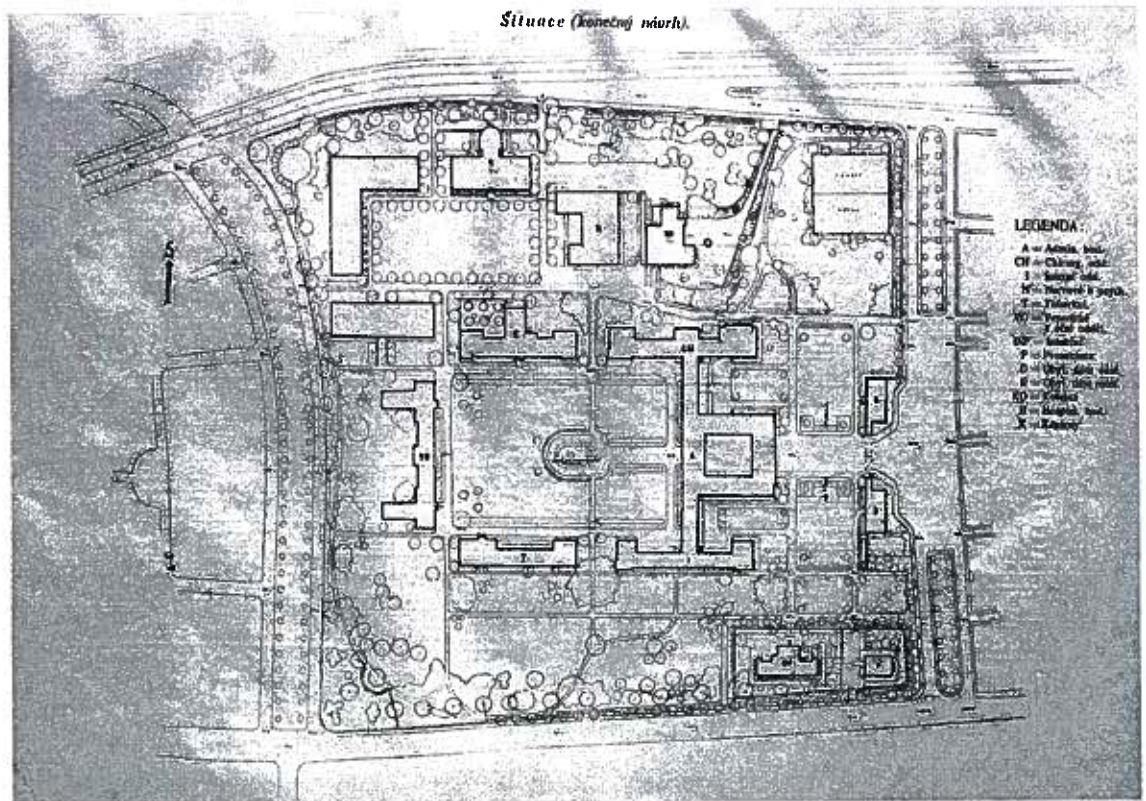
a) budova nemocnice Karlovo náměstí

b) nemocniční pokoj

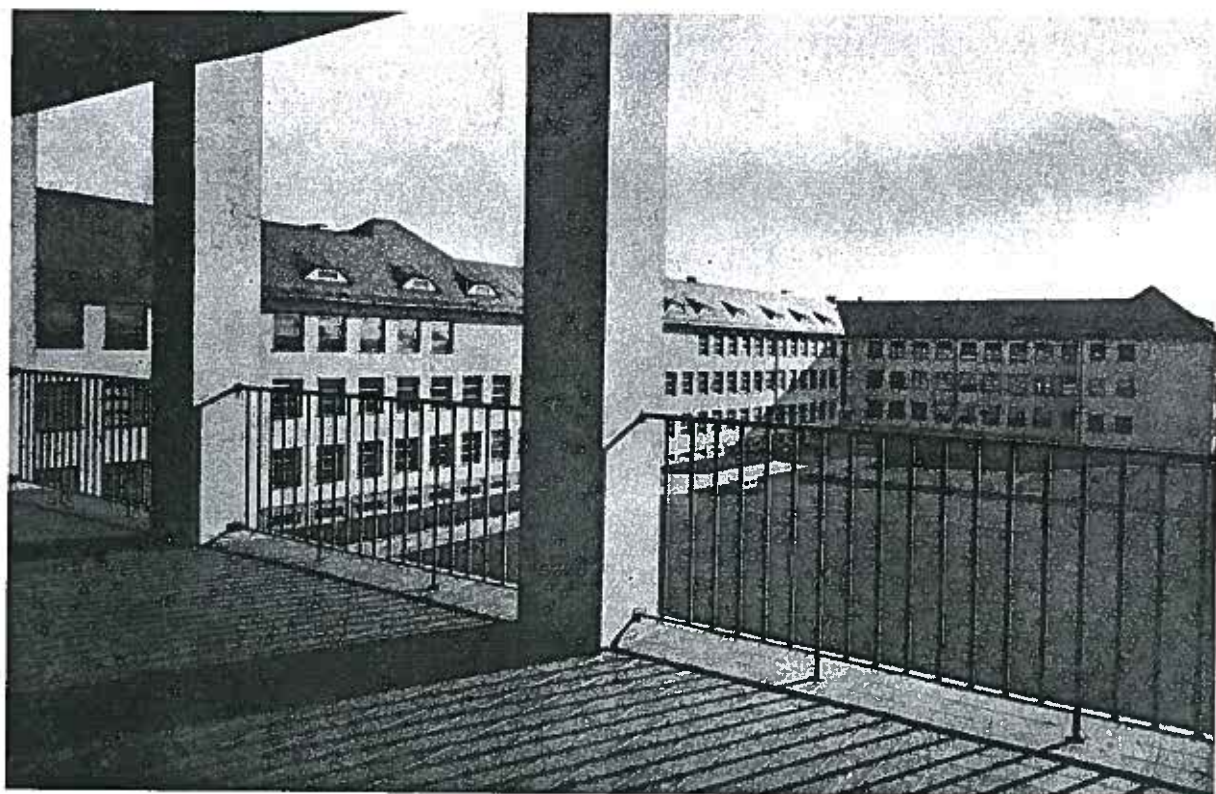
11. Plány výstavby vojenské nemocnice v Praze

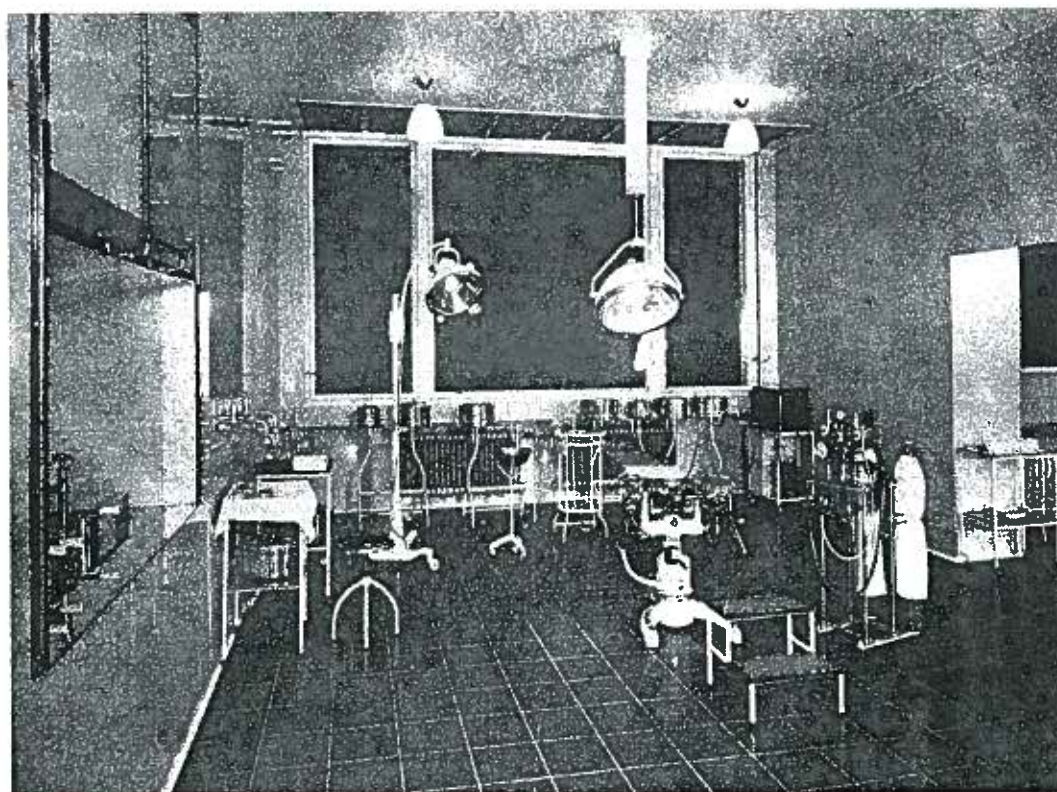
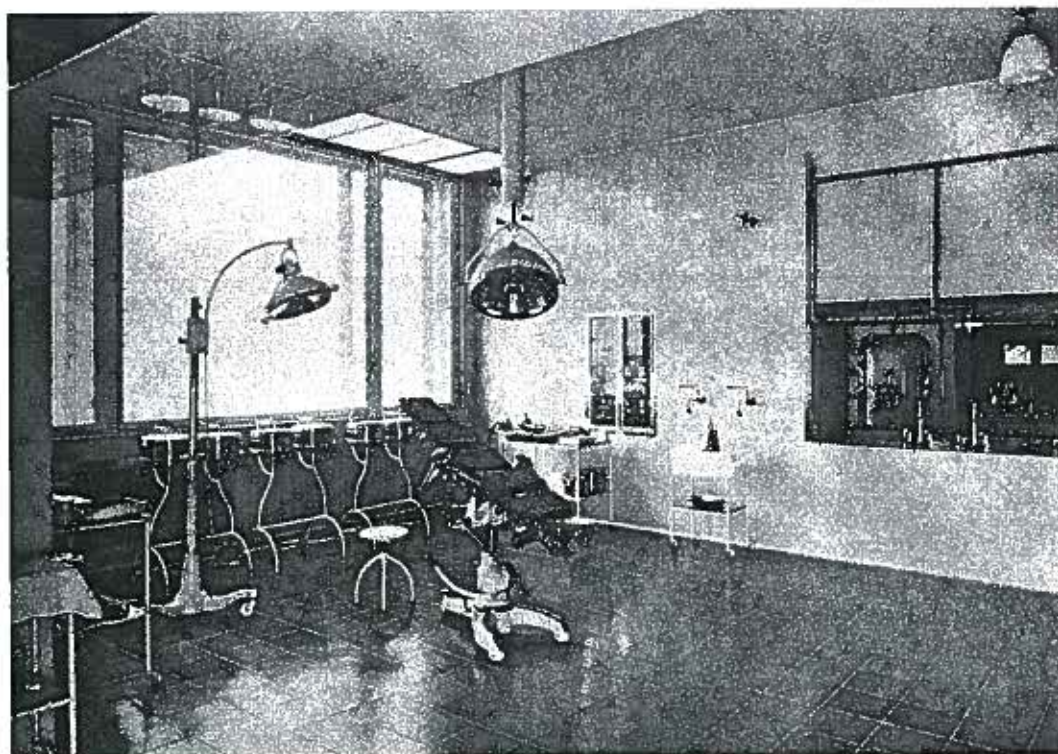
12. Pohled na divizní nemocnici č.1 po dokončení výstavby

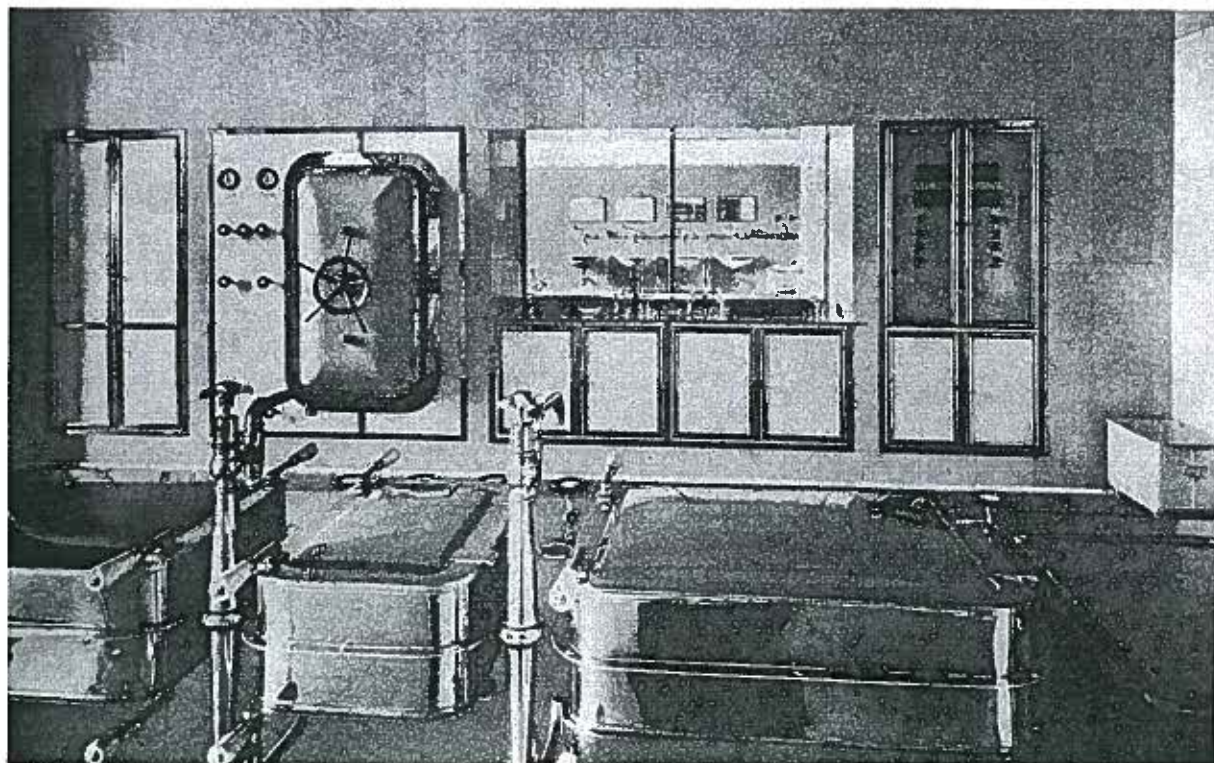

13. Chirurgický pavilon

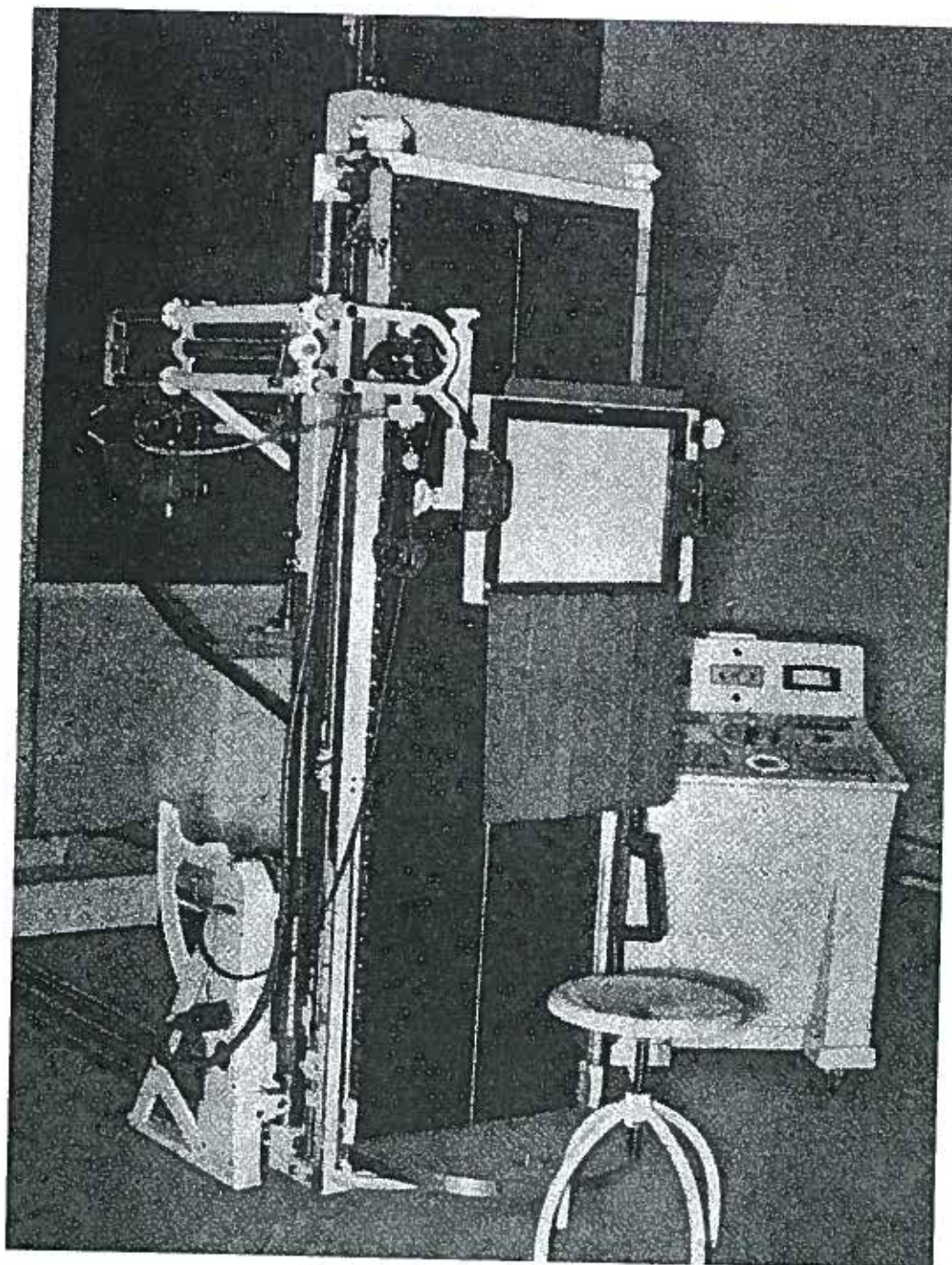

14. Chirurgie

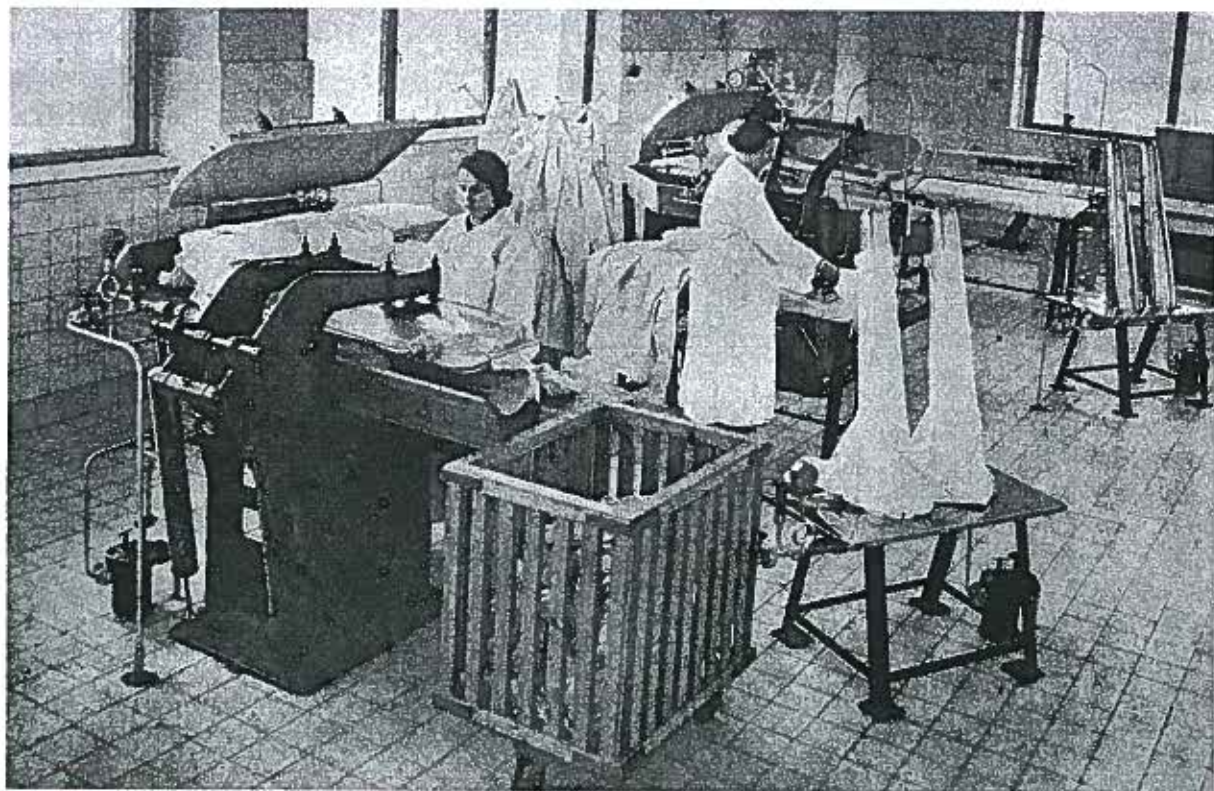
15. Rentgen

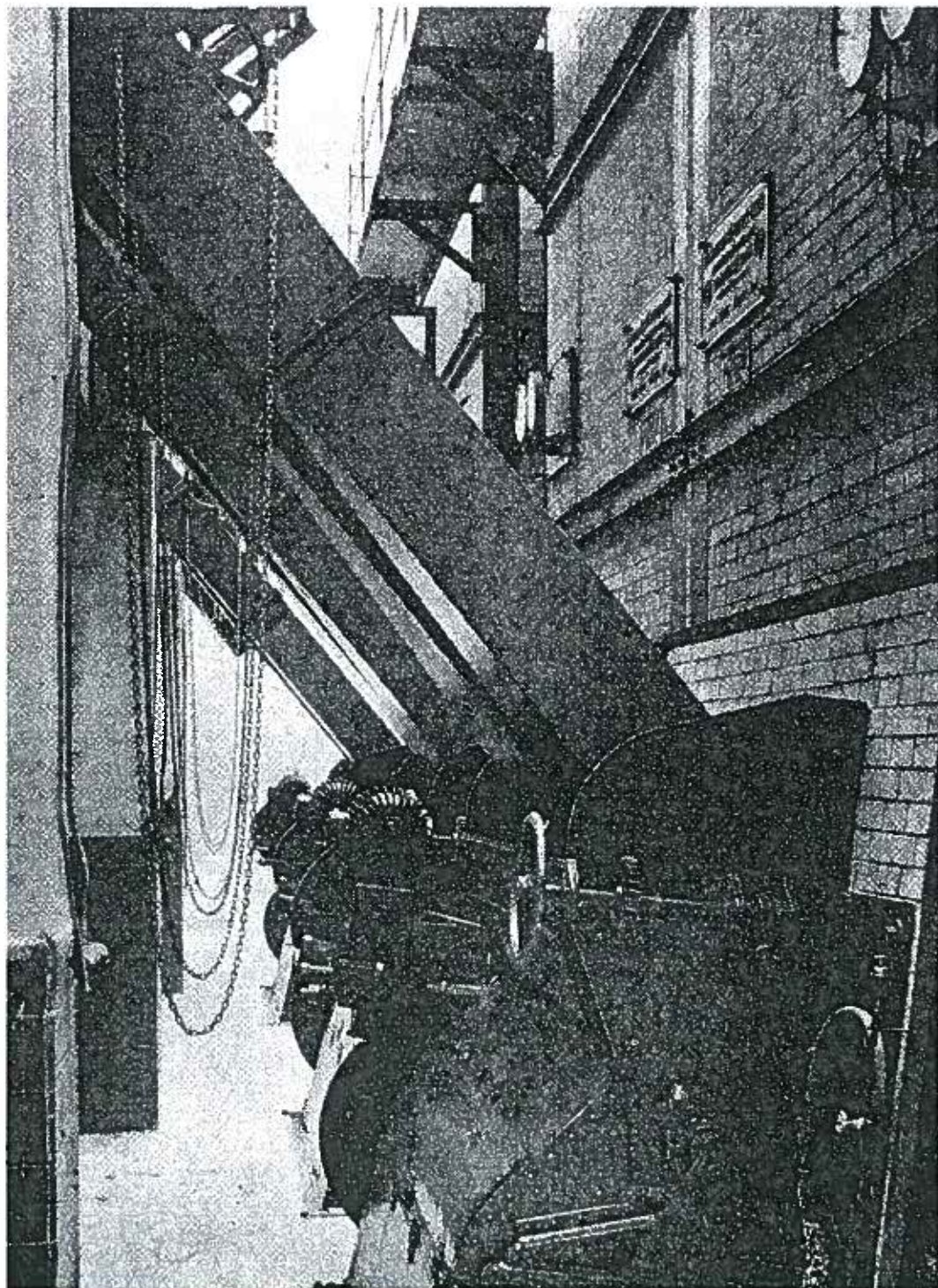
16. Vodoléčba

17. Prádelna

18. Kotelna

19. Lékárna-oficína vojenské lékárny divizní nemocnice č.1

20. Vojenská nemocnice v roce 1947

21. Rekonstrukce nemocnice po roce 1989

22. Rekonstrukce nemocnice po roce 1989

23. Rekonstrukce nemocnice po roce 1989

24. Předání akreditace

25. Vzhled oficíny lékárny ÚVN - 1996

26. Vojenská lékárna ÚVN po roce 2005

27. ČS zdravotnická mise v Afganistánu , polní nemocnice a lékárna
Přesun do místa působení

Nemocnice je připravená k provozu

Přijímací a třídící oddělení

Budování nemocničního pokoje

Tlumočníci

Operace

Sklad lékárný

Oficína lékárny

Lékárna a její umístění v převozných kontejnerech – exteriér lékárny

Večer po celodenní činnosti

Životopis

Jmenuji se Václava Voženílková, rozená Buchtová. Narodila jsem se 24. února 1979 v Broumově. V roce 1990 jsem zahájila studium na Gymnáziu Broumov, kde jsem v roce 1997 složila maturitní zkoušku. V tomtéž roce jsem úspěšně prošla přijímacím řízením na Farmaceutickou fakultu v Hradci Králové, kterou jsem ukončila v roce 2002. Po studiu jsem pracovala 3 roky jako lékárník asistent v lékárně U Černého orla v Pardubicích. V současné době jsem na mateřské dovolené.